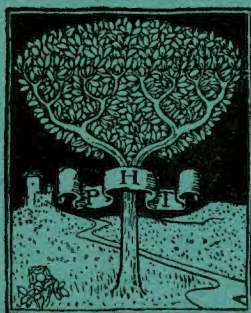

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

1913

UTGIFVEN

AF

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

CARL MAGNUS STENBOCK

SAMFUNDETS SEKRETERARE

ÅRG. XV.

HÄFT. 3.

INNEHÅLL

	Sid.
Malin Stures släktbok utgifven af SIGRID LEIJONHUFVUD .	145.
Till Axel Oxenstiernas ungdomshistoria. Af NILS AHNLUND	167.
Ett bref från Lennart Torstensson. Medd. af AXEL WACHT- MEISTER	190.
En bild från kriget i Polen 1704. Medd. af T. J. PETRELLI	192.
Ett spottedigt medd. ved C. KLITGAARD	199.
C. A. Reuterholm till Nils Dahlberg. Medd. af IVAR NOR- BERG	200.
En finsk officer på audiens hos Gustaf IV Adolf. Medd. af IVAR HJERTÉN	206.
En bortglömd svensk friherrlig ätt. Medd. af ARVID LIND- HAGEN	211.
Släkten Wertmüller. Af G. A. GRANSTRÖM	213.
Recensioner	218.
Öfversikt af insända böcker	224.
Notiser. Frågor och svar	226.
Tillägg till uppsatsen i förra häftet om släkten Montgomerys historia. Stamtafla	229.

Inom kort utkommer sista häftet för i år, rikt illustrerad med
ljustryck efter porträtt, tillhöriga fru Olof Wik.

Malin Stures släktbok

utgifven af

Sigrid Leijonhufvud

Då jag för några år sedan, sysselsatt med en undersökning af den 1500-tals bönbok i Statens historiska museum,¹ som jag ansett mig kunna beteckna som Malin Stures, genom tillmötesgående från Uppsala universitetsbibliotek blef satt i tillfälle att jämföra anteckningarna i den med hennes där förvarade släktbok, uppmanades jag af bibliotekarien doktor K. H. Karlsson att utgifva släktbokens text. Som en ringa gärd åt den bortgångne släktforskarens minne har jag nu, ehuru flera gånger genom annat arbete hindrad att fullfölja undersökningen därpå, sent omsider sökt efterkomma uppmaningen.

Malin Stures släktbok, bunden i originalskinnband med blindpressningar och rödt snitt, innehåller nu 47 blad, af hvilka fyra äro inklistrade efter bindningen. Däremot hafva två blad bortklippts, hvarigenom en lucka uppstått mellan anteckningarna för åren 1575 och 1582; två blad mot slutet af boken hafva likaledes aflägsnats, men de tyckas ej hafva varit skrifna.

Släktboken (sign. X 294) har kommit till Universitetsbiblioteket med den Celsiuska samlingen, och det är troligen Olof Celsius som gjort anteckningen på dess första blad och ombesörjt pagineringen af de med text försedda sidorna (1—56 + 52 bis och två opaginerade; jfr nedan under 1585 och 1588). Någon gång under 1700-talet synes en afskrift hafva gjorts; därpå tyda anteckningar sådana som »mindre nödigt at skrifwa» eller »det förstår jag intet».² Den senare på ett par ställen upprepade anteckningen gäller stycken, som äro skrifna med den stil, som efter allt att döma är Malin Stures egen; vid en af dem står med blyerts tillagdt: »detta kunde Grefwinan Bielke läsa», möjligen en antydning om, för hvems räkning afskriften gjorts.

¹ Se Fornvännen 1907, s. 145—59.

² Stilen i dessa anteckningar betecknas i det följande med 1700-talsstil 2; den på första bladet förekommande med 1700-talsstil 1.

Släktbokens hufvudtext utgöres af i kronologisk ordning uppställda anteckningar af företrädesvis genealogiskt intresse. Åtskilliga historiska notiser äro dock inströdda, och de senaste anteckningarna hafva nästan dagbokskaraktär. Texten omfattar åren 1514 till och med 1592 och är tydligen nedskrifven i ett sammanhang på 1590-talet; stilen — en jämn och drifven skrifvarestil — är nämligen alltigenom enhetlig och färgen på bläcket densamma. Anteckningarna äro affattade i Malin Stures namn, tydligen på uppdrag af henne och möjligen, åtminstone delvis, efter hennes utkast eller diktamen. Därpå tyder den större fylligheten i anteckningarna från den tid, som hon själf kunde minnas, jämförd med knappheten i notiser för släktbokens första årtal. Därpå tyda äfven de på flera ställen i hufvudtexten förefintliga luckor för data, som i några fall senare ifyllts af Malin Sture själf.

Att den hand, som försett ett flertal af hufvudtextens anteckningar med tillägg eller rättelser, är Malin Stures egen, anser jag mig nämligen genom ofvan citerade undersökning hafva uppvisat till en grad af sannolikhet, som närmar sig visshet. Jag betecknar därför i det följande tilläggens och rättelsernas stil som Malin Stures. Att hennes bidrag åtminstone delvis äro samtidiga med hufvudtexten, framgår af 1573 års anteckning, hvars första del är skrifven af henne, under det fortsättningen: »samma år affsåmnade min herres Bror» etc. är skrifven med hufvudtextens stil.

Såväl i hufvudtexten som i Malin Stures egna tillägg förekomma, utom sådana uppenbara misstag som förväxlingen af konungavalet 1523 med kröningen 1528, flera bevisligen oriktiga uppgifter. Delvis kunna dessa förklaras såsom beroende på fel läsning vid återgifvande af äldre, kanske otydligt skrifna anteckningar, som antagligen legat till grund för vissa partier af släktboken. På detta sätt kan t. ex. anteckningen för 1589 om hertiginnan Marias död blifva möjlig att förstå. Malin Stures »äskellstagen» utgår under denna förutsättning från ett felläst »Äskelstuna». Detta är så mycket antagligare, som helgondagar i a. i släktbokens anteckningar efter 1569 aflösts af nutida datum-beteckning.

Utom de båda ofvannämnda stilarna — hufvudtextens och Malin Stures — förekomma i släktboken ännu två — eller tre — femtonhundratalsstilar. Den ena återfinnes i den efter bokens bindning tillfogade anteckningen för 1529, i tilläggen för 1587, möjligen också i ett tillägg för 1583, som i annat fall representerar ännu en hand. Den andra — som här nedan betecknas med

skrifvarestilen n:o 2 — har tillagt nya anteckningar till de ursprungliga för 1583, 1587—1589. Från sextonhundratalet härrör slutligen en på fjärde bladet efter den sista anteckningen för 1592 pryddigt inskrifven notis för 1618 — en enstaka ansats till fortsättning af krönikan. Än senare äro, utom de redan nämnda 1700-talskommentarierna, två här utelämnade vårdslöst skrifna inventarieförteckningar öfver en del husgeråd, upptagande dels första sidan af bladet näst före anteckningen för 1618, dels bokens sista sida, som båda sakna paginering.

Vid återgifvandet i tryck har det, som är skrifvet med Malin Stures hand, kursiverats och tilläggen af skrifvarestilen n:o 2 spärrats. Stafning och interpunktering ha återgifvits så noggrant, som utg. funnit möjligt. Hufvudtextens *m*, *n* och *u* sakna ibland ena stapeln eller hafva en öfverskjutande, men denna felskrifning har ej anmärkts, liksom ej håller när a och o i trycket rättats till respektive å och ö. De luckor, som ofta lämnats i manuskriptet för ett datum eller ett namn, som ej senare blifvit ifyllt, hafva bibehållits i trycket.

Då släktbokens uppgifter vare sig strida mot eller komplettera kända eller allmänt antagna fakta, har sådant i not angifvits.

Använda förkortningar.

- A. L.* = *Lewenhaupt*, Biografiska data rörande Vasahuset. (I Hist. tidskr. Årg. 20 (1900), s. 164—176.)
Anr. = *Anrep*, Svenska adelns ättartaflor, 1—4, 1858—64.
Kl. = *Schlegel* o. *Klingspor*, Den med sköldebref förlänade men ej på riddarhuset introducerade svenska adelns ättartaflor, 1875.
Ridd. = Stamtaflor, utg. af Riddarhusdirektionen gen. *Adam Lewenhaupt*, 1908.

Denna Slägtebok är oppsatt af Grefwinnan Magdalena Suan-tesdotter Sture, R. R. Friherre Eric Göstafsson Stenbocks Fru.²

1514

Pag. i.

Den 1 Januarij Bleff Drätning Margretha fød vppå Ekeberg.²

¹ Anteckning af 1700-talsstil 1.

² *K. Leijonhufvud* har satt i fråga riktigheten af årtal och datum i denna anteckning. (Se Hist. tidskr. 1900, s. 298—99.) *Ridd.* har ²/₁ 151[7?].

1517

Philippi och Jacobi dag bleff Greffue Suanthe min Fader
födh på Ståkhålm slått:

Pag. 2.

1518

Skedde slachtningen wid Brenneckyrkie
Sama årr siglade konungh Christiern ått Danmarck och tog
med sig then gislan Her Steen sture hade vthskickett

1519

Wnkom Gustaff Eriksån sitt fengilse ifrån Danmark och kom
till Lybek den 30 septemb:

3.

1520

Bleff min Frw moder greffuinnen födh Jula afftan:
Den 19 Januari Bleff vnge her Sten sture skuthin på asunnden:
Samma åår Bleff Konungh Christiern krynht i Ståkhålm denn
8 Nouemb:²

4.

1521 och 1522

Handlade Konungh Gustaff i Dalarnne emott Konungh Chris-
tiern

1522

1523

5.

1524

Bleff Ståkhålm slått och stadh Konung Giöstaff vpgiffuit om
misssomereren

Samma år besökthe Konungh Giöstaff vthi Egenn personn
dett herra möthit i Malmö om larismesso tijd

1525

1526

1527

6.

1528

Den 6 Junij bleff Konungh giöstaff vthuald till Sueries Ko-
nungh i strengeness²

² Kon. Kristiern kröntes som bekant den 4 november, och Stockholms blodbad
hölls den 8.

² Förväxling med kröningen i Uppsala.

På sama tidh Bleff der beuiliat och sammtycht att skula vthgiffuas i Kantzelijet		
För itt Breff på itt Lagmansdöme	7	gy len de
För itt förlänings Breff på itt slätzlän	10	
För it breff på en häradsrett	2	
För itt försuarilse Breff	2	
For itt frelsis Breff	12	
For Presternna	10	2

Anno 1529, årett effter Konungh giöstaff war komen thill regementhett, begierede adellen dett Konung giöstaff wille effterlatha dem deras godz igen, som våre geffne thill Kyrker och kloster för sielemesser, effter att alle Kloster bleffue förstörede; dett och Konung Giöstaff beuilliade sama år, med de welkår att så många, som wåro geffne sedan Konung Karls reffst var hållen, dem måtte adellen kienness wedh. Så är Konung Karls reffst hållen 1454, och våre denne effterskreffne förordnade, som höle reffsten på Konungens vegne: en benembd Erich Erichson² och dochter nichlaus ryttingh. Och gaff Konung Giöstaff Anno 1529 vth breff på några godz, som en frw hett frw brithe, Knuth grundis, hade geffuid thill ett munke kloster i Vexjö, var geffuid Anno 1485; samme godz kiendis hennes ärfuinger wed och haffue dem Ennu.³

[Pag.] 7.

1529

8.

stod itt herramöthe i Nylöse om larissmesse emellan Kongh Giöstaff och Konungh Fredrickz sendebudh⁴

1530

1531

9.

Bleff Konungh Cristiern fången⁵

¹ Detta stycke är öfverstruket fr. o. m. »För itt Breff»; med 1700-talsstil 2 är tillagdt: »mindre nödigt at skrifwa».

² Gyllenstierna, Karl Knutssons måg.

³ Anteckningen från och med »anno 1529» (som tydligen afser 1527, året för Västerås recess) är skriven på ett senare tillsatt blad med en stil, som återfinnes i tillägg för 1587, möjligen också för 1583, men ej annorstädes. »Birgitta Haraldsdotter fordom H:re Knuth grundisses hustru» utfärdar 1475 i Vadstena ett af bl. a. hennes broder H:re Laurins Haraldsson bevittnadt gåfvobref på Ösby i Qvillinge socken, Bråbo härad, till Vadstena kloster. (Örnghjelm, Klosterbref, T. 10, s. 818. Hdskr. i K. Vitt. Hist. o. Ant. Ak. arkiv.) Att Holger Karlsson (Gera) till Björkvik var en af Knut Grundis arvingar, framgår af ett af honom i Eksjö 1530 utfärdadt bref, hvarigenom han till Ture Trolle upplåter en ström vid Bergqvara, som han igenvunnit från Växjö domkyrka, dit den testamenterats af »her Knuth grundijs Riddar». (Ib. T. 4, s. 1683.) Interpunkteringen i stycket är utgs.

⁴ Afser herremötet i Lödöse 1528.

⁵ Kung Kristiern II fängslades som bekant först 1532.

Om Sancte Michelztid hölt Konung giöstaff sitt första bröllop i ståkhålm med Fröiknn Chatharina¹ hertig Magnisses datter aff Saxen:

1532

[Pag.] 10.

1533

Bleff Konungh Erik den 14 födh på Stäckhålm slätt sancte Lucie dagh

1534

Affsomnade dråtning Catharina den 23 speptembris(!) Om nathenn som — 10 slog på ståkhålm slätt²

Drogh Greffue Johan³ aff vibårg

11.

1535

1536

Den förste octobris hölt Konungh Göstaff sitt Andra bröllop i Vpsala med Jumfrw Margretha her Erik Abrahams Dättir

12.

1537

Bleff Konungh Cristier i Danmark kröntt

Samma år Bleff Konungh Johan den tridie födh på stegebårgz slätt sancte tåmmesse dagh om morgonen då 4 var slagitt.⁴

1538

hölt frw Kirstin her Johan ture såns⁵ Her suanthe Stures Bröllop med Junfrw Märtha her Erik Abrahams såns dättir Faste-lagzsöndagh på Niikiöpingz Slätt

Sama åår Bleff her Erik Giöstesån födh på tårppa then 28 julj Sancte olaffz affthan⁶

¹ »M» öfverstruket före »hertig».

² Drottningen dog ²³/₉ 1535. Stjernman uppger enligt *A. L.* klockslaget till 10 f. m.

³ af Hoja, Gustaf Vasas svåger.

⁴ Johan föddes ²⁰/₁₂, ej d. 21 (St. Thomas dag). (*A. L.*, s. 168.) De 6 sista orden i anteckningen äro tillskrifna med mörkare bläck.

⁵ Kristina Gyllenstierna, Svante Stures mor, omgift 1527 med riksrådet Johan Turesson (tre rosor), höfvitsman på Nyköpings slott 1530—47.

⁶ *Anr.* anger ej vare sig årtal, datum eller ort för Erik Stenbocks födelse.

1538

[Pag.] 13.

Bleff frw sirii Sture födh sanchte Luhcie dagh mellen Mandagen och tisdagen som klåkan var — 11 på Nykiöpingz slått *såm war dän 16 DesemBer*¹

1539

then — 6 Juli² Bleff Chatharina Greffuinnen till Ost frisland födh på ståkhålmz slått

Sama år Bleff Frw Malin Sture födh på stegebårggh *den 9 nowämBer en söndag*

1540

14.

Om Paschatiid stodh itt herra möthe I Nylöse der Konungh Giöstaff war personnlige med Riksens Råd och ther bleff Beuiliat then Regementzens Ordni[n]gh³

1540

Samma år then 9 Nouembris mellen trij och fyra effter mid-dagh Bleff Mark Greffuinnen Cesilia födh på Ståkhålmz Slått⁴

1541

15.

1541

Bleff Frw Anna Sture födh torsdagen för Sancte Påuels dagh på Stägebårgz slått *såm war dän 29 janwarj*⁵

1542

16.

Bleff En Min Broder födh på stegeborgz slått *en fredag*⁶ och hett Sten denn då Strax bleff dödh *dän 25 feBrvarj Bllet fööd*

Samma år i Juli Månad sanchte Jacobs dagh bleff hertigh Magnus aff Östergötland födh på Ståkhålmz slått

¹ »sante» öfverstruket före »dän». Luciedagen är d. 13., men den 16 öfverensstämmer med den angifna veckodagen.

² Skall trol. vara d. 6. juni. (A. L., s. 169.)

³ Ordinantia eller landsordning för Västergötland, utfärdad i Lödöse d. 9 april 1540.

⁴ Per Brahe har samma uppgifter med undantag af att han anger datum d. 16. (A. L., s. 170.)

⁵ Möjligen felskrifning för 20 jan., i hvilket fall anteckningens båda delar öfverensstämmer.

⁶ Öfverskrifvet med Malin Stures stil öfver följande: »Om vårfrwtijd i fastan som». ^{25/2} inföll på en lördag.

Samma år begynthes taka fegden i Småland²

Samma år kom till Konungh Giöstaff Ett Konungh Färdenande sendebud En friherre benembd Bone garde

Samma år stogh och itt möthe i Kalmaren Emellan Konungh giöstaff och the Lybesche och flere stederss sendebud

[Pag.] 17.

1543

Bleff min Broder her Nils Sture föd i Junj månad¹ Sanchte Margrethe dag på hörningzhålm² *dän 20 junj*³

Samma år om Midsåmmeren kom her sten Eriksån i frå Franke-
kerike

Samma år var och Ringh Greffuen hoss Konungh giöstaff i
suderkiöpingh

Någott ther effter Bleff Konråd van pihin fången

Samma år Bleff och Nilss take slagen

18.

1544

om helig tre Konnge tijdh vthi vesteråss skedde then arf-
föreningh och tå Bleff härtig Erik vthwald til sueries Konungh
effter sin faders dödh och tå var han på sitt — 11 år och samma
dagh Synthes en Rängebughe

Samma år bleff min Broder her Steen Sture födh på Läkö
slått denn 4 Nouember *en måndag*³

1545

then 9 Julj⁴ bleff P[f]alz Greffuinan Anna födh på ståkhåmms
slåt Mellan 7 och 8

Samma år den 8 Maj bleff min Broder her Erik Sture födh
på hörningshålm *en llögerdag*⁵

19.

1546

1547

Sanchte Simmonis & Jude dagh⁶ när klåkan war wid 8 om
Mårgonen Bleff Förstinnen⁷ såffie aff Saxen födh på Stäckhålm⁸ slått

² Nils Dacke lät, som bekant, sommaren 1542 skriva till Svante Sture på Stegeborg och erbjuda honom att blifva de upproriskes herre och höfvitsman, men fick ett afslående svar.

³ S. Margaretas dag inföll den 20 juli.

⁴ 4/11 inföll år 1544 på en tisdag.

⁵ Endast Messenius har samma uppgift om datum. (A. L., s. 171.)

⁶ 8/5 inföll år 1545 på en fredag.

⁷ 28/10; öfriga kända uppgifter ange 29/10. (A. L., s. 171.)

⁸ »aff» öfverstruket före »såffie».

Samma år Breff[!] min Syster Margretha födh på hörningzhålm den 16 Nouembris *en torsdag*¹

1548

[Pag.] 20.

1549

hölt Konungh Giöstaff och Drätningh Margretha Greffue Pederss och frw Beatas² med samnpt flere vthaff Adelz Bröllop på Gripshålm:

Samma år i Mai³ Månadt bleff hertiginnen aff Michelborgh Elizebet födh på Kongzöör:

Samma år Bleff en min Bror hett Giöstaff föd på hörningzhålm den Septembriss⁴ och strax dödhe

1550

21.

then 4 ochtobris wid 2 om Natten bleff högbårnne förste hertigh Carl föd på Ståkhåms slätt

Samma år bleff En Min syster föd på hörningzhålmm heet Beritha och Bleff strax död den Augu⁵

Samma⁶

1551

Den 26 Augusti Mellan 2 och 3 om Mårjonen affsomnade Drätningh Margretha på tönnelssöo och Bleff förd der ifrå och till Ståkhålm och sathe[s] i sakerstidenn der stodh hon i 10 år

1552

22.

Den 20 Augusti hölt Konungh Giöstaff sitt tridie bröllop i Wadstena med Jumfrw Catharina her Giöstaff Olsåns datter

Samma år om Sancthe Cathrine tijd Bleff Min Bror Greffue Mauris Sture födh på Nykiöpingz slätt: *såm war dän 24 nowember.*

1553

1554⁷

23.

Den Agusti drogh Konungh Giöstaff till Finland och var mz honom ditt Många vthaff Riksens råd som är denne efter

¹ 16/11 inföll år 1547 på en onsdag.

² Här är med 1700-talsstil 1 tillagdt: »Stenbock».

³ Senare ändradt till »Marti», hvilket öfverensstämmer med de flesta uppgifterna. (A. L., s. 171.)

⁴ KZ. uppgger 20/12.

⁵ KZ. uppgger ej månad.

⁶ Ej fullföljd anteckning.

⁷ Skall vara 1555.

skriffne her suanthe Sture her Abraham Eriksån, her Börje Nilsån,
her Måns Jahansån:

1554¹

Samma år bleff min Bror her Carl sture födh i Ååbo stadh
den *desemBer såm war dagen äfter sangta llussij en llögerdag*²

1557

*dän 11 aprjll såm war pallma söndag Bllefv en mjn syster
föd het jlljanna på Frwgården*

[Pag.] 24.

1555

Drog Konungh Giöstaff i frå finnland Och till Suerie:³

Samma år⁴ döde her Abraham Eriksån i Wibårg och der
Bleff Begraffuen:

Samma år döde och frw Ingebårg Greffue Giöstaffz i
Ståkhåmm⁵

1556⁶

Dagen för helig tre Konge dagh döde min Faderss Moder
Frw Kirstin på hörningzhålm och bleff Begraffuen i trose Kyrchia

Samma åår den 24 Februari döde en min Syster på hörningz-
hålm heett Eliana och lades i min Farmoders graff i Trosa:

25.

1557

hölt Konungh Giöstaff En herredag på Stegebårgh den Junj⁷

1558

Kom Greffuen Aff Fridzland till Konungh Giöstaff i Ståkhålm

¹ Skall vara 1555.

² K^l. uppger Sictæ Lucie dag, ²³/₁₂, som 1555 inföll på en fredag.

³ Konungen stannade i Finland under första hälften af år 1556. (Se Sveriges historia, afd. 3, 1903. S. 236.)

⁴ 1556 enl. *Anr.*

⁵ Fru Ingeborg Kristofersdotter, g. m. Gustaf Johansson (tre rosor), dog enl. K^l. ²¹/₁₀ 1558.

⁶ Skall troligen vara 1559. Kristina Gyllenstierna dog enl. K^l. ⁶/₁ 1559, och anteckningen om Ilianas födelse, som af Malin Sture placerats *före* nu ifrågavarande, låter i så fall förena sig med denna. Man skulle då slippa ifrån K^ls antagande att två döttrar med samma namn dött unga, ett antagande, som tydligen är byggdt på här ofvan återgifna anteckningar.

⁷ Kan möjl. hafva afseende på det rådsmöte, som hölls på Stegeborg ²⁴/₁₀ 1549. (Se Svenska riksdagsakter 1521—1718. D. 1, s. 578.)

1559

[Pag.] 26.

hölt Konngh Giöstaff sin datters Frykinn Catharinis bröllop på Ståkhholm mz Greffue Eferth aff Fridzlandh:

Sama år drogh Härtigh Erik till Engeland: och vend om till baka Jgen i Siön:¹

sama år 1559 Bllef mjn syster Kjrstjn fød dän 22 desember

1560

Döde Konungh Giöstaff Sanchte Michaelz dagh på Ståkhålmsslått och bleff den decembris förd der ifrån med Båda sina affsämna Dråtninger och Bleff begraffuen i vpsala.

1561

27.

Bleff Konungh Erik kröneht i vpsala Petri pauli Dagh

Sama år begynthe han thz lifflenska krie[g]h

och Bllef af k erek bewjlljed dänne årdnjng för adellen, at af hwarje 400 mark skulle hälle[s] en waragtig wäll rwstad kar och häst, dåg jke wärderes deres sllåt och sätegårder, allenest der[e]s erfar godz; wärderjnger: 1 span säd — 7 öre, pwnd smör — 12 öre, fat järn — 6 ma[rk], forjngs häst 3 öre²

1562

hölt min her far och fru moder min syster frw siris Bröllöp mz här ture bielke på hörningzhålm then 15 Februari som var sanchte sifris dagh

Sama tijd om onsdagen i Brölloppitt döde min Morbroder her stens sän Carl³

Sama ärit 62⁴ begynthe Konngh Erik den danske fegden med konngh fredrik och varade sama fegden så lenge Konungh Erik Regerade i säx åhr till dess han bleff aff satt med Regementit

28.

1563⁵

Bleff Min här fader förskikatt till Liffland aff Konungh Erik Att Bliffua der ståtthållare på Räffla,

¹ Skall vara 1560.

² Vid detta stycke, som senare öfverkorsats, är med 1700-talsstil 2 antecknad: »detta stycket kan jag intet få reda på». — Här afses tydligen den ur öfverläggningarna i Jönköping i okt. 1561 framgångna öfverenskommelsen. (Se H. Forssell, Sveriges inre historia, D. I, s. 86). — Interpunkteringen är utg:s.

³ ¹⁵/₂ inföll på en söndag, hvarför ¹⁸/₂ torde vara rätt datum för Carl Stenssons [Lewenhaupt] död.

⁴ Skall vara 1563.

⁵ 1562 enl. KZ.

1563

Bleff min systers Frw siries datter Jumfrw Karin födh på
sadilstad den Februarj¹

1564

Lätt Konu[n]gh Erik fordra inn her fader ifrå Liffland
Sama år bleff min systerss sän Erik Biälke födh på sadil-
stadh den Maj²

30.

1565

Den 12 Maj sloges dij suensche och dij Dansche på hisingen
Der bleff min Broder her Erik sture skuthen vthi sitt låår doch
skadde honom Inthet till lifffuit

Samma år sloges dij Suenske och dij dans[c]he ørlige skepen
Oc på ett aff ørlige skepen heett Suanen var förordnatt min Broder
her sten sture och Per Baneer och dij finge kongens i Dannemarkz
ammerall till fånga then 17 Julj.³ Skepitt heett Jägaren: och dij
bliffue skuttna och sama tijd Begraffna then 23 Julj, både i en
graff i vpsala

31.

1565

then 20 octobriss stod slagit vid Suartheråd⁴ på Grensen,
där Mången Man satte lifffuit till

32.

1566

then 15 Julj⁵ Lett Konungh Erik Giönom sinn schriffuile
fordre min Broder h Nils Sture till sigh till ståkhålm och be-
skylthe honom, att han hade varit En orsak att dij tyske Ryttare
vore Rymbde jfrå Suerie och till Danmark; lett till spätt föra
honom på en åker hest med en halm krantz på halsen Öffer
Järn tårgett med mökit Spätt och Spee; sedan bleff fången satt
och anmott aff Jören Pärson, att så frampt han ville förvärffua
sig Gunst aff Kongen, schulle han vara Kongen värff till en
Fröikin aff Lytringen, på dett Kongh Erik ville vara åff med
honom, den Resan han och Måste glöra.

¹ Anr. anger ej datum.

² Anr. anger ej datum.

³ 7. juli (Sveriges historia. Afd. 4 1904. S. 50) KZ. har ej datum för be-
grafningen.

⁴ Det är slaget vid byn Axtorna i Köinge socken, som åsyftas. Svartrå är
grannsocken till Köinge, båda vid Högvalsån. Nils Sture var med vid Axtorna.

⁵ Skall vara juni. — Styckets interpunktering är utg:s.

1567

Lett Konungh Erik förskriffua En herredagh först till Ståkhålm och seden förändrades fram bethir till vpsala i

I medler tid for Konungh Erik siälff till Suarthesiöö och den 6 Maj² lätt schriffue itt gunstigt breff effter her Erik Sture Och strax han kom till kongen Bleff han fången satt.

Den 6 Maj² skreff Kongen Effter min salige her fadher och När han kom till Kongen till Suarthesiöö bleff han strax fången satt

var Der och På Suarthesiöö på samma tijd fånga her Sten Eriksån her Abram Giöstesån och her Jffwar Jffuarsån:

Denn 17 Maj bleffue dij alla saman förda till vpsala och der fånga satta:

Sama år 67 den 20 Maj² kom her Nils Sture ifrån Lyttringhen till vpsala och Bleff strax fången satt vthi En kammar Then 24 Maj bleff min salige här fader Med både sine söner her Nilss och her Erik Sture med sammpth her Abram Giöstesån och her Jffuer Jffuarsån Mörde aff Kongh Erik och hans knechter i deres fångilse: 34.

then 4 Julj Bleffue dij alle Begraffna i vpsala

Samma år den october³ Bleff min systers frw Siris sån her suanthe biälke födh på hörningzhålm:

1568

35.

den Junj⁴ togh⁵ härtig Johan och hertig Carl Jnn vadstena slått.

Samma år Sanchte Michelz Dag kom härtig Johan och härtig Carl för ståkhålm och finge dett Jnn och samma dag Bleff Kongh Erik fångenn och affsatt Aff Regementit

Samma år then 4 october bleff her Sten Eriksån skuthen⁶ i Ståkhålm stad och döde der aff *dän*

¹ Öfverensstämmar med Erik XIV:s anteckning för denna dag. (Erik XIV:s almanacksanteckningar, utg. af C. M. Stenbock, 1912. S. 57.)

² En annan trovärdig källa uppger den ²²/5. (Ahlqvist, Om Sturemorden. Hist. Bibl. 1877. S. 167.)

³ Anr. anger ej datum.

⁴ Skall vara juli.

⁵ Ordet »togh» är med Malin Stures stil ändradt till »f[ing]e».

⁶ Ordet »skuthen» är med Malin Stures stil ändradt till »hwghen», något som öfverensstämmar med uppgifter från andra håll. Händelsen inträffade den 29. september, och dödsdagen uppgifves af Anrep till 5. okt.

1569

Den Junj¹ Bleff Konungh Johan Krönth J vpsala:

Samma år then 24 Junj² somm var sanchte Jacobs affthan hölt Fruu Moder min systers frw annas Bröllop och her hogen skiäl Beiä[l]kis på hörningzhålm:

Den 5 Novemb Bleff min systers frw Siries sän här Nilz biälke födh på hörningzhålm

37.

1570

Denn 19 Decembris bleff minn systers frw Annas Dätter Ju[m]frw Ebba födh Jmmellan 10 och 11 om Nathan i Ståkhålm

1570³

Den 24 Majj helig torsdagh om Mårgonen som klåkan var vid 9 affsämnade Här Giöstaff olsän på Ströms hålm hoss sin Dätter Dråtningh Cathrina

Samma år den 5 Nouembris⁴ bleff min systers frw Siries dätter Jumfrw Kirstin födh i vesterwikz stad

38. Samma år 71 war Kongh Johan i Kalmarn

1572

then 20 Februarj⁵ bleff min systerss fru Annas sän Nilz Biä[l]ke födh om Natten När Klåkan var — 1 på Åkeröö

Samma år then 25 Martij som var vårfrw dagh i fasto affsämnade min herres Moder frw Bri[t]ha Här Giöstaff olsäns på Brånäss och Bleff förd till wadstena och Bleff Begraffuen hoss sinn herra:

39.

1573

höllt änke dränjngen sijn syster frw eBes Bröllåp j ståkhållm och då j millen mändan och tjsdagen j Brölloped afsäm-nede deres syster jåmfrw anna gustafz däter dän⁶

¹ Skall vara juli.

² Äfven här felskrifning för juli; S. Jakobs afton = ²⁴/7. F. Ödberg uppger emellertid i sin på autentiska handlingar byggda skildring af Hogenschild Bielkes moder, att bröllopet stod ²⁷/7. (Vestergötl. Fornminnesförs tidskr. D. 2: 10, s. 4.) K7. uppger ²¹/6. Anr. ²⁴/6 (tydl. efter föreliggande anteckning).

³ Årtalet synes vara senare ändradt från ett ursprungligt 1571. (Jämför i forts. »samma år 71».) 1571 inföll Kristi himmelsfärdsdag ²⁴/5. Anr. uppger datum, men ej dödsort.

⁴ Anr. uppger ²⁵/11 1570.

⁵ Ödberg uppger ²⁰/2 (a. a. s. 8.)

⁶ Anteckningen är senare öfverkörsad och därvid är med 1700-talsstil 2 antecknad: »detta stycket kan jag ingen reda få på». — Anr. uppger att bröllopet stod ¹/11, som 1573 inföll på söndag.

samma år affsåmnade min herres Bror her steen Giöstesån på ströms hålm hoss Enke dråttningen och Bleff Begraffuen i vastena:¹

Samma år bleff her hogenskiäl Biä[1]ke her Giöstaff Baneer här Chlass Biälke förskikade Aff Kongen till Påland.²

1574

[Pag.] 40.

Den 17 Januarj hölt min herre sitt bröllop på tårppa

Samma år den Junj³ Bleff her Karlus affhugggen i Ståkhålm

1575

1575

41.

Den 11 septembris Bleff Min sån Giöstaff⁴ födh på hörningzhålm som klåkan var vid 4 Effter Middagen och var En söndag *wdj skytens tekn och war wijs 8 dage gamallt*

Samma år den 16 septembris Bleff min systers frw Annas datter Junfrw Kirstin födh Mellan 9 och 10 om Mårgonen på åkeröö

samma åår höllt frw magdel[e]na på Berkver sijn dater jumfrw Kjrstjn Wålles Bröllop mäd åke jahansån dän 6 nowemB⁵

anno 82

42.

Giöstaff Baner och her Ture biälke⁶

for härtig Karll wt thill tyslland mäd sijn förstjne marjja

1582

Kom Greffue Erik Med sin Greffuinne ifrån Tysland till Ribbehålm:⁷

¹ Anr. uppger att han dog utomlands 1593.

² Enl. *Ödberg* återkommo de efter ett halft års vistelse i Polen i början af sept. 1573. (A. a. s. 8, 9.)

³ Charles de Mornay halshöggs som bekant 4/9.

⁴ Här är med 1700-talsstil 1 tillagdt: »Stenbock».

⁵ Anteckningen är öfverstruken och därvid är med 1700-talsstil 2 på ett senare inklistradt blad tillskrifvet: »det förstår jag intet.» De två på berättelsen om 1575 närmast följande bladen äro bortklippta. — Anr. bygger sin uppgift på föreliggande anteckn. (Se Natt och Dag, tab. 54.)

⁶ Med en anteckning å de bortklippta bladen sammanhörande namn, som sedermera öfverstrukits. Öfverstrykningen är gjord med samma bläck som i det ofvan tillagda »anno 82» och som i Malin Stures följande anteckn.

⁷ Erik Brahe gifte sig enl. Anr. o. Ridd. i Tyskland 24/6 1582.

Samma år Affsåmnade Frw anna Giöllenstierinna² på sin gård Eedeby *dän 31 maj*

Samma år Den 25 *nowembris*³ hölt Enke Dråtningen her Arffuid Giöstesåns Bröllop i ståkhålm med Junfrw Karin Månsa-dåtter

[Pag.] 43.

1582

hölt Konungh Johan Casper Tisinhusers Bröllop med Jumfrw Mertha här Gabriellz Christiersåns³ Dåtter *j öpsalla*

1582

sama år Bllef *mjn syst[r]* frw Margretes *sån jahan fød på öpsalla dän 19 agwstj*

och dän 12 septemBer Bllef min syster frw Kjrstjnes dater fød j öpsalla jåmfrw margrete⁴

44.

1583

Den 11 Martij affsåmnade Minn herres syster Junfrw Margretha Giöstaffs dåtter⁵ på hagma: hoss sin syster Greffuinnenn frw sissella och bleff Begraffuen then 7 septembris i vastena dit min herre och jagh fulgde Likedt

Samma år den⁶ åffsåmnade Greffuinnen Frw Beata på Rebbehålm Och bleff begraffuen J sin sochnna Kyrchia

Affsåmnade Och på samma tijd En frw Ebba⁷ sån Giöstaff Flemmingh *på rydBohållm*

Samma år den⁸ september Affsåmnade den höghbårnna frv Cathrina Sueries Rikis dråtningh på ståkhålms slått

Sama år bleff Greffue Erik her Anders skitt her Magnus Bra Och Her Erik Biälke aff kongen förskikade till Engelan

45.

Same år bleff påbudhit att både bönder och andre som Crononiss godz besitte wille schulle lösse aff konungen en bönde rätt och sedan Man effter Man obehindrett besitte gårdarne för schatt och skuld, och ner ordningen bleff giordh på 3: 4 eller 5

² Ö är senare ändradt till y. — Hon var enl. *Anr. g. m.* Måns Iwarsson (Lilljeörn).

³ Ursprungligen har stått »septembris» *Anr.* anger ej datum.

⁴ Oxenstierna.

⁵ Enl. *Anr.* föddes Margaretha Banér ¹⁸/₉.

⁶ Här är med 1700-talsstil 1 tillagdt »Stenbock».

⁷ ²⁰/₄ enl. *Anr. o. Ridd.* (Brahe).

⁸ Här är med 1700-talsstil 1 tillagdt »Stenbocks».

⁹ ¹⁶/₉ enl. *A. L.*

daller aff huerтт & Smör räntha effter som lägenheten war till, ähr förslagitt 10 daller aff huar gård Lijthen och stor öffuer heele rijkit*

1584

Den 16 februari Bleff Drotning Cathrina förd från Ståkhå[1]m och begraffuen vthi vpsala

1584^a

Sama år den 15 Januarj affsåmnade Min Salige frw Mor på Stågehålm Och bleff Begraffuen then 10 Januarij vthi Vpsala

1585³

höllt Kwngen sit Bröllop j Wästeråars mäd jåmfrw gwnell jahans dåter dån⁴

och strax där äfter døde en drånnjng gwnelles Bror j wäster års och en hänes syster dån⁵

sama år Bllef et möte wed dan[s]ke gränsen och war djt wåra [r]

af dj danske här pär åxe håfmeste[r] njllss Kås Kansellär⁶ för ärrede rjgsens råd drånjng gwnell et wan Bäckén och Kanna thell wog thell hoga

———— 22 llödijg marker — 10¹/₂ lloð

än et förgyllt Kredens wog

———— 16 llödijg marker och — 12¹/₂ lloð

Bllef wårdered j pånjnger för 631 daller och war på dån tjd rjgsen[s] råd 13 pärsoner⁷

1585

[Pag.] 46.

Affsåmnade frw Margretha här Steen Baneers på Broo⁸

Samma åår Affsåmnade och frw Margretha på skåffthe by⁹

* Detta stycke är möjligen skrifvet af samma hand, som gjort anteckningen för 1529.

² Kå. o. Ridd. uppgä 1583. Årtalet är senare tillskrifvet med annat bläck

³ Ändradt af Malin Sture från 1584.

⁴ 21. februari.

⁵ Anr. har om drottningens syskon Eric, Nils och Ebba endast uppgiften »†† unga».

⁶ Detta tillämnade(?) möte, som jag ej annorstädes funnit någon uppgift om, skulle sannolikt stått i sammanhang med den af rådet i Västerås ¹/₃ 1585 föreslagna giftermålsunderhandlingen mellan Sigismund och en dansk prinsessa. (Se Meddelanden från Sv. Riksark. V, s. 119—20.) Då Peder Oxe dog redan 1575 gäller uppgiften dock troligen ett tidigare gränsmöte.

⁷ Malin Stures anteckningar äro öfverkorsade och med 1700-talsstil 2 tillagdt »denna sidan förstår jag intet», och därunder i blyerts med annan 1700-talsstil: »Detta kunde Grefwinan Bielke läsa». Sidan är ej paginerad.

⁸ Margareta Grip dog enl. Anr. o. Kf. 1586 ¹⁰/₃.

⁹ Margareta Nilsdotter (Winge), änka efter Bengt Slatte till Skofteby. Anr. anger hvarken dödsort eller dödsår.

sama år Bllef påBvden en gård såm här äfter fölljer och skall wara Bönder j hwar gård så llöper af wäster llyl-land² äfter mantalled 380 gårder och mäd hwar gård

tårked rwg	21 lläst	10 ¹ / ₂ pund
mjöll	21 lläst	10 ¹ / ₂ pund
mallt	14 lläster	7 pund
korn	14 lläster	7 pund
gryn	7 lläster	3 ¹ / ₂ pund
hwmla	35 skepund	
smör	10 lläster	11 ¹ / ₄ tijnä
köt och fläsk	14 skepund	
gårde åxer	700 styke	

af samma gård Bllef för årdned thell ullfz Bärg en fjärde part wndentagendes åxerna²

1586

47.

1587

Den Januarij bleff Min Bror Greue Måreesa sån Suanthe föd på hörningzhålm³ Och bleff döpt then 26 feBrwarij

Samma år den 5 Februarij hölt Min Syster Frw Sirid Sin datter frw Karines och her Christers⁴ Bröllop, på sallstad

Sama år Affsåmnade Min syster Frw Annas Sån Per Biälke Den aprillis på wllfåsa⁵

Sama år den aprillis affsåmnade Her Erich Giöllenstierna⁶ på ååråss

Sama år hölt Enkie dråtningen her olaff Giöstesåns Bröllop på Strömshålm med Junfrw Ingeborg Bonde Den 5 Martij⁷

Sama år giordes en hielpegiärd till förstens skep och skulle wara 16 Bönder i hwar giärd skatta och Crona⁸ och llöper på hwar gård mjöll — 12 skäper mallt — 2 skäper gryn — 1 skäpa smör 8 marker köt och fläsk — 1 pund 8 marker

¹ Skall vara »gylland».

² Anteckningen är öfverkorsad och därvid har 1700-talsstil 2 tillagt: »Detta förstår jag intet»

³ Enl. KL, som ej uppger ort, ²³/₂

⁴ Horn af Åminne.

⁵ På Salsta enl. Anr., som ej uppger månad.

⁶ »Erich» tillskrifvet med annat bläck öfver »Nilz», som är utstruket. Ö är senare ändradt till y. (Jämför not 8.) Enl. Anr. dog Erik G. ¹²/₉ 1586.

⁷ Äfven här felaktig årsuppgift. Ingeborg Bonde dog enl. Anr. i barnsäng ²⁴/₂ 1587. (Jämför dock här nedan under 1587.)

⁸ Denna anteckning är tillskrifven med samma stil och bläck som å det tillfogade bladet för 1529, en stil som äfven återfinnes i rättelsen till anteckningen här ofvan om Erik Gyllenstierna. Hela stycket är senare öfverkorsadt.

87.

1587

[Pag.] 48.

Denn bleff hertig Carlz förstinne förlåssat och gud gaff henne En Sån och Bleff här Twre Biälke och hans frw¹ förordnad aff Kongen att stå till fadder i Drätningenes stadh

Sama åhr war Kongen J vastena

Sama år for Hertig Sigismundus och fröikin Anna till Påland: och den 24 Junj² Bleff hertig Sigismundus vthropat Konungh till Påland.

Samma år Den 12 Junj affsåmnade frw Ingeborg her olaff giöstasåns på Lena:³ Och Bleff begraffuen Den 26 Nouenbris där vid Lena:

For min herre och Jagh der ifrån till hornborgh⁴ och den 30 Nouenb. kom fröikin Anna och fröikin Elisebet der till oss och fulgde oss till tårpa.

1588

war sändeBwd från tarerte (!) j ståkhållm och thellBwde at ware Kungen Biståndjge j mot rysen mäd 1 M hwndred twsen man och at dj wjlle llefrere hans K M håller och hans K M sån mvschowen⁵

anno 88 war en hård pestellä[n]se j Ståkhollm och flierstedz j rjked⁶

1588

Den 21 Januarij hölt Kongen her Chlass Biälkes Bröllop 49. med Jufrw Elsa Johans datter i Kalmaren,

Fastelagz söndagh der Effther höltz her steen Giöstesåns Bröllop i Kalmaren.⁷

Samma år Den 4 aprillis affsåmnade Konungh fredrik i Dannmarck:

Den 31 Martij affsåmnade frw Margretha⁸ på Kafflåås

¹ Ursprungligen har stått »här» (ändradt till »hans») »Twre» (ändradt till »frw») och »Biälke» (öfverstruket).

² Skall vara 9/s. Först 22/10 lämnade Sigismund Sverige för att fara öfver till Polen.

³ Jämför här ofvan under 1587.

⁴ Vid Hornborgasjön i Västergötland finnas ruiner af ett gammalt stenhus.

⁵ Tartarernas khan erbjöd sig genom sina sändebud i nov. att med en här af 200,000 man infalla i Ryssland. (Se: *Ahlqvist*, Om aristokratiens förh. t. konungamakten under Johan III:s reg., II, s. 28. 1866.)

⁶ De två af Malin Sture skrifna anteckningarna äro senare öfverstrukna och den sida de upptaga ej paginerad.

⁷ 1700-talsstil 1 har här tillagt: »med Brita Bielke».

⁸ Tillägg af d:o: »Bie[l]ke».

Sama år Affsåmnade frw sidonia Greffue Axelz Greffinna i findlandh¹

Sama år Den 10 Maij affsåmnade Min syster frw Margretha sån Suanthe Biälke på hörningzhålm hoss Min syster greffinnen och på den tid var min B Greffwe Mawris och här Twre Biälke och Min syster frw margretha stadhe J Påland

[Pag.] 50.

1588

Hölt min herre Och Jagh Jöns Nilsåns och Malines² Brölloop på tårppa Nyårs dagh:

Sama år den 21 Januari wore wij på påtårp J Jumfrv Britha Giölthes³ och Knuth Jönsåns Brölloop⁴

Samma år den 25 Febuari For Min herre till Kalmaren till Kongen och kom där i från till tårppa med sampt her Erik Sparre Påscha affthan som war den 5 aprill⁵

affsåmnade frw Margreta på Kaffillåss den 31 Martij⁶

Then 28 kom iag till hägnetårp till härtig Carls förstinne
*dän for jag tell marja hållm thell förstjnen och
 där jfrån dän*

51.

1588

Dän 21 Januarj bleff Jungfru Brite Gyltes brölloop hålledh på Påtårp medh Knut Jönsson.

Den 31 Marsi døde fru Margreta Johan åkesons på sin gårdh Kaflås

Den 25 aprill for iagh till hertigh Karls förstinna till hegnetorp och den 2 Maj for iagh från förstinnan⁷

52.

1589

Den 18 aprill bleff härtig Johan fød emellan 9 och 10 för middagen på Vpsala.

Sama år den Juli foor Kongen till Räffla och där mötte Kongen J Påland sin här fader

¹ I juni månad enligt *Ridd.* (Lewenhaupt.)

² Ett ord utplånadt. Här ifrågavarande personer ha ej kunnat identifieras.

³ Ö är senare ändradt till y och s tillskrifvet.

⁴ *Anr.* uppger ej datum för Knut Kurcks och Brita Gyltas bröllop.

⁵ Påskafton inföll år 1588 den 6/4.

⁶ Denna anteckning är öfverstruken; den återfinnes här ofvan och här nedan under 1588.

⁷ Innehållet i denna grupp af anteckningar för 1588 återfinnes här ofvan med undantag af data för den sista. Höjentorp i Valla hd och Marieholm i Vadsbo hd tillhörde båda sedan 1571 hertig Karls furstendöme.

Sama tijd then 25 Juli for min herre från tårppa och till
Ståkhålm der ifrån och till Räckfla

Sama år kom kongen tillbaka Igenn Ifrån Räckfla
samma år af såmnede hertig Karlls förstjue på äskells-
tagen² dän och Bllef Begrafwen dän j
strågnäs.

91

[Pag.] 52
[bis.]

for frökin Anna till Pålandh och fölgde min Syster
fru Sigrid henne dit²

Samma år började wi först at byggia på häliön
Sama år den³ nouember bleff min broder här Carl
Sturens bröllop i Nykiöpingh⁴

1592

53.

Den 21 Januari bleff kongh Johan Siuk på Stäckhåms slått
Och Den 17 Nouember vidh 3 Effter middagh affsåmnade kongh
Johan på ståkhålmss slått

Sama år den 17 Januari Bleff min syster Frw kirstines datter
Sirid födh om mårgonen som 7 sloo⁵

Den 11 Martij⁶ Bleff konung Sigismunduses Bröllop hållit
i Krocho med denn högbårnne Fröikin anna aff Österrike.

Sama år den 14 Martij Affsåmnade min Broder Greffue
Mauris på hörningzhålm om Mårgonen När 8 slogh:

Den 4 Juni⁷ Bleff han begraue I Mörke kyrckia

1592

54.

Den 27 Augusti höltt hærtigh Carll sitt bröllop med Fröikin
Kirstin Aff hålstén, i Nykiöping och ditt var min herre förordnat
i kongens stadh.

Sama tijd ladis vth där i Nykiöpingh i förstens kiöke och
kiällar tyska daler 15
dee holstenske tromether 5
de suenske tromether 10

² Säkerligen felskrifning för Eskilstuna, där Maria af Pfalz dog. Hennes
dödsdag var ²⁹/₇, Eskilsdagen infaller ⁶/₁₀. Hon begrofs ¹⁷/₈.

² Denna anteckning är senare öfverstruken.

³ Enl. KL. ¹⁷/₁₀.

⁴ Denna anteckning är senare öfverstruken.

⁵ Anr. uppger att Sigrid Banér föddes på Djursholm, men har ingen uppgift
om datum.

⁶ Skall vara ²¹/₅.

⁷ KL. har ej uppgift om datum.

Fedle och Luthe slagare	5
Batzuner	4
I härbergit värdinan	10

Sama tijd hölt försten här Mauris stensåns Bröllop med
Jumfrw Annelin¹ Een tysk Jumfrw *dän 3 septemBer*

Den 9 September for min herre från Nykiöpingh och till
Kongen till Ståkhå[1]m:

[Pag.] 55.

1592

Affsåmnade Frw Britha på suansö²

Den 15 Augusti for Jagh till åkerö till mina Systrar:

Den 15 Decembris for Jag från häliön och till tållegarn och
fuldis Frw Karin och Jag till täliöö³ till härtig Carelz förstine
att vara hennes Nåd fölghactig til Ståkhålm:

56. Anno 1618 then 22 Februarij Afsomnadhe i Herranum denn
Höghbårne Grefuinne medh Gudz Nådhe Elizebecht Bårenn fur-
stinne till Brundzuijck och Lägneborg, Grefuinne till Wijsingz-
borgh, fruu till Lindhollmenn och Alfuum.⁴

¹ Amalia von Hatzfeld enl. *Ridd.* (Lewenhaupt).

² Har ej kunnat identifieras.

³ Sedermera ändradt till »tällee».

⁴ Anteckningen är skriven med en drifven handstil, som ej förekommer på annat ställe i släktboken.

Till Axel Oxenstiernas ungdomshistoria

Af Nils Ahnlund

Vår störste statsman nedanför tronen saknar en biografi. Bristen är påfallande men ingalunda svårförklarlig. Ty en framställning af Axel Oxenstiernas lif och verk måste själfallet svälla ut till en universalhistorisk bredd, och materialets rikedom ter sig öfverväldigande stor. Här föreligger emellertid en bestämd skillnad mellan hans yngre och äldre dagar. Lika jämnt och ymnigt flöda källorna naturligtvis icke, och särskildt för de tidigaste åren äro de gifvetvis mer sparsamma och svåröfverkomliga.

Axel Oxenstiernas ungdomsöden, i synnerhet hans ovanligt långvariga utländska studieresor, ha också endast helt obetydligt beaktats af vår personhistoriska litteratur. Utöfver de knappa notiser, som *Fryxell* och *Wieselgren* ha att gifva, finnes egentligen intet. Och hvad dessa författare berätta grundar sig uteslutande på uppgifter i minnestal och parentationer, hufvudsakligast den rätt betydliga äreminneslitteraturen vid riksdrotsens död 1640 och rikskanslerens 1654. Det är sant, att denna i det väsentliga återger en fullt säker släkttradition — utan misstag är den dock ingalunda — men den kan ej tänkas lämna annat än fragmentariska antydningar. Det retoriska är hufvudsaken i denna minneslitteratur, och därefter den moraliserande tendensen. Sällan försummas tillfället att framställa bröderna Oxenstiernas studieår och resor som vackra mönsterbilder, hälsosamt kontrasterande mot samtida öfverdåd och tygellöshet bland ungdomen. Kändt är vidare, att biografiska data från samma tid ofta äro osäkra och ofullständiga. En kännare af de oxenstiernska arkivskatterna, *Sonden*, uppger också (i sin skrift *Axel Oxenstierna och hans broder*),² att vi icke veta mycket om de båda brödernas lif under deras utrikes resor.

Med tillhjälp af i tryck tillgängliga universitetsmatriklar, bevarade disputationssprof och gratulationsverser m. m. kan man i dess hufvuddrag bestämma den fleråriga studietiden i främmande

² Heimdals Folkskrifter. 78.

land. Redan därmed korrigeras ej oväsentligt vissa traditionella utsagor, bl. a. den, att Isak Rothovius skulle varit brödernas lärare.¹ Men visserligen måste en skildring af dessa betydelsefulla läro- och vandringsår bli nog så schematisk, om den ej kunde bygga på andra källor än de nu antydda. Samtida eller senare bref kunna emellertid utfylla bilden. Så har en utförlig, med ganska mycken karaktär och friskhet gjord uppteckning af den egentliga peregrinationen icke alls observerats. Den reducerar betydligt den vanliga uppgiften, att Axel och Gabriel under sin resa besökte de tyska furstehofven, men ger i stället en inblick i tiden och tänkesättet.

Utan allt intresse är kanske därför ej ett försök att följa Axel och Gabriel Oxenstiernas öden från deras faders död och fram till den tid, då de begynte tagas i anspråk för svensk stats-tjänst. Den miljö, hvari de då lefde, de påverkningar och impulser, som de då fingo röna, korteligen, dessa utbildnings- och utrustningsår voro helt visst för dem och i synnerhet för den äldre, Axel, af en ganska stor betydelse.

* * *

Den 18 januari 1597 afled Sveriges rikes råd och kammarråd Gustaf Gabrielsson, friherre till Fiholm och Rinkestad, och blef följande månad begrafnen i Jäders kyrka. Med honom bortgick en berest och erfaren herre. Hans namn är ej förbundet med tidens händelser på samma sätt som åtskilliga hans ståndsbröders, men som fullgod typ för en svensk adelsman under 1500-talets senare hälft står han ej mycket tillbaka för andra. Vid pass tjuguarig — han var född 1551 — hade han aflagt sina första mandomsprof under de ryska fejderna och sedan begifvit sig till Nederländerna, där han halfannat års tid tjänat under Wilhelms af Oranien fanor. När han i september 1575 lämnade dennes här, erhöll han ett öppet bref, som betygar hans »uppriktiga, tappra sinnelag och ärliga välförhållande». Han hembjöd så sitt svärd åt ungerska hären och återvände efter sex års bortvaro till Sverige under de sista åren af 1570-talet.² Efter hemkomsten uppehöll

¹ Häremot opponerade sig redan *Tengström* i Vita et merita M. Isaaci B. Rothovii, diss. Åbo 1796 ff.

² Axel Oxenstiernas egenhändiga personalier öfver sin fader (Upps. Univ. bibl. X 284 k) och Isak Rothovius' likpredikan öfver fru Barbro Bielke, 1624. — Wilhelms af Oranien ofvannämnda bref, dat. den 21 sept. 1575, finnes bland »Skrifvelser till Gustaf Gabrielsson» i Riksarkivet. (Oxenstiernska saml.)

han sig först vid konung Johans hof. Där vistades som hofvärn den unge Barbara Axelsdotter Bielke; hennes mor, af Posseätten, var en tid hofmästarinna hos Katarina Jagellonica.² Hon blef 1580 hans brud och öfverlefde honom i många år.

Under det sjuttonåriga äktenskapet föddes tre söner och sex döttrar. Äldst var Axel, född den 16 juni 1583 på Fånö i Uppland. Andre sonen i ordningen var Krister (Christiern), som föddes i december 1584, en sjuklig ung man, som snart skördades af döden; flere af systrarna dogo också i tidig ålder. Yngst bland bröderna var Gabriel, född den 15 juni 1587 i Reval, där fadern flere år var ståthållare.

Liksom sina många bröder hade Gustaf Gabrielsson Oxenstierna undgått att kompromettera sig under de politiska brytningar, hvarpå hans sista tid varit så rik. Intet tvifvel finnes om oxenstiernska släktens anslutning till hertig Karls sak. Men denna anslutning var icke obetingad; året före sin död gjorde Gustaf Gabrielsson gemensam sak med det öfriga rådet under en visserligen ganska lamt förd opposition mot hertigen.³ Att frändeförbindelser med det kungliga partiet icke saknades, behöfver knappt anmärkas. De inkräktade i hvarje fall icke på den oxenstiernska familjens fasta ståndpunkt i nationella och religiösa frågor.³ Gustaf Gabrielsson undgick genom döden att få skåda den storm, som bröt lös öfver rådsaktsen. Hans yngre broder Johan var helt och fullt en hertig Karls man. Det blef han, som närmast öfverförde ättens politiska traditioner till det yngre släktledet.

De sista åren hade herr Gustaf allt mer dominerat inom släkten; han var då dess hufvud och medelpunkt. Efter hans bröder Eriks och Bengts bortgång ålåg honom som förmyndare omsorgen om den förres nio, den senares sex barn.⁴ Det vill förefalla, som om de flesta af dessa åtminstone tidvis uppfostrades hos honom. Också var hans hushåll eller »hof» storartadt; åttio personer, hans brorsbarn inräknade, rörde sig på hans gård. Vanligtvis synes

² Isak Rothovius' likpredikan.

³ Rådslag från år 1596: Meddelanden från Riksarkivet II: sidd. 183—184.

⁴ J. F. af Lundblad uppger i den 1826 utkomna andra delen af Svensk Plutark, att Barbro Bielke, när hon sände sina söner till Tyskland, förutsåg, att hennes släkt »redan tagit för betydande del i tidens händelser, för att, vid en oväntad utgång däraf, kunna strafflös gå ur den började striden». Det må vara sant, att Axel Oxenstiernas moder tillhörde den mot hertig Karl fientliga Åkerögrenen af Bielkeätten, och troligt, att hon haft vissa familjeomsorger gemensamma med sina fränder, men det är tydligt, att hon genom sin mans familj, särskildt Johan Oxenstierna, stod fjärran från dessas politiska läger.

⁴ Rådets förmyndarebref för Gustaf Gabrielsson, dat. 15 okt. 1594. Skrifvelser från Gustaf Gabrielsson. RA.

han ha uppehållit sig med sitt »hoffolk» på hufvudgodset Fiholm. Där var också Gabriel Abel, skolmästare eller preceptor för herr Gustafs tvenne äldre söner, Axel och Krister, som i hemmet mottog sin första undervisning gemensamt med sina kusiner Gustaf och Gabriel Bengtsson samt Karl och Åke Eriksson.¹ Så småningom begynte väl också Gabriel Gustafsson att bevista denna adelsskola. Enligt tidens sed afsåg undervisningen främst att bibringa den första färdigheten i latinet, och junker Axel blef tidigt den, åt hvars omdöme kusinerna hänsköto sina skrifprof ad corrigendum.² Som vi skola finna, hade troligen Gabriel Abels lärjungar redan skingrats, när Fiholms herre i början af 1597 afled.

Axel och Gabriel Oxenstiernas moder har det eftermälet, att hon väl skilde sig från den svåra uppgiften att i en bister tid sörja för sina barns »adliga upptuktan». Hon skildras af dem, som stått henne nära, som en god hushållerska, välgörande i stor stil, mot sina underlydande bestämd men stillsam, »med milde ord och litet talande» förmående mer än andra med häftighet och maktspråk. Det är Isak Rothovius, som tecknat detta porträtt. Släktkärleken, den ekonomiska talangen, ja fromheten hos henne synas ha varit af mindre robust art än hos vissa andra af tidens manhaftiga adelsdamer. Hvarje morgon och afton sammankallade hon sitt gårdsfolk och höll med dem »herrlige öfningar», inneslutande öfverhet, släkt och land i sina förböner.³ Man kan, om man så vill, våga den gissningen, att hennes äldste son af henne ärft lugnet och eftertänksamheten. Om Gabriel mera bråddes på sin far, så var denne af en mer impulsiv läggning och ej fri från häftighet.

En kraftig hjälp hade fru Barbro i sin svåger Johan Gabriels-son, som efter broderns död var närmast till målsmannadömet öfver hans barn och myndlingar. Han, nu den ende kvarlevande bland Gabriel Kristerssons sex söner, var en driftig herre och redan tillföre högt i gunst hos hertigen. I mars 1597 uppdrogs åt honom förmyndarskapet öfver Gustaf Gabrielssons barn. Då han vid omsorgen om deras uppfostran och uppbörd hade att vidkännas åtskilligt omak, heter det i hertig Karls bref härom, så vore det tillbörligt, att han som lön behölle något af det, som barnens gods afkastade: dagsverkspenningar, får, höns, ägg, sak-

¹ Linköpings bibl. Hist. Handl. 62. Anteckning gjord af Nicolaus Grubb, af hvilkens hand i samma sammeland finnes flera afskrifter från dåvarande Fiholmsarkivet, bl. a. några kopior af hittills okända oxenstiernapapper.

² Gustaf Bengtssons bref till Axel Oxenstierna 24 april 1597. R. A.

³ Isak Rothovius' Likpredikan öfver Barbro Bielke.

ören och bråtpenningar m. m.¹ Enahanda förmyndararvode hade herr Gustaf uppburit. Själffallet blef han också målsman för sina öfriga föräldralösa brorsbarn. De myndlingsmedel, han förvaltade, voro ganska afsevärda summor, och vid flera tillfällen försträckte han hertigen lån af dessa. Han var barnlös. År 1598 erhöill han af hertigen befallning i Östergötland,² en besvärlig syssla, som stundom kom hans tålmod att betänkligt tryta. Hellre ville han vara svinaherde än ståthållare, heter det så en gång i en skrifvelse.³

En bland hans första omsorger som förmyndare för så godt som en hel adlig ätt var att utse preceptor för Karl och Åke Eriksson samt Gustaf och Gabriel Bengtsson, som i början af år 1597 befunno sig på studiefärd i Tyskland. Som förut nämnts hade de troligen afrest från Fiholm före dödsfallet.

Det hade ännu icke blifvit en modesak, att den svenske adelsmanen i främmande land fullbordade sin edukation. Men ovanligt var det ingalunda, att de förnämligare ätternas söner studerade och vandrade några år i utlandet. Gustaf Gabrielssons läroår hade skett i krigets skola. Johan hade däremot, år 1578, låtit inskrifva sig vid Rostocks universitet; hur länge han där studerade, är dock icke känt. Och seden att ligga några år vid ett främmande universitet främjade uppkomsten af en gedigen bildning, ja stundom af lysande kulturintressen. Man behöfver blott erinra om Erik Sparre och Ture Bielke. Äfventyrlusten, som sedermera i förbund med tygellösheten ofta misskrediterade dessa utlandsresor, stod ännu tillbaka för allvarliga studiemödor. Här till kom, att akademien i Uppsala ej kunde fylla större anspråk, och att de inbördes oroligheterna ej just befordrade dess förkofran. Under de år, hvarom nu är fråga, går också en mer än vanligt stark ström af svenska resenärer, adel och ofrälse, till det protestantiska Tysklands högskolor.⁴ Till jesuitfädernas collegium i Braunschweig leder en annan ådra. Att undgå de vanskliga partistriderna hemma i Sverige var ett ej oväsentligt motiv för dessa studieresor.

¹ Karls förmyndarbrief för Johan Gabrielsson, dat. Arboga den 2 mars 1597, i Upps. Univ. bibl. E 158 a. (Ekasamlingen).

² Karls bref, dat. Nyköping den 9 maj 1598, i samma band.

³ Johan Gabrielsson till Kammarrådet, dat. Norrköping den 11 juli 1601, samma band. (koncept.) Flera skrivelser från Johan Gabrielsson finnes i Linköpings bibliotek, sign. »Bref 2.»

⁴ Se Samlaren 1904 sidd. 1—21. Jmfr Annerstedt: Upsala Universitets historia I: sidd. 77—81 och 259—262 och Leinberg: Om finske mäns studieresor i äldre tid, Historiallinen Arkisto 15, sidd. 264—302. — Om de adliga och furstliga resorna i allmänhet se H. Rosengren: Karl X Gustaf före tronbestigningen sid. 33 och följ.

Men mera betydde, att Uppsala möte och den nationellt-religiösa frågan väckt till lif som knappast förr behöfvat af starka andliga förbindelser med kontinenten. Häraf följer, att teologien är det härskande hufvudintresset vid dessa studiefärder. Några årtionden senare, och den var det icke mer på samma sätt som förr. Här går gränsen mellan två adelsgenerationer. Axel Oxenstierna tillhör den förra, hans söner den senare.¹

Ett latinskt bref från den unge Gustaf Bengtsson, dateradt Arnstadt den 24 april 1597, är det äldsta bevarade dokumentet i rikskanslerens stora brefsamling. Gustaf Bengtsson uttrycker här sin förhoppning, att också Axel snart måtte anträda sin studieresa och sammanträffa med kusinerna i Tyskland. Till preceptor hade de nu fått en student från Viborg, som mot ett gage af hundra daler trädt i deras tjänst. Af universitetsmatrikeln i Greifswald, där de fyra Oxenstiernorna samma år inskrefvos, se vi, att denne preceptor var en viss Nicolaus Magni; möjligen var en kort därefter inskrifven Petrus Magni en broder till denne. De adliga ynglingarna åtföljdes dessutom af en »famulus» och en »puer nobilium», båda svenska studenter och vid akademien inskrifna. I inskrifningsafgifter betalades tillsammans 18 mark. Häraf kom på de fyra kusinerna ej mindre än 16 mark.²

Mera karakteristiskt är ett annat bref, visserligen odateradt men säkert från samma år. Brefskrifvarna — underskrifter saknas, men allt tyder på att samtliga resenärer äro afsändare — bedja »de unga junkarna på Fiholm» att mottaga broderlig hälsning jämte önskan om lycka och välgång i dessa farliga tider. Med minnet af de forna glada dagarna följer också längtan att gemensamt få tillbringa de återstående ungdomsåren och med kamratligt umgänge lätta de besvärliga studierna, »hvilke numer fögo lustighet med sig hafva utan stor mödo och arbet, och bedröfvats ofta ungdomen». Ty det är sant, som Hesiodus säger, att dygdens rötter äro kärfva och bittra men dess frukter ljufva. »Därföre låt oss fara fort uti studering och med all flit planera uti denna trädgården, hvilken med tiden icke allenast frukt och gagn utan ock lust, ära och beprydning varder oss samlandes.» Så följer till sist en lockande uppräknin af märkliga tidender från Högtyskland: i Augsburg har en ung man stått upp från de döda och profeterat

¹ I Danmark var förhållandet likartadt: jmf Fridericia: Adelsvældens sidste Dage sidd. 52 ff.

² Ältere Universitätsmatrikeln. II Universität Greifswald I, sid. 362.

förskräckliga ting, »besynnerligen mycket om turken»; tecken ha synts på himmelen, andra mirakler att förtiga.¹

Dock dröjde det ännu år, innan fru Barbro's söner företogo sin studieresa; också kunde väl Gabriel ej ha hunnit öfver den första undervisningens stadium. En uppgift af senare datum, att bröderna under Jonas Rothovius' ledning någon tid studerade i Uppsala, innan de reste till Tyskland, måste afvisas.² Svårigheten att inom landet finna en fullt lämplig preceptor torde ej ha varit ringa. Valet af en sådan uppsköts därför gärna, tills man vid ett främmande universitet i samråd med professorer och kända landsmän hade de största möjligheterna att utse den lämpligaste.

Af de tyska universiteten var som bekant Rostocks högskola den, som vid denna tid företrädesvis besöktes af svenskar. Johan Gabrielsson hade, som ofvan nämnts, i sin ungdom studerat där. Rostock var bryggan mellan den svenska protestantismen och den tyska. Ljuset vid akademien var den berömde, då tämligen ålderstigne David Chytræus. Hans intresse för Sverige är bekant. Hans litterära förbindelser med Erik Sparre, hans påstådda stora inflytande på svenska kyrkans hållning gent emot konkordieformeln³ och ej minst hans personliga förkärlek för svenskar i Rostock är här ej platsen att närmare ingå på. Men för den lifliga andliga samfärdseln mellan Sverige och Tyskland, som till stor del förmedlades öfver Rostock, var Chytræus ej den ifrigast verksamme. Det är svensken Petrus Johannis Gothus, som här inlagt största förtjänsten.⁴

Fördrifven från sin kyrkoherdebefattning i Norrköping på grund af sitt motstånd mot liturgien uppehöll sig denne man under många årtionden i Rostock och blef den därvarande svenska koloniens hufvudman, »quasi splendor et lumen omnium in ipsa Academia Sveonum».⁵ Outtröttligt verksam som bearbetare och öfversättare af tyska teologiska skrifter kan han ej tillskrifvas

¹ Bland Barbro Bielkes papper i RA. Att brevet är från 1597 synes däraf, att däri talas om »tillkommande år, som äre 98, 99 och 1600».

² Petrus Petri: Memoria Luctuosa 1640 (manuskript). Se Wieselgren: de la Gardieska Archivet X: 34. — Jonas Rothovius inskrefs 1598 i Rostock och uppehöll sig dessförinnan endast en kortare tid i Uppsala. En annan uppgift, att Barbro Bielke efter sin mans död anförtrött Isak Rothovius sina söners undervisning, är bevisligen oriktig. R. säger själf — i likpredikan öfver Barbro Bielke — att han först 1604 lärde känna henne.

³ H. Lundström: Skisser och kritiker s. 102.

⁴ H. Schücks undersökning om Petrus Johannis Gothus, nyss offentliggjord i festskriften till Hugo Geber, var förf. obekant vid nedskrifvandet af denna uppsats våren 1913.

⁵ Gabriel Gustafsson Oxenstierna i sin reseuppteckning 1603 (närmare om denna nedan).

någon egentlig litterär själfständighet och egenart. Men hans kulturnit var af det brinnande och hängifna slag, som ej dämpas af några vedervärdigheter, ekonomiskt trångmål och små förhållanden. De flesta af honom öfversatta böcker, traktater och trösteskrifter äro, det anges uttryckligen, utgifna på »uttolkarens egna bekostning». I de långa företal och inledningar, som han oftast försåg sina böcker med, visar han sig som en mera originell författare, full af hänförelse för fäderneslandets själfständighet, kultur och språk. »Vi äro inge lifegne trälar födde men ett fritt folk till lag och rätt» skrifver han i en tillägnan till prinsessan Anna. Det är Uppsala möte och »vårt nya förbund med Gud», som gifvit anledning till dessa hans ord. Hans stil har en ålderdomlig, medvetet arkaiserande tendens. Han vill återställa språket till dess förra renhet, som alltmer förvanskats genom »allmogans ovisshet» och »de danskas tungomål och böker». De svenska reformatorerernas skrifter, af hvilka han utgaf flere, synas ha varit hans mönster. Men hans dedicerande företal hade också ett mera praktiskt syfte, det att tacka hans svenska vänner för bekommet understöd och »hederliga föräringar»; en viss bedröflig ton, som genomgår många af dem, må ursäktas af hans ålderdom och sjuklighet. Hans förbindelser i hemlandet voro omfattande: medlemmar af kungahuset, ett stort antal adliga ätter, särskildt adliga fruar — bl. a. af släkterna Bååt, Soop, Banér, Tott, Bagge och Oxenstierna — samt många ofrälse handelsmän, räntmästare och tullnärer i Stockholm och Söderköping. Bland Petrus Johannis »bevågna befordraringar» var också fru Barbro till Fiholm.² Redan innan hennes söner lämnade Sverige, torde det ha varit öfverenskommet, att de skulle inackorderas hos Petrus Johannis i Rostock.

I vårbrytningen 1599 afreste Axel, Krister och Gabriel Gustafs söner Oxenstierna i sällskap med en af faderns trojänare, Nils Larsson, till Rostock. Resan ställdes öfver Danmark²; vid Rostockfärderna var ofta vanligt att först resa till Köpenhamn och sedan sjöledes till bestämmelseorten. Köpenhamns universitet var vid denna tidpunkt tillflyktsort för åtskilliga unga svenska adelsmän, som väl funnit hemlandets mark något osäker. Bland andra studerade där några unga Bielkar.³ Senast den 14 april var han framme i

² Källorna till ofvanstående utgöres af dedikationerna till ett flertal af Petrus Johannis-Gothus' skrifter.

² Emporagrius' Likpredikan öfver Axel Oxenstierna 1655, omtryckt af Klingenspor i Sveriges adel I: sidd. 233—259.

³ Se Rodolphus Goclenius' minnestal öfver Johan Turesson Bielke den 18 nov. 1597: De luctu minuendo etc. Havniæ 1598.

Rostock, ty denna dag utfärdade Axel Oxenstierna en passedel för Nils Larsson med intyg till hertig Karls tjänare och befallningsmän, att denne var stadd i rätta ärenden.² Femtonåringens stil är redan mogen och elegant, med uppenbar likhet med rikskanslerens svårtydda piktur, endast mycket lättlästare.

Under ett och ett halft år stannade nu bröderna i Rostock, sedan de i april låtit inskrifva sig vid universitetet.³ De bodde hos Petrus Johannis, som de sedan mindes med en viss beundran.⁴ Att de med tacksamhet fästes vid den gamle teologen, som bruten af gikt och värk på kryckor stapplade till sin skrifpulpst, ses bäst däraf, att Krister, som dog några få år senare, ihågkom honom i sitt testamente.⁵ Genom Petrus Johannis' försorg anskaffades nu också en preceptor för de tre bröderna. Valet föll på Jonas Rothovius, en ung smålänning, som sedan ett år studerat i Rostock.⁶

Detta var ursprunget till Oxenstiernornas förbindelse med bröderna Rothovius. Isak, som med orätt fått namn att ha varit rikskanslerens lärare, kom, som vi skola se, först senare, i Wittenberg, i beröring med Axel Oxenstierna och har icke varit dennes preceptor.

Rothovierna — de skrefvo sig ursprungligen endast Bergeri efter fadern Börje, kanske också efter sin välgörare Laurentius Bergeri — voro af en som det säges ursprungligen tysk släkt och födda i Hederstorp i Angelstad, Sunnerbo härad; fadern var bonde. Berättelsen om deras skolår i Växjö, Kalmar och Linköping är för tiden belysande. Tack vare sina goda hufvuden och sin friska seghet togo de sig fram trots försakelser och hårdt arbete för brödet, tidtals förlorande hvarandra ur sikte för att sedan nästan af en tillfällighet återfinna hvarandra.⁶ Rektorn i Linköping, magister Laurentius Bergeri, fäste sig vid ynglingarne, antog Isak, som synes ha börjat sina studier något senare än brodern, till sin alumn och underhöll honom några år i Uppsala. Jonas

² Bland Barbro Bielkes papper, RA. — Gustaf Gabrielsson kallar honom i ett bref »min trojänare och landbofogde ärlig och förständig Nils Larsson».

³ Daae, Matrikler over Nordiske Studerende ved fremmede Universiteter I.

⁴ »Nos omnes ipsius populares maximopere cum colebamus, quo cultu ipse etiam certe dignus est», säger Gabriel Oxenstierna (Epistola etc. 16 Julii A:o 1603).

⁵ Petrus Johannis Gothus till Axel Oxenstierna, dat. Rostock 8 juli 1608. Oxenstiernska saml. RA.

⁶ Petrus Jonæ Angermannus' likpredikan öfver Jonas Rothovius.

⁷ Se härom Wieselgrens på sin tid beundrade skildring i Sveriges sköna litteratur III: sid. 17—18, som dock icke är fullt korrekt. W. uppger som sin källa Gahms Archivum Smol. å Uppsala Univ. bibl.: torde afse serien Lärda Smolandi. Gahms uppgifter grunda sig på Petrus Jonæ Angermanni likpredikan. — Den bästa sammanfattningen af Isak Rothovius' lif finnes i Carpelan, Finsk biografisk handbok II.

däremot fick, understödd af biskopen i Växjö och kyrkoherden i hemsocknen Angelstad, snart företaga en studieresa till Tyskland. När han nu antogs till preceptor hos bröderna Oxenstierna, låg alltså Isak fortfarande kvar i Uppsala.

Under Rothovius' ledning och Petrus Johannis' öfverinseende grepo sig nu Axel, Krister och Gabriel an med sina studier. Den äldste af dem var sexton, den yngste tolf år. Om några universitetsstudier i vår mening kunde det alltså knappt bli tal. Jonas Rothovius själf studerade teologi och »linguæ sanctæ», d. v. s. exeges, och som hans lärare nämnas Tarnovius och Lobechius samt Chytræus. Att preceptorerna ofta bestämde sina dicipolars studieriktning, är naturligt; längre fram i tiden klagade de senares fäder ofta däröfver.² Men för det släkte, som fostrades i hägnen af Uppsala mötes traditioner, föll det af sig själf, att teologien blef det dominerande hufvudintresset. Om det också ej torde vara riktigt, hvad en gammal tradition förmäler, att fru Barbro velat fostra sin äldste son till präst — härtill återkommer jag senare — så lär det i hvarje fall ej ha skett emot hennes och herr Johans vilja, när hans utländska studietid fick ett så öfvervägande teologiskt drag. Till den utpräglade teologiska åskådning, som senare skarpt utformades under Wittenbergsåren, fanns naturligtvis disposition sedan barndomen, men säkert har den vunnit i stadga under det dagliga umgänget med mästern Petrus, som sällan försummade att öfversätta de uppbyggligare af de ständigt framträdande stridskrifterna mot papister och reformerta, själf ett offer för sin oböjliga karaktär och omutliga tro.

Troligen är det också han som förmått dem att från Rostock styra färden just till de evangeliskes klassiska lärdomsort, Wittenberg. Därjämte funnos andra anledningar att resa dit. Karl och Åke Eriksson Oxenstierna hade efter en tids studier i Greifswald afbrutit sin utlandsvistelse, under det att Gustaf och Gabriel Bengtsson 1599 fortsatte till Wittenberg. Att där få träffa sina fränder och barndomskamrater var alltså ett motiv för resan. Våren 1600 afled emellertid Gustaf Bengtsson i Wittenberg, utan att det länge planerade sammanträffandet blifvit af. Likpredikan öfver honom hölls af professor Egidius Hunnius. I denna berättas, att den unge mannen, ehuru tillhörande en högförnäm svensk ätt, lefde så godt som inkognito med sin tjänare; knappast någon kände

² Abraham Brahe skrifver till sin son Per år 1620, då denne studerade i utlandet: »Det är mig berättadt, att du tager dig för mycket före i stället för sådant, som ditt stånd passar. Ditt stånd kräfver ej, att du skall blifva någon präst.» Nordman: Per Brahe sid. 46.

hans ädla börd.¹ Hans broder Gabriel, den blifvande riksskattmästaren, fortsatte sina resor och uppehöll sig bl. a. i Frankrike.² Han hemkom åtskilligt senare än Axel och Gabriel Gustafsson till Sverige.

Krister var ej med längre, när resan till Wittenberg företogs. På grund af tilltagande sjuklighet hade han blifvit nödsakad att återvända till hemmet. Sedan krafterna där återkommit, anställdes han vid kammaren och tjänstgjorde sedan 1604 vid flottan under Axel Ryning. Han dog i oktober 1607.³

Isak Rothovius hade emellertid nu avslutat sina uppsalastudier. Måhända har han af Axel och Gabriel uppmanats att delta i Wittenbergsfärden. Åtminstone finna vi den 1 juli 1600 Isaac Bergeri Sueco-Schmalandus inskrifven i Wittenberg. Men först den 15 september anmälde sig vid universitetet Axel och Gabriel Oxenstierna och Jonas Rothovius; så skrifver sig den senare ständigt härefter.⁴ Här träffades alltså bröderna från Hederstorp, och här gjordes den långa resans betydelsefullaste uppehåll.

För den stränga lutherska ortodoxi, som framträdde i konkordieformelns spår med den bestämdaste protest mot alla förmedlande riktningar, funnos inga mer utpräglade representanter än wittenbergsteologerna. Ett namn som Leonard Hutter aktualiserar skolans mest typiska drag. Vid sin högskola dominerade han fullständigt. Af afgjort samma läggning voro hans kolleger, den förut nämnde Hunnius, Rungius och Gessner, för att nämna dem, med hvilka de unga Oxenstiernorna särskildt uppgifvas ha trädt i förbindelse. Sina måltider intogo de vid Gessners bord. Han var en berömd teolog, en frejdad historiker och en synnerligen kunnig språkman, berättar Gabriel i sin reseskildring från år 1603. Ej blott vid mer allvarliga tillfällen utan äfven under gladare stunder i festligt lag inhämtade Axel de teologiska fädernas lärdomar. Samvarons glädje förhöjdes af vin, dock drack man med måtta.⁵ Det är Chemnitz, som omtalar detta älskvärda förhållande mellan

¹ Denna likpredikan öfversattes af Petrus Johannis Gothus till svenska, tydligen på Axel Oxenstiernas föranstaltande.

² Tit. Reg. 1568—1611 RA. Karl IX 1602 till konung Henrik i Frankrike med rekommendation för Gabriel Bengtsson Oxenstierna. Den 28 mars 1605 skrifver Johan Gabrielsson till drottning Kristina (Upps. Univ. bibl. E. 158 a orig.) och berättar, att brorsonen Gabriel Bengtsson länge varit utomlands, »synnerligen i halftridie år vistes i Frankrike», samt anhåller om drottningens förbön hos sin gemål för utverkande af tillstånd att längre kvarstanna där.

³ Axel Oxenstiernas »monumentum» äfver sin broder Krister, Upps. Univ. Bibl. X 284 k.

⁴ Album Academiæ Vitebergensis ab a. 1502. II: 1560—1602. Halis 1894. sid. 409.

⁵ Chemnitz: Extremum vale, Holmiæ 1655.

lärare och lärjunge, och uppenbarligen har han berättelsen från rikskanslerens egen mun.

Man ser stundom anført polske storkansleren Lubomirskis yttrande om Axel Oxenstierna, att han vore en präst utan prästvigning.¹ Tanken varieras i minnestal och parentationer. Och det ligger mycken sanning däri, försåvidt som han i teologisk lärdom öfverträffade mången framstående kyrkans man. Under de två åren i Wittenberg grundlägges genom ifrigt studium den gedigna kännedom om tidens luterskt-dogmatiska vetenskap, som tidigt sammanmälte med fastheten och själslugnet i hans natur.

Han deltog aktivt i kollegier och öfningar och disputerade ej mindre än fyra gånger. Adliga ynglingar sträfvade vanligen ej efter vinnande af lärdomsgrad, och någon sådan var ej heller målet för honom. Det är gifvet, att dessa disputationer då icke bestodo i granskning och försvar af själfständigt vetenskapligt arbete; dock förekom äfven sådant.² Författare var præses, och hvad som kräfdes af respondenten var kännedom om teserna och dialektisk färdighet. Hans första disputation ägde rum den 2 maj 1601 under Rungius' presidium. Ämne var uttrycket »en helig, allmännelig kyrka» i *Symbolum apostolicum*. Under Gessners presidium ventilerades följande år den 10 februari den andra dissertation, som han försvarade. Den behandlade en del af Martin Chemnitz' berömda »examen concilii Tridentini», den antikatolska polemikens yppersta verk. Redan den 13 mars hölls den tredje och den 6 augusti den fjärde disputationen, den förra om Guds namns missbruk, den senare om läran om dopet. Præses var i mars Rungius, i augusti Gessner.³ Vid flere af dessa tillfällen uppvaktade vännerna med latinska lyckönskingsverser. Med en parafrasering af ett känt uttryck hos Horatius säger Jonas Rothovius, anspelande på den unge teologens flit:

»Nobilis Axeli, versas noctuque diuque
Biblia sacra manu,»

och samma tema är genomgående, men också en uppriktigt tacksamhet kommer till uttryck.⁴ Det är intet tvifvel, att bröderna

¹ »Sacerdos sed sine sacerdotio». Lubomirskis Epitaphium öfver Axel Oxenstierna 1654. Stiernman Bibl. Sviog. II: pagg. 30—33.

² Om den stundom rätt tvistiga frågan om respondentens och præses' inbördes förhållande vid författandet se J. Oskar Andersen: Holger Rosenkrantz den lærde, sidd. 26—30.

³ Titlarna finnas fullständigt hos Stiernman, Bibliothecæ Sviogothica II: pagg. 39—40.

⁴ Συγχαυα ad nob. et hum. D. Axelium, de sacrosancto Baptismate disputantem.

Rothovius, två blifvande stormän i kyrkan, bägge studerade på Oxenstiernornas bekostnad i Wittenberg. Isak, kanske den mest begåfvade, synes ha bedrifvit sina studier med kraft; hans broder var ju dessutom Gabriels lärare och bunden af denna syssla. Den 23 mars 1602 promoverades Isak Rothovius. Hans närmaste lärare, Laurentius Rhodomannus, poet och historiarum professor, och hans kamrater och landsmän hugfäste dagen med ett helt knippe gratulationsverser.¹ Vi finna som författare värmlänningen Carolus Prætorius, Jonas Oriensulanus, Haquin Bergeri från Urshult och bröderna Magnus och Adam Vellerius. Brodern Jonas anspelar i sina distika rätt mycket på skolåren och studietiden; dikten, som härigenom blir af värde för Rothoviernas ungdomshistoria, bäres af varm tacksamhet mot Laurentius Bergeri, brödernas första välgörare. Af intresse äro naturligtvis de verser, som till författare ha Gabriel och Axel, särskildt då den senares. Här bryter sig på ett för tiden karakteristiskt sätt innehållet mot formen, den mytologiska ordskruden mot den luterska tankegången. Olympens gudakrets och forntidens odöpta filosofer och skalder kallas fram, och den klassiske filologen Isak Rothovius smyckas med attribut, som äro allt annat än kristna. Men, spørjer författaren, hvad gagnar den hedniska visheten? Hvad båtar det att tala om Aristoteles' lärosatser? Och så slutar dikten, hvars byggnad och innehåll äro typiska förramismen, med en honnör för Isaks teologiska vetande.

Kort därpå reste denne hem; flere af dikterna utmytna i tillönskan om lycka på färden. Att wittenbergsåren tvifvelsutan på ett fruktbart sätt påverkade hans intelligens och vilja och för framtiden präglade hans andliga fysionomi, har blifvit framhållet af en kyrkohistorisk forskare.² Den nästan hårdhändta kraft och konsekvens, han som stiftsherde i Åbo visste att utveckla, är intimt befryndad med den teologiska riktning, med hvilken han där trädde i nära beröring. Han var en af tidevarfvets mest framstående predikanter, af en stridbar och krigisk läggning, och lånar gärna sina bilder från fältlägren, äfven detta ej utan samband med Wittenberg.³ Hans broder har uppenbart släkttypcke med honom; dock framträder bilden af den senare kalmarsuperintendenten något blekare. Också öfverlefde honom Isak i flere årtionden

¹ *Εὐφημαὶ* viro humaniss. et doctiss. Dn Isaaco Bergero Rhotovio etc. — Trycktes i Rostock 1602. Tydliggen har Petrus Johannis ombesörjt tryckningen.

² Råberg: Den evangeliska predikoverksamheten i Finland sid. 41.

³ O. Quensel: Homiletik sid. 355.

och blef den, som traditionen slutligen gjorde till Axel Oxenstiernas lärare.¹

Ungefär tio år yngre än Rothovierna — uppgifterna om dessas födelseår växla något — rönt Axel Oxenstierna säkert ett ej ringa inflytande af dem. Men teologien var icke enda föremålet för hans studier. Både i Rostock och Wittenberg hade han »dagelige öfningar uti Politicis», och härtill kom förkofran i latinska och tyska språken.² Det eleganta och vackra latin, som Whitelocke femtio år senare beundrade, var en sedan den tidiga ungdomen förvärfvad talang, under åren vidmakthållen genom utdrag ur klassiska auktorer. I rådsprotokoll och bref spåras Phædrus och Terentius. Den statsvetenskapliga sidan af utbildningen försumrades säkerligen icke heller i den grad, som man vore benägen att tro, när man ser, hur den fick träda i skuggan för teologien, men mera till sin rätt kommo nog dessa studier först i Jena.

I Wittenberg fanns under dessa år en hel svensk koloni. I det föregående äro några namn anförda.³ Här studerade äfven samtidigt den sedermera så bekante göteborgssuperintendenten Sylvester Johannes Phrygius. När han 1602 blev magister, uppvaktades han af Isak Rothovius med en gratulationsdikt, som befäste sin författares rykte som lycklig latinsk skald. Emellertid hade bröderna Oxenstierna och deras preceptor nu dröjt i Wittenberg i öfver två år och började tröttna på staden.⁴ De beslöto att resa till Jena för att en tid ligga vid dess universitet. Och sedan Axel i augusti 1602 fullgjort sitt sista disputationsprof, sattes beslutet snart i verket. Innan årets slut inskrefvo sig de bägge bröderna och deras guvernör — om man så kan kalla Rothovius — vid Jena akademi.⁵

Jena är en mycket angenäm ort för studier, berättar Gabriel Oxenstierna, hvars anteckningar nu bli utförligare. De besökte där magister Petrus Piscators bord. Han var professor i hebreiska, både lärd och praktiskt klok och icke minst en stor humo-

¹ Denna växling skedde först sent, under det att man tidigare synes ha varit väl underrättad om, hvilken af bröderna som varit rikskanslerens preceptor *Jonas Palma* t. ex. uppger i sin »*Κοσμογονία*» el. »Werldennes Beskodhelse», tryckt 1613, att Axel Oxenstierna »under dens hederlige och höglärdes Domini M. Jonæ Rothovii disciplin och höga omvårdnat» studerat i Tyskland.

² Emporagius' likpredikan öfver Axel Oxenstierna.

³ I *Album Glandianum* å Lunds univ. bibl. (se Wieselgren: de la Gardieska Archivet X: 221 följ.) finnas egenhändiga anteckningar af åtskilliga unga svenskar, som samtidigt med Oxenstiernorna synas ha studerat i Wittenberg. Flera Professorer — så Hunnius, Hutter, Rungius och Gessner — ha äfven där tecknat namn och sentenser. Facsimiler af försättsplanschen till anf. arb.

⁴ Gabr. Gustafssons resebeskrifning 1603.

⁵ Samlaren 1904. Beklagligtvis har datum för inskrifningen där ej anförts.

rist.¹ Under honom studerade Jonas Rothovius »philologia sacra». Han disputerade också 1603 i biblisk och klassisk filologi under Piscators presidium men tycks ej ha promoverats. För Axel och Gabriel åter blef det nu förnämligast klassisk vitterhet, som ingick i studieprogrammet.² Men säkerligen ägnades äfven tid åt ridderliga öfningar, och i allmänhet torde de allvarsamma, mer kräfvande studiemödorna upphört efter afresan från Wittenberg. Härom vittnar ju också Gabriels nyss anförda omdöme om Jenas förträffliga egenskaper som universitetsstad och om den muntre professor Piscator.

Det led nu på femte året af utlandsvistelsen. Hade fru Barbo, när hon sände sina söner till Tyskland, velat skydda deras ungdom för partistriderna inom landet, så var det målet nu vunnet. Under denna tid hade de ej kunnat undgå att genom nyanlända landsmäns berättelser eller allmänt löpande rykten få veta, hvad som skedde hemma. Däremot syns brefväxlingen med hemmet i allmänhet ej ha varit alltför liflig. De ekonomiska transaktionerna ombesörjdes gifvetvis af en faktor, någon köpman i kuststäderna, som förskotterade summor mot de varor in natura, som tillsändes honom från Sverige.³

Våren 1603 kom omsider ett bref hemifrån. Det var nu moderns och herr Johans vilja, att de skulle anträda hemfärden. Budskapet var i och för sig icke vidare angenämt, bekänner Gabriel, men det glädde dem mycket att få höra, att deras »föräldrar» — modern och farbrodern — målsmannen — båda voro i lifvet. Säkerligen omnämndes i brefvet kung Karls mandat, att alla svenska adelsmän, som befunno sig i utlandet, så småningom skulle begifva sig hem; i senare källor uppgifves allmänt, att detta varit orsaken till hemresan, och att bröderna endast halft motvilligt efterkommit påbudet.⁴ Egentligen riktande sig mot sådana Sigismunds anhängare, som under ovädersåren gått i landsflykt, kom befallningen att drabba äfven dem, som för studier eller andra syften uppehöll sig utomlands.⁵

¹ »vir magnæ doctrinæ, summi consilii multique joci.»

² Stierman Bibliotheca Sviogothica II: pag. 70 följ. Jfr Petrus Jonæ Angermannus' Likpredikan öfver Jonas Rothovius. — Wieselgren: de la Gardieska Archivet X: 34 följ.

³ När Åke och Ture Axelsson Natt och Dag, sonsöner till Barbro Bielkes syster Margareta, 1610 företogo sin tyska studiefärd, samtyckte en borgare i Lübeck att handla »med järn eller andra goda varor, en ärlig skeppare levererar i Stockholm». Åke Axelsson till Axel Oxenstierna den 7 mars 1610. RA. — Axel var då förmyndare för dessa båda; sedan 1604 voro de föräldralösa.

⁴ Så i en hel del minnestal.

⁵ Jfr Dalin Svea Rikes Historia III: 509, och föreg. sid. [11] not 2. Påbudet upprepades 1604, då en viss frist utsattes.

Emellertid brådskade det icke med hemresan. Då reskassan ännu var ganska välförsedd, öfverenkoms att nu företaga en peregrination, och bröderna voro i denna punkt vissa om sina hemmarvarande fränders synnerliga gillande. Det var sed, att de teoretiska läroåren afslötos med en vandring eller resa, under hvilken förvärfvad erfarenhet och praktisk iakttagelseförmåga fick tillfälle att pröfvas. Det gällde nu att, som Axel Oxenstierna senare vid ett tillfälle uttryckte sig, »studera humorerne af folken». Man tog alltså afsked från vänner och landsmän i Jena. Kamratlaget i Petrus Piscators hus hade strängt sina lyror.¹ Det var en pfalzare, magister Hippolutus Hubenmeir, och en österrikare, Johannes Widerus, och slutligen Piscator själf: han kallar Axel en del af sitt hjärta och bjuder resenärerna afsked:

»Ite bonis avibus, peregrinas visere terras!»

Den 4 april 1603 anträdde de alltså resan i sällskap med en kringresande bokkrämare, som lofvat att bli dem en trogen färdebroder en bit af vägen.² Man ämnade sig först till Frankfurt. Reskamraten hade emellertid att ombesörja några värf i Koburg och mötte inga invändnigar, då han föreslog en afstickare dit.

Färden gick alltså i sydvästlig riktning, och efter fjorton mils färd var man i Koburg, där uppehåll gjordes ett och ett halft dygn. Det hertigligna grafkapellet togs i betraktande, vackert byggdt af marmor och prydt med skulpturer. Så fortsattes resan: först i mer nordlig rikning till den utslocknade hennebergiska ättens stad, Schleusingen, sedan med en böjning åt söder till Königshofen, ett slott i den würzburgska biskopens ägo. Det var en vacker och akttningsbjudande byggnad, men de nordiska studenterna menade att befästningarna ej voro nog starka, en riktig iakttagelse, som det trettioåriga krigets händelser kommo att visa.³ Vid Schweinfurt nåddes Maindalen; i Würzburg fingo de se jesuitkollegiet, som man talade om i hela Tyskland. Utan

¹ Ad nob. juvenes . . . Dn. Axelium et Dn. Gabrielem ab Oxenstern nec non . . . Jonam Rothovium . . . amicos et convictores suos suavissimos ex Academia Jenensi in Patriam profecturos. — Egendomligt nog finnes bland dikterna en af Isak Rothovius, synbarligen tryckt efter ett af denne förut öfversäntd manuskript.

² Källan för det följande är Gabriels uppteckning af resan, skriven i juli 1603. Den har formen af ett latinskt bref till en vän i Rostock, hvilket i en kort inledning underställes Axels omdöme och rättelser. Att vissa reflexioner och omdömen däri stamma från den äldre brodern och preceptorn är tydligt. — Palmsköldska saml. 371 Upps. Univ. Bibl. (afskrift.) Hela framställningen är hållen i jag-form. Reskamraterna nämnas ej ens.

³ Då Gustaf Adolf i sept. 1630 stormat fästet, lät han förstärka verken. Återtog af Piccolomini dec. 1635.

några missöden anlände de till sitt närmaste mål, Frankfurt, där deras vän bokhandlaren lämnade dem.

Eljes saknade nog ej vandrigen sina besvärigheter. Frånvaron af alla ståndsmässiga later visas bäst af episoden med den kringvandrande bokmånglaren, en välbekant gestalt på de tyska landsvägarna under 1600-talet. Man reste »understundom till häst, understundom till fot», har Axel Oxenstierna en gång senare omtalat, och af det oundvikliga umgänget med allehanda löst folk i värdshusen under rasterna synes han ha bevarat ett mindre angenämt minne.¹ Hur annorlunda, när fyrtio år senare Erik Oxenstierna företog sin peregrination, uppvaktad som en ung furste!

I Frankfurt var det just stor marknad, och där stannade man flera dagar hos en borgare och ätnjöt hederlig traktering. Sedan fortsattes färden. Den gick nu öfver Rhenstranden söderut: öfver Mainz, hvars domkyrka väckte stor beundran, till Worms, där Luthers minne upptog resenärernas tankar, och därifrån till Speyer; ett kort uppehåll gjordes där. Efter tidens sed redogör Gabriel för stadens märkvärdigheter: rikskammarrätten, domen och »Oljeborget». Vid påsktiden inträffade de i Heidelberg. Där bevistade de den reformerta gudstjänsten, synbarligen dock först efter en viss tvekan, och besökte professor primarius Pareus, kyrkoherden Scultetus och hofpredikanten Pitiskus, »lärdä män men uppfyllda af villfarelser». Kanske ihågkom Pareus detta besök, när han 1614 under förhandlingarna mellan unionen och Gustaf Adolf skref till svenske rikskanslern i syfte att vinna honom för en evangelisk sammanslutning.²

Efter påskens slut fortsattes färden uppåt Neckar till Tübingen. De resande synas ej ha försummat att uppvakta professorerna vid det luterska universitetet. Ej utan stolthet trodde de sig finna, att dessa »sant och rätt tänkande män», en Gerlachius, en Hofenreffer, en Crusius, i lärdom vida öfverglänste heidelbergarne, ja, att alla heidelbergare tillsammans ej voro så lärda som Crusius i grekiska! Man dröjde här två dagar, helst som en gammal bekant från wittenbergstiden uppenbarade sig, och fortsatte sedan till

¹ Axel Oxenstierna till Gabriel Gustafsson, dat. Elbing den 17 mars 1629. A. O. Skr. o. Brevf. I: 4 sid. 420.

² Pareus till Axel Oxenstierna, dat. Heidelberg 27 aprilis 1614. Ox. saml. RA. — Ett talande bevis på den osäkra ställning, som de tyska protestanterna ansågo Sverige befinna sig i under 1600-talets tidigaste år, må i detta sammanhang anföras. Pareus öfversänder till Oxenstierna sitt verk *Irenicum*, i hvars femte kapitel de protestantiska furstarna uppräknas. Han förklarar orsaken till att Sverige ej är medtaget: då boken gick i tryck, rasade ännu kriget mellan Karl och Sigismund och »regni conditio dubia adhuc nostris quidem hominibus videretur».

Strassburg — alltså en skarp krökning mot väster öfver Schwarzwald tillbaka till Rhendalen. Det gamla Argentoratum framkallade uttryck för en liflig beundran. Det är den skönaste stad, näst Nürnberg den mäktigaste i Tyskland men i afseende på medborgardygd och endräkt utan motstycke i hela romerska riket, säger Gabriel. Här finns en berömd akademi, här bo den berömda teologen professor Johannes Pastor och »den tyske Cicero», den store filologen Melchior Junius, en på samma gång lärdd och älskvärd man — en naturens sällsynta gåfva! Allt tyder således på, att våra resenärer uppvaktat dessa notabiliteter. Deras intresse för Strassburg sträckte sig äfven till stadens historia och äldre öden. Under vistelsen här hade de så godt som beslutit sig för att vända hemåt med Wittenberg som mål men ändrade uppsåt, då reskassan ej hindrade resans fortsättande söderut.

Freiburg var resans nästa raststation. I denna stad bor professor Johannes Pistorius — berätta reseanteckningarna — denne vankelmodige man, som är en fiende till alla sanna luteraner. Han är emellertid sällan hemma utan uppehåller sig vanligen hos kejsaren i Prag. Hans son är juris doktor och anställd vid universitetet. De besökte honom och mottogos mycket vänligt och förekommande, ehuru han väl visste, att de icke voro katoliker.

Basels vackra läge imponerade synbarligen på svenskarne. Här fanns en akademi med föga mindre rykte än Strassburgs och ansedda lärare. Tyvärr voro alla kalvinister eller pseudo-evangeliska. Men vinet var förträffligt och priserna billiga. Färden sträcktes nu längre inåt Schweiz, till Luzern. Befrielsekampen och reformationstriderna omnämnas: mycket är att berätta men tiden kort, säger Gabriel Gustafsson. Luzern blef resans vändpunkt. Det bar nu åter af mot nordn.

Det vore säkert ej utan intresse att jämföra bröderna Oxenstiernas anteckningar från sin peregrination — kanske de äldsta sådana vi ha i behåll — med ett halfsekel yngre dagböcker och skildringar. I mycket skulle likheter kunna påvisas. Ett mera lifligt och modernt uppfattningssätt af natur och företeelser kan man naturligtvis ej beräkna att finna i någotdera fallet, allra minst stämningsmålningar o. d. I fråga om öppen blick och omdöme skiljer sig dock den af Gabriel gjorda uppteckningen fördelaktigt från många senare, som ofta ej bli annat än långgrandiga protokoll öfver tillryggalagda färdemil, interfolierade med anteckningar om ett och annat kuriosum. Men olikheter finnas också i andra afseenden.

Främst faller här i ögonen det skarpa betonandet af den religiösa och teologiska partiställningen. Man märker, att atmosfären är laddad. Och denna motvilja och avoghet yppar sig minst lika bittert mot reformerta som mot katoliker. Zwingli kallas en svärmande (»iste nebulo»), hvars död bildade en värdig afslutning på hans lif.¹ Det är naturligtvis att antaga, att de unge männen uppgjort sin resplan i samråd med Piscator, och att de från Jena medförde rekommendationsskrifvelser till professorer vid andra högskolor. De träffsäkra omdömen om kalvinska och katolska lärda, som stundom i den sextonårige Gabriels mun kunna bli roande nog, voro kanske fällda af Piscator under diskussionerna om den kommande resan. Och i hvarje fall är det säkert, att Axels och Rothovius' mognare omdöme på flera punkter kan skönjas.

I Zürich uppvaktade de flera lärda kalvinister, Stukius och Vaserus m. fl., och mottogos mycket hedersamt. På vägen till Konstanz träffade de i staden Winterthur en lärd jurist, som förr varit kansler hos pfalzgreffen, en stor politiker och en förfaren man, heter det med största beundran; hans namn nämnes ej. Han ville prompt bli deras värd och tog för sitt värdskap ingen som helst ersättning utan tackade tvärtom för att han fått den äran. Under hela sin tysklandstid hade de aldrig träffat en så verkligt älskvärd, präktig och finbildad man.

Komna till Konstanz stannade de där öfver natten i godt härbärge. Då de på morgonen skulle resa därifrån, kom en borgare fram och berättade, att det var här i Konstanz, som den oskyldige Johan från Prag och hans vän Hieronymus blefvo brända mot lejd och löfte genom påfvens, denne Antikrists, förvållande. Förr var staden stor och betydande: nu drabbas den af Guds straff för Huss' död och aftynar för hvarje dag under den österrikiske hertigens odrägliga välde. Med tårar af harm och rörelse sågo de svenska studenterna martyrernas fängelse och grafvar.

Resan gick härifrån till det rika och vackra Ulm, samlingsplatsen för de värfvade knektar, som sedan skulle begifva sig till Wien och Ungarn, och fortsatte så till Augsburg. Staden var i sanning värd sitt namn, Augusta (den upphöjda). Här sågo de ett beundransvärdt horologium, som i dyrbarhet och konstnärlighet af dem ansågs öfvergå t. o. m. Strassburgs, annars all-

¹ Några tiotal år senare gjorde sig större fördomsfrihet gällande vid de svenska teologernas utlandsresor. Med bekymmer märkte då Axel Oxenstierna att ungdomen besökte både kalvinistiska och katolska universitet. Han yrkade 1634 hos prästerskapet på åtgärder mot faran. — Annerstedt: Upsala universitets historia I: sid. 261.

mänt hållet för det förnämsta i Tyskland. Tre dagar rastade de men hunno ändå ej skåda allt sevärdt. I München fingo de tillfälle att förarga sig öfver alla de formaliteter, anmälningsskyldighet o. s. v., som de resande där måste uppfylla. De funno staden vacker — särskildt tilltalade dem det härliga jesuitkollegiet — men alldeles genompyrd af katolicism och vantro. En dags uppehåll gjordes i Ingolstadt, hvars akademi, om man får tro deras mening, stod i allmänt vanrykte på grund af professorernas »okunighet och oförsämndhet»; man tycker sig i detta uttalande tydligt höra ekot af Gessners eller Piscators harmsna middagskonservation. Här fanns det starkaste fästet i hela Bayern, »men orätt fångat, lätt förgånget, som ordspråket säger». Det skulle emellertid dröja mycket länge, innan denna moraliserande spådom gick i uppfyllelse. Två dagar anslogos till att bese Regensburgs märkvärdigheter. Och Gabriel berättar: I ett kloster här finnes en gyllene bok, smyckad med ädla stenar, för hvilken Bayerns hertig förgäfvat lär ha bjudit två sköna städer. I samma kloster, säga katolikerna, finnas den helige Hieronymus' ben, »men jag tror, att Sanct Hieronymus' ben längesedan blifvit uppätta af maskarna». För många år sedan var Regensburg en mycket mäktig stad. Då funnos där några oförfäradade predikare, som förhöll stadens styresmän deras orättträdighet. Rådsherar och borgmästare upptändes af vrede och läto bränna dem. Sedan den stunden är det ute med stadens storhet och lycka. — Samma uppfattning om den historiska vedergällningen ha vi nyss mött i fråga om Konstanz.

Nürnberg funno de folkrikt och välbyggt men ej så vackert som t. ex. Augsburg. Med sorg konstaterade de, att denna gamla luterska stad allt mer uppfylldes af »ateister, epikuréer och äfven kalvinister», som förförde folket. Kosan ställdes sedan från Bayern in i nordvästra Böhmen. I Karlsbad ämnade bröderna och Rothovius bruka de varma baden men uppgåfvo tanken, då de fingo höra, att ett lyckligt resultat fordrade en vistelse där af en eller annan månad. Och för öfrigt omtalas icke några krämpor hos resenärerna. Från Karlsbad gick färden till Sachsen, öfver Freiburg fram till Dresden. Slottet här syntes dem vackrare än något de förut sett. Om det storartade kurfurstliga stallet (nuvarande Museum Johanneum) gick bland folket den betecknande anekdoten, att turkiske sultanen uttryckt sin stora beundran för detsamma. För tiden synnerligen karakteristiskt är, att Gabriel Gustafsson härtill fogar en from önskan, att storturken ej måtte sträcka sitt rikets gränser ända hit upp.

Meningen var nu att direkt fortsätta resan hem. Från Meissen och Torgau nåddes slutligen Wittenberg, där ett kortare uppehåll säkert gjordes hos professor Gessner. Men färden brådskade; man bröt upp mot norr. I Zerbst fanns just ingenting märkligt annat än det berömda, goda ölet och teologen Amling, som ursinnigt polemiserade mot wittenbergarna, ehuru han för visso icke ens vore värd svar från deras sida. Magdeburg var uppnådt, när ryktet förmälde, att pesten grasserade vid kusten. Med anledning häraf vände man om till Wittenberg. Det var i midten af juli 1603. Här sluta Gabriels anteckningar.¹

Jag har något utförligare ingått på denna resa, som förut varit känd endast i sina gröfsta hufvuddrag.² I och för sig saknar den ju större betydelse, men vi äga icke något bättre vittnesbörd om brödernas åskådningssätt under unga år än den af Gabriels hand nedskrifna skildring, som här i sammandrag återgifvits. Intelligens, uppfattningsförmåga och humor skall ingen fränkänna den. Åtskilliga ej ointressanta smådrag ha i det föregående måst uteslutas.

Efter peregrinationens fullbordan dröjde man en tid i Wittenberg. Den vidlyftiga resan hade naturligtvis tagit hårdt på kassan, och det är tydligt, att vissa penningsvårigheter yppat sig. Först mot höstsidan gjordes uppbrott för den definitiva hemfärden. I Helmstedt, där åskilliga svenskar studerade vid universitetet, var resällskapet nödsakadt att sätta sig i skuld. Framkomna till Rostock måste de anlita Petrus Johannis Gothus' hjälp för att komma vidare, och i Stralsund, där de tyckas ha gått ombord, kvarlämnade de hela sitt bibliotek som pant.³ Någon af de första dagarna i oktober landstego de i Kalmar och träffade här vänner och fränder. Åtskilliga hemvändande unga adelsmän ha denna månad tecknat sitt namn i en minnesbok, tillhörig jungfru Anna Tott. Flere af valspråken äro ganska karakteristiska. Och när Gabriel Gustafsson skrifver:

»Gaudia principium nostri sunt sæpe doloris»,

¹ De äro daterade Wittenberg den 16 juli.

² Utförligast tyckes Erik Oxenstierna vara i sitt minnestal, Oratio funebris, öfver farbrodern Gabriel Gustafsson: »Non tria lustra cum dimidio egressus omne pene, quod terminis suis amplum Germaniæ imperium continet, peragravit. Quicquid Rhenus alluit, aut vastissimo ambitu complectitur, Franconia, Helvetia, Svevia Bohemia Bavaria, utraque Saxonia et his contermina Pomerania nostrisque finibus adiacens Dania exigua annorum serie lustravit.»

³ Anspelningar på dessa förhållanden finnes i Jonas Rothovius' bref till Axel Oxenstierna, dat. Angelstad 9 juli 1604. Oxenstiernska samlingen. RA.

så ligger kanske i denna suck öfver all glädjes kortvarighet en förtäckt protest mot det kungliga mandatet, som säkerligen debatterades af de återvändande. Bland dessa voro Nils Bielke till Penninbg, Jöran Nilsson Posse och Johan Pontusson de la Gardie.¹

Rothovius åtföljde Axel och Gabriel till Fiholm och tycks här ha dröjt öfver julen och en tid fram på året 1604. Tydligt har också mäster Isak inbjudits dit. Först i april reste Jonas hem till Angelstad; följande månad prästvigdes han i Växiö.² Fråga var nu väckt, att han skulle resa tillbaka till Tyskland, övisst af hvad anledning: kanske var det för att där uppgöra Oxenstiernornas affärer eller för att handleda någon ung frände till dem, hvilken nu skulle företaga sin studiefärd.³ Af detta förslag blef emellertid intet, då Rothovius inom kort fick sin verksamhet förlagd till Angelstads församling. Brodern Isak, redan förut hofpredikant, kallades 1604 till kyrkoherde i Nyköping. Då han samma år gifte sig, skref Jonas till brudparets heder några svenska rim,⁴ hvari han prisade den lycka brodern haft, då han fått studera ej blott i Sverige utan äfven

»i Tyskland uti några år,
där du kunde ock förfara,
hvad grundval Guds hus uppå står,
och med Gudi salig vara.»

— Det faller utom ramen för denna uppsats att ingå på Axel Oxenstiernas karriär i hof- och statstjänst efter hemkomsten från Tyskland. En sällsynt begåfning och ovanliga kunskaper, understödda af inflytelserika relationer, gjorde honom snart till en af den yngre generationens framtidsmän. Visserligen var kanske hans föregående utbildning ej direkt afpassad för de praktiska uppgifter i rikets tjänst, som stundade. Skolningen i diplomatiska och kamerala värf återstod ännu och lät ej länge vänta på sig. Vid sidan häraf dref han fortsatta studier i mer praktiskt och fosterländskt syfte, svensk lag, statsvetenskap o. s. v.⁵ Han upp-

¹ Ifrågavarande minnesbok är den upplaga af Petrus Johannis Gothus' *Enchiridion* etc., som finnes å Upps. Univ. bibl. I början och slutet äro en del blad tillhäftade och å dessa ha anteckningarna gjorts. Bandet är ganska vackert.

² Jonas Rothovius till Axel Oxenstierna den 11 maj 1604. Ox. saml. Jämf. uppgiften i likpredikan öfver Barbro Bielke, att Isak Rothovius första gången träffade henne 1604.

³ Bengt Bengtsson Oxenstierna?

⁴ I Een Christeligh Brudepredikan af Sylv. Joh. Phrygius, tr. 1605.

⁵ I oxenstiernska samlingen i RA. förvaras i ett konvolut en del bokföreteckningar, excerpt och annotationer af rikskanslerens hand. Af stilen att döma äro åtskilliga af dessa ganska tidiga, några troligen från tysklandstiden. Att närmare ingå härpå har jag i detta sammanhang ansett öfverflödigt.

hörde aldrig att betrakta sin utbildning som ofullbordad, och när han på äldre dagar ansåg, att ungdomsstudierna i viss mån varit otillräckliga och ensidiga, får man därför ej för mycket betona detta underkännande. För hans kommande verksamhet saknade helt visst åren utomlands och dess impulser ej sitt stora värde.

Med de universitet, där han tillbragt en tid af sin lyckliga ungdom, och de vänner, han där förvärfvat, stod han också under senare år i förbindelse. Piscator uträttade för hans räkning flera anförtrödda bestyr. Om Kristers testamente till Petrus Johannis är förut berättadt. Så sent som 1648 ihågkom Jena universitet sin berömde lärjunge och vädjade till hans skydd mot krigets vanskligheter, erinrande om hans studier vid akademien »ante annos hosce quadraginta et quod excurrit».¹

* * *

»Gamle rikskanslern gref Axel Oxenstierna har i sin ungdom studerat teologien i Wittenberg, där han ock åtskillige orationes och disputationes theologicas hållit; menandes då hans fränder, att det var nödigt, för det då varande polniske oväsendets skuld, att ungdomen lade sig på teologien, och att det intet skada skulle, om denne unge herre kunde blifva biskop. Men då han kom hem i landet, sade konung Karl den nionde, att man minner sig nog på hvad oro Trollen och andre bispar stiftat hade, så att man intet behöfde desslikar, äfven tog honom strax i Rådet och gjorde honom till kansler, medan han än tämlig unger var.»

Så visste en på *Palmskölds* tid färdigbildad tradition att berättat.² Den kan ha sitt intresse, äfven om den i flera detaljer, såsom kanslersvalet, är uppenbart oriktig och för öfrigt själfklart måste tagas med försiktighet. Ty ingen samtida källa antyder något dylikt. Uppkomsten af en sådan anekdot är lätt att förklara: en tid, då det ej längre var vanligt, att stormännen studerade kyrkofäderna, måst utpekulera denna förklaring till arten af Axel Oxenstiernas ungdomsstudier. Det tidsskede var förbi, då teologien var helt förhärskande. Men då denna period ovedersägligen ägt några af de yppersta statsmän, historien känner, ligger det en viss sanning i *Guizots* paradox, att de störste statsmännen oftast varit teologer.

¹ Universitetet i Jena till Axel Oxenstierna den 14 febr. 1648. RA.

² Palmsköldska saml. 253 i Upps. Univ. bibl. — I fortsättningen, som här utelämnats, berättas huru Oxenstierna förmådde Salvius att öfvergifva medicinen och slå sig på politiken, m. m. Slutanteckning: »Vide Reg. R. Burgmans bref dat. Zweybrücken 29/9 Januari 1703.»

Ett bref från Lennart Torstensson

Grefve Axel Wachtmeister på Kulla-Gunnarstorp har till Personhistorisk tidskrift insändt följande afskrift af ett bref från Lennart Torstensson. Adressaten är okänd, proveniensen ger ingen ledning heller, men det synes antagligt att brefvet är skrivet till Axel Oxenstierna.

Vellbornne hierthans allerkieraste bror näst all flitigh och troghen lyckönskningh, ähr till min kiere bror min brodhervänlighe och flitighe bön och begiärhan att han nu migh uthur denn olycka hielpa ville ty iagh wett inghen bättre wän som migh kann hielpa uthan du kiere bror huilken iagh och all min förhåpningh aldeles till sätter, Jagh håpes och att General Baner giör och huadh han kan om bror tahlar medh honom och bedher honom på mina wegnar, Och ähr iagh Generallwachtmestar Cronebärgz fånghe och han begiärar 20,000 ducater i ranssion huilkitt min kiere bror väll wett min lägghenhett att iagh ähr en arm caualier som mer hafuer thientt min konungh och landtzförste för min ähra och skyllighett än för stor rickedom ty min bror wett huadh iag utij så många åhr förwärfuatt hafuer Jagh hafuer budhitt för min ransion 3,000 duchater män de villa intett höra där af uthan giöra sikh onytig på migh, gudh må wetta huem som hafuer giordt migh så rick här iagh hadhe förment om iagh hade kunatt komitt löss för de 3,000 så hadhe måst sällia och vändha i penninghar huadh iagh hafuer haft till att lössa migh medh, män efter dätt nu intitt kan ske vett iagh ingen rådth om gudh och I godha vänner icke hielpa migh att dätt skier igiönom en utvexlan eller anan medhell, iagh hafuer förstätt att Curförsten will att iagh skall skafua några gijslar löss så hafuer iagh suaratt dätt ähr gijslar och ingha fångar, där till törs iagh intit undherstå migh sådhantt att begiära män om mijgeligitt våre att iagh kundhe bedha att min kiere bror sådhant kundhe prachtiseras dätt iagh aldhrigh annatt hopas bedher iagh honom på dätt aldhra dienst-villigeste ty iagh hopas och att iagh hafuer blifuitt fångin utij en

godh ocation och där iagh hafuer giordt som en erligh kar bedher nu för gudz skull min k bror migh nu utij denna min stora olycka icke låtter fördärfua ty gudh skall vetta om iagh icke snart kommer löss så måste iagh här aldhilis ruginera kiere bror iagh bedher digh så ganska giärnna du ville skrifua migh till huru dätt står till på edher sidha de säia så myckitt här gudh wett om dätt ähr sandt Eliest kiere bror om min Cristofer ähr där än och om han hafuer lefuereratt de 22,000 D ifrån sigh och om härr Hanss än ähr där eller huru dätt är medh min armodh som iagh hadhe lättitt der hoss min kiere bror kiere bror skrif migh ändhelig till om alla saker och huadh tiendher utur Suerige gör nu kiere bror som iagh tror digh om och hielp migh, iagh vill giärnna giefua att iagh äger dätt iag våre på mina frije fötter ty om iagh här länger sijtter måste iagh då förtära alt iagh äger min kiere bror kan intitt tänckia huru migh går och huru iag ähr till modz de skära up att Hanss Majhestet ähr dödh och slagin män efter I på edher sidha hafua skutitt frögdeskätt håpas iagh där är intitt, gudh förbiudhe dätt så illa våre, våre iagh en ällendh menska som här sittia måste och därhoss mist all min håpningh, kiere bror skrif migh till och sy brefuitt utij stifningen på den kölleren som iagh begiärar gudh den hellige trefaldhighett befaller iagh min k: h: bror och migh aldhilis där på förlåtter att bror migh nu här utt hielpadhes vardher far väll hierthans kiere bror skrif vist och hålt intitt tromeslagaren ope uthan afärdigan strax

Förblifuer din trogne tienere
och bror in till min dödh:

Söndags naten
uti mitt fäng-
elsse Ingolstats
Slot ähr 1632/:

freundhe in der not förtänck
migh intett kiere bror som
skrifuer så hastigdt och illa

Linnardt
Torstenson mp.

En bild från kriget i Polen 1704

(Meddeladt af T. J. P.)

Efter genomdrifvandet af Stanislaus Leszczinskijs val till polsk konung i början af juli 1704 hade konung Karl XII med svenska hufvudhären tågat till södra Polen för att tillintetgöra August den starkes där stående armé. Men August förstod att undvika stöten och skyndade i stället norrut, där han återtog Varschau och hotade Posen. I medlet af september uppbröt Karl XII från Lemberg och tågade norrut för att söka komma till en afgörande drabbning med August, och på detta sätt hade konung Karls armé sista dagarna i september hunnit upp till närheten af Lublin.

Under det att svenska trupperna vistades i dessa trakter, utsändes åt skilda håll detachement att indriva kontributioner. Ett dylikt under kommissarien Magnus Lind kom till det vid pass 2 mil (fågelvägen) väster om Lublin belägna slottet Opolow (Opole), som äges af vojevoden af Lublin grefve Tarlov, hvilken hörde till konung Augusts parti. Lind fick där, som det tycktes, af gårdens folk kunskap om en skatt, som grefve Tarlov sökt rädda undan svenskarna genom att i hemlighet nedgräfvat den i en af slottets källare. Lind skyndade sig att gräfvat upp densamma och öfverlämnade dyrbarheterna såsom konfiskeradt gods till generalkrigskommissariatet, hvilket lät anteckna och värdera detsamma af en guldsmed, innan silfret användes till truppersnas underhåll. Emellertid synes en försoning inträffat emellan grefve Tarlov och svenskarna, ty i oktober följande år kom till generalkrigskommissariatet en skrifvelse från konung Karl med befallning att låta undersöka, huru det förhållit sig med ofvannämnda beslag, öfver hvilket grefve Tarlov beklagat sig hos konungen. Då generalkrigskommissariatets förteckning icke stämde öfverens med uppgiften från grefve Tarlov öfver de beslagtagna dyrbarheterna, blef Linds förklaring infordrad, och på detta sätt har till eftervärlden kommit

följande lefvande bild af hur det tillgick i Polen den tiden. Då det kan vara af intresse att se såväl detta, som hvad dyrbarheter en polsk magnat ägde, meddelas här grefve Tarlovs förteckning och kommissarien Linds svaromål. Hur det sedan gick, har meddelaren ej haft tid och tillfälle att utreda. Handlingarna äro hämtade från generalkrigskommissariets i Polen inkomna och utgångna handlingar, hvilka nyligen blifvit anträffade i Krigsarkivet.

Grefve Tarlovs uppgift på de förlorade sakerna lyder som följer:

Eine Specification der genommenen Sachen, auss dem Opolskischen Schatz, zur Zeit des Durchmarches von Lemberg nach Warschaw, durch H:n Commissarium Linde d. 5 Octob. ao 1704.

- 21 halbschüsseln mit dem Wapen eines Schwähns.
- 31 Teller, von selbigem Wapen.
- 3 Schüsseln von selbigem Wapen.
- 1 Gross Handfass mit dem Gies becken von dem Wapen.

Mit einem Ritter auf dem Pferde, gezeichnete Sachen:

- 2 grosse neue Flaschen.
- 1 grosse Schenck: Kanne bunt verguldet.
- 2 grosse Leuchter, noch
- 2 grössere Leuchter
- 2 glatte unverguldete Tacen
- 2 verguldete Tacen mit Füßen
- 2 bunt verguldete Tacen mit Füßen
- 2 verguldete Saltzfässer.
- 1 sielbern Töpffchen mit Füßen
- 1 sielbernes Kästchen zum Gewürtz, mit dem Wapen Rawidz.
- 1 grosse inwendig = verguldte Schale mit dem Ordre
- 1 Tisch Credentzer mit silbernen Handgriffen das, ist.
- 2 paar Messer mit Gabeln.
- 2 sielberne Aussheber.
- 2 grosse Credentz Löffel, und
- 1 Eijserner Aussheber mit silbernem Handgriff.
- 1 bunt verguldter Calender auff art eines hangenden Uhrs, so die tage des Monats weiset.
- 1 Grose Tisch = Tindtfas mit oben und unten gegossenen Silbernen blech, inwendig mit unterschiedlichen Galanterien von Gold und Silber, und 4 Uhrchens, worinn auch unterschiedliche handtschriften, von unterschiedenen Schuldnern.

Beij diesem Silber war auch eine grosse Päudel [Beutel], angefüllet mit guldnen und silbernen Galanterien, wie darunter insonderheit:

- 1 Schahle von purem Golde, à hundert Ducaten.
- 2 guldene bleche von einem Polnischen Gurtel Pas, so beij nahe 50 Ducaten wieget.
- 1 guldenes Kreijtz von einer Seebel.

- 1 Handgriff item der gantze beschlag à hundert und etliche zehn Ducaten.
- 1 ander Handgriff von Aspis, so grün mit Rubinen besetzt.
- 1 Messer mit guldner Scheide, deucht besetzt mit grossen Rubinen.
- 1 Messerschahle von Aspis, besetzt mit Rubinen,
- 1 Türkisch Messer, Zekier genandt, grün von Jaspis, mit gold beschlagen und untergelegt.
- 1 Siegel mit den Wapen eines beijls, von etlich zehn Diamanten besetzt.
- Unterschiedliche Siegel = und andere Goldne Ringen
- Etliche zehn guldne Knöpfchens mit einem Rubin.
- Von Perlen Korallen unterschiedenen Gold und silberstücken, war diese Paudel angefüllet, so nicht können beschrieben werden. Es waren auch
- 15 Portugalen oder Rosenobel mit altem und sonderlichem Stempel, da einer biss etliche zehn ducaten gehalten.
- 2 sielberne verguldte Reitzeuge mit steinen.
- 2 beschlagene Seebeln.
- Unterschiedene Reliqvien in Silber gefasset.
- Bilder mit beschlag und sielbernen Rämen.
- 2 grosse Weinfässer voll Polnische Kupffer Mütze beij nahe à 12,000 f.

Wass sonsten im Schatz, an losen Sachen war, als Stuben beschläge, grosse Türkische Tapeten, kleine Tapeten, Gezelte, Zinn und andere Haussgeraht, od. wass sonsten in Apotheck und Schatzen zu seijn pfliget, an Küsten, Kasten und Scatullen, das haben sie alles auffgeschlagen, und alles wass ihnen nur gefallen, genommen. Zulezt haben sie auss der Kaross den seidenen beschlag gerissen, und grösseren Schaden damit gethan, alss ihnen der Nützen davon werden können.

Joannes Comes Tarlo Palatinides Lublinensis.

Kommissarien Lind skildrar i sitt svaromål tilldragelsen sålunda:

Högwählborne Hr Grefwe General Lieutenant och Directeur,^{*}

Så och wählborne Hr General Kriegz Commissarie

Nåd-gunstige Herrar.

Uppå Eders Hög Gref. Excell:s och Kongl. General Kriegz Commissariatetz till mig ankombne ordres och befallning at med min förklaring inkomma, öfwer den klagan, som Palatinides Hr Grefwe Tarlou emoth mig ingifwit, angående ett partie silfwer och andra specificerade saker, som iag uthur dess håf Opollo i förledit åhr borttagit och confiscerat; Så ländar här uppå min underdån-ödmiuka berättelse, huru såsom i förledit åhr och sep-

^{*} Chef för Generalkrigskommissariatet var då Magnus Stenbock.

temb:r månad, då iag af wählb:e H:r General Kriegz Commissarien Adlersteen wardt tillijka med een Ryttmästare och 40 gemena uthcommenderat att indrifwa contribution och profwiant, kommo wij till bem:te Opollo, hwarest wij een natt med partiet woro. Och som iag emedlertijd fick kundskap det uthi een kiällare woro under jorden nedergräfne een hoop saker, som woro confiscable, och till hans Kongl. M:tz underdånige dienst borde bortföras, så gick iag med bem:te H:r Ryttmästare sampt någre ryttare och wolocher af H:r feltherren Sapias armée som och Podstarosten uthi samma kiellare att låta desse saker upgräfw, hwilcka, sedan wij 2 tijmar hade gräfwit och arbetat och desse saaker diupt under jorden funnit, kastade wij sölfret uthi störste hastigheet som sig giöra kunde uthi säckar, uthan att något räkna och annotera, emedan wij då på stunden bekommo bref af H:r General Kriegz-commissarien, det Hans Exell:s H:r General Rehnschiöld wore den dagen upbrutin med arméen, och at wij uthan någon minutz försummelse skulle skynda natt och dag efter med partiet, jempte att wij uthom dess hade kundskap, det ett fientelt: partie pålackar wore dher omkring uthi skogarne, och förwist af Woiwodens egen präst sades, det Woywoden sampt dess sohn sielf wore dher hoos. Altså anbelangande silfret och den differentz som är emillan H:r Grefwe Tarlous ingifne upsattz och hwad iag aflewenerat till Kongl. General Kriegz Commissariatet uthi Lissa, så kan iag wid Gud och mitt samwethe betyga, att så myckit som der blef tagit, är uthom min wettenskap och willia orörd aflewenerat, ty då wij hade inkastat det silfret uthi säckar, som angår servisen, hwilket iag och seer komma på ett uth med Grefwe Tarlous upsattz, så hörde wij twänne skått, wid pass kl. 7 om qwällen, då Ryttmästaren och iag lupo båda uth (lämbnandes uthi hastigheet ryttarne, walocherne och podstarosten qwar) att tillsee hwad passerade, då det sades, att uthan för porten hade twänne pålackar skutit. Emedlertijd då wij något utheblefwo, Ryttmästaren att beställa om partiet, och iag om wagnärne, kom iag tillbakars och fant Podstarosten sittandes på een bielcke, som wij hade uthur jorden gräfwit, och hade emillan benen een halm korg wid een half coretz stoorleek, då iag straxt frågade så wähl ryttarne som Podstarosten och waloscherne hwad dheruthi warit och hwar det blifwit, då dee swarade, att dher uthi war något smått lapperie, och hafwa dee dett uthi säckar kastat. Nu hwad wijd denna rabusen, medan wij uthe warit, blifwit borttagit eller förtegat, weet iag intet, men som iag warse blef det Podstarosten altijd hade handen uthi bar-

men, söckte iag, om han der något förwarat och funne hoos honom een pålsk gurdell pass, som han sade liggat uthi denna korgen, och som den war gammall och af intet wärde, fick han det behålla; hwaraf är klart att presumera, at så framt desse saker dher uthi warit, som Grefwen beskrifwer, så lärher uthan twifell Podstarosten, då wij uthe wore, sig wähl försedt, emädan han wiste hwad dher uthi war; Sedermera fann iag och een possa med skillingar, som samma Podstarost hade uthi winkell förwarat, så at iag såg, att han wähl benägen war att stihla, och hwad som uthi sina byxor kunnat förstuckit, weeth iag intet, ej heller gaf iag mig tijd dherefter att sökia, myckit mindre att kunnat tänkt det så dyrbare saker, som Gref Tarlou specificerar, kunde uthi een så slätt halmkorg förwaras, uthan mehr war bekymbrat att kunna wähl fortskaffa och berga, hwad wij hade och för ögonen sågo. Men om guldskölden och uthi samma korg liggat, kan iag intet wetta, dock är den samma aflewererat med H:r General KriegzCommissariens wettenskap till H:r General Rehnschiölds utskickade, Parman benämbd. Af de öfriga weet iag intet att säija, emädan iag dem hwarken sedt ej heller någonsin dheraf hört tillförne; Hwad pålska skillingarne anbelanger, så påminner iag mig, att dee intet lågo uthi 2:ne stora wijnfath, uthan uthi twänne små tunnor, som stodo uthi jorden nedgräfne, hwilcka när wij dem upslogo, föll så myckit mull uthur tunnorne, att då wij öste med hatt kullen skillingarne uthi säckar, funno wij mehra mull än pänningar, och stod det intet att ändra, emädan då wij oss rörde det ringaste, hehla jordstyckorne föllo neder på desse pänningar. Och emädan wij sågo det lijte fördehl wara länge sig med desse skilingar att uppehålla, emädan klockan redan 10 war om natten och wij då straxt wille marchera, tog iag allenast uthi 7 säckar dher af så myckit iag kunde, hwilcke iag och ricktigt aflewererat; Och hade wij med desse skillingar på wägen så myckit beswär, emädan då den säcken gick isönder, då een annan, att om wij hade tordtz, hade wij dem gärna bort kastat. Och kan iag betyga, at halfwa tunnorne blefwo efter oss qwar, med pänningar och mull beblandat uthi kiellaren. Nu såsom bem:te Gref Tarlou uthi dee förra puncterne af sin klage libell nog osanning infördt, så har han och wid slutet intet ospart haft den samma så groft att fullföllia, att iag mig förundrar, huru oförsvarl:n han sig understådt Hans Kongl. M:tz allernådigste öron med een sådan osanning att berätta, i det han Ryttmästaren mig och hehla partiet för wäld och röfwande anlagat; Altså angående tapeters,

tälten etc. borttagande som och kistors upslagande, skall aldrig i ewigheet kunna bewijsas, ej heller att något ähr rördt, hwarken uthi fathe buhren, eller på något annat ställe till ett knappnähls wärde, utham uthi källaren allena, och som bem:te Tarlou dher intet war tillstädes, uthan efter dess haluncar drängar och dylika löst packz berättande, oss så häftigt till ähra och wälfärd angriper, så begier iag för min pehrson, så wähl som uthi Ryttmästarens nampn, här öfwer behörig satisfaction, ty iag weet, att Ryttmästaren som hårdast hade förbudt något det ringaste att röra, och ehuruwähl man sin yttersta flijth gör wid sådanne tillfällen Hans Kongl. M:tz höga interesse att sökia, dock wore man den allra olyckligaste, at när een sådan falsk klage skrift och falskt register inkommo, upfylt efter behag med dee sorter och saker, som både warit och intet warit, skulle gifwas mehra witzord, än eens sanfärdiga berättelse, och costar det pålacken myckit lijte för een fluga skrifwa een cameel, och för een timf¹ säija hundrade. Mig är det nog, att iag ett rent samwethe hafwer och een sådan uprichtigheet här wid wijsat, att på det intet skulle förkommas, har iag så wähl Ryttmästaren, som hehla partiet tröstat och försäkrat, at Hans Kongl. Maj:stt uthan twifwel oss med någon andehl lärher allernådigst betänkia och soulagera, allenast att wij intet taga något sielf dheraf. Omsijder då nu alting war pålastat, så wähl provianten som dessa confiscerade saker, marcheerade wij dher ifrån kl. 11 om natten, och sålunda uthan uppehåld 2 nätter och een dag, till dess wij kommo till armeen, då iag straxt kl. 4 om morgonen gick till Hans Excell:s H:r General Renschiöld och detta angaf, som och sedan till H:r General Kriegz Commissarien Adlersteen, då och samma dagen wid första Qvarteret, alla desse saker uthi närwaru af bem:te H:r General Rehn-schiöld, som och H:r General Kriegz Commissarien Adlersten, blefwo inventerade; Om nu något under warande march skulle wara förkommit, som iag intet kan säija, så hoppas iag dherföre intet bör hafwa något answar, ty gud weet hwad flijth och zele iag alltid sökt att befrämia Hans Kongl. M:tz höga interesse, som och fullgöra min embetes plicht, jempte wid alla tillfällen och partier mig wijsat trogen emoth min allernådigste Konung, lydig mine förmän och fljttig uthi min tjenst, hwarföre beer Eders Hög Grefl. Excell:s och det höglofl. Kongl. General Kriegz Commissariatet iag slutl:n underdån-ödmiukeligast, att uthi een sådan ohemuhl beskyldning, må få niuta Eders hög Grefl. Excell:s och

¹ Polskt kopparmynt.

Kongl. General Kriegz Commissariatetz beskydd, som och emoth een sådan orättmätig klagan få sökia justice och satisfaction, hwar emot iag in till min dödztund uthi diupaste ödmiukheet framhärda.

Eders Hög Grefl. Excellences och det Högl. Kongl. General Kriegz Commissariatetz

Underdån-ödmiuke tienare
Magnus Lindh.

Ilowa d. 15/25 Octobr
A:o 1705.

Specification på de saker som äro tagna på Opalows godz gref Tarlo tillhörige. Nl.

- 1 stort drefwit silf:r wattnfaat med drefwen kannan.
- 1 dito mindre med kannan
- 2 stycken silfwer flaskor
- 1 stor aflång silfwerkanna
- 30 stycken silfwer talrikar
- 20 stycken små sil:rfaat
- 1 dito större
- 2 dito större
- 1 par stora silf:r liusestakar med plåtar
- 1 par dito mindre med plåtar
- 4 st. Sur² koppar, 2:ne utan fötter och 2:ne med fötter
- 1 rund drefwen sölfwerpåtta eller ask med långt skaft
- 4 st. små drefne confect faat.
- 1 liten drefwen silf.skål med låck
- 1 dito liten silf.påtta med låck
- 1 bärenstens beläte med drifwen silf:r rand
- 1 dito calender i silf:r infattat
- 1 saltkar af silfwer med en bilt under
- 1 dito mindre
- 1 förläg.skied af silf.
- 1 dito skumskied
- 1 par försnijdareknifwar med silf.skaft.
- 1 knijf med silf.skijda och oächta stenar besatt
- 1 dolch med silf. skjida
- 1 silf. knapp på en schekade
- 1 stort fyrkantigt silf.skrijn hwar uti fanttz åtskillige småsaker af raband, silf. knappar, perspectiv och små oächta ringar etc.
- 1 liten silf.ask med smått skräp uti.
- 7 säckar med kopp:r skillin:r giorde efft:r wichten 3,700 timf.

² Bör sannolikt vara »silr» = silfver.

Et spottedigt

medd. ved C. Klitgaard, Postexpedient, Aalborg

I det danske »kongelige Bibliothek» findes blandt »Ny kgl. Saml. 4:o, N:o 863» nedenstaaende lille Digt, som maaske kan paaregne nogen Interesse blandt Tidskriftets Læsere. Författeren er ukjendt, men Digtet synes skrevet med forhenværende Kapellan i Skjorbæk (Ribe Stift) Jakob Nielsen Harrebyes Haand, og han var sist Skibspræst paa den danske Flaade i den store nordiske Krig.

Grev Piper blev ja fanget i Slaget ved Poltava 8 Juli 1709, faa Maaneder for Danmark erklærede Sverige Krig, og Digtet er da sikkert fra Sommaren 1709.

»Gravskrift ofver en lefvende opblæst Svenske Posenpiber.»

Mand siger, naar mand vil sig tröste udi Sorgen,
Jeg haaber piben faar en anden liud i Morgen,
Du *Piper* var en stund de Saxers skarpe Riis,
De Polers pest og Patkuls Bödel liggewiis.
Nu slar din Tromme om, og Piben bag i sættis,
Thi efter din concept vil alting icke rettis,
Du saad i Röret men forsof den gyldne stund
At giöre Piber, som var tienlig for din mund,
Har Du af Polens guld skiönt samlet dig en sæde,
Sterchodder för har lært en Pibere at græde;
Jeg troer Zaren vel af dig tör tage boed
Saa vel for Röfvet gods, som Pai- og Patkuls Blod.
Men snild var Adlersteen, hand skynte sig tilbage
Og tenchte, det var bedst i holden Vogn at age;
Nu sidder hand og bedst, et Runt ustadigt Glas,
Som bedst kan tiene i et tyrchiske Compas,
Pib nu i Moschou du, som för i Polen Dandset,
Sidst du til Polen gich, du icke rett har sandset,
Skam fich Achitophel for sine onde raad,
Pib *Piper* nu det vers, min Pibe den er graad.

[Jobs Bog 30, V. I g 31.]

G. A. Reuterholm till Nils Dalberg

Meddeladt af Ivar Norberg

Nedan publicerade bref från sedermera presidenten m. m. friherre Gustaf Adolf Reuterholm till arkiater Nils Dalberg finnas bland den senares papper i *Linköpings stiftsbibliotek*, volymen *Bf. 18*. Dessa tvenne bref äro de enda af Reuterholms hand, som i denna samling påträffats, och härröra bägge från sommaren 1780. Dalberg var vid denna tid Gustaf III:s läkare och vistades med konungen i utlandet; Reuterholm, tjugufyra år gammal och kammarherre hos drottning Sofia Magdalena, tjänstgjorde vid hofvet på Ulriksdal, där intressena då kretsade dels omkring konungen, hans hälsotillstånd och resor, dels också omkring den tvåårige kronprinsen Gustaf Adolf.

Nils Dalberg,¹ son af skräddareäldermannen Erik Dalberg och Margareta Lundberg, föddes i Linköping den 1 april 1736, blef student i Upsala 1752 och var därefter under någon tid informator i Stockholm. Disputerade under Linnés presidium 1755 och promoverades till medicine doktor 1763. Redan året förut hade han börjat sin läkarpraktik i hufvudstaden. Han gynnades af bl. a. grefvarne Karl och Axel Fersen och utnämndes den 7 november 1768 till lifmedikus hos dåvarande kronprinsen Gustaf, en befattning, som han bibehöll jämväl efter dennes tronbestigning. Kort efter hemkomsten från den resa, som i de här meddelade brefven omtalas, begärde emellertid Dalberg afsked från sin hofjänst, där han icke ansåg sig tillbörligen uppskattad. Utnämndes till bergsråd den 10 september 1781; fick efter några år tillstånd att »endast när hans öfriga omständigheter det tilläto» deltaga i Bergskollegiets göromål och erhöll afsked från detta ämbete 1816. Död i Stockholm den 3 januari 1820.

¹ Om dennes lefnadshändelser se i öfrigt: Chr. Stenhammar, »Åminnelse-Tal öfver Bergsrådet och Commendeuren af Kongl. Wasa-Orden Herr Doctor Nils Dalberg, hållet på Linköpings Kongl. Gymnasii större Lärosal vid allmänt Prestmöte den 13 September 1820.» Detta tal trycktes först i Linköping 1822, därefter i Norrköping 1853.

År 1773 blef Dalberg vice preses i Collegium Medicum och ledamot af Vetenskapsakademien. Samma år lär Gustaf III hafva erbjudit honom adelskap, men han blef aldrig introducerad på Riddarhuset. I ett af Karl XIII den 28 april 1817 undertecknad brev, hvori Dalberg utnämnes till kommandör af Vasaorden, kallas han emellertid »ädel och välbördig Nils af Dalberg».

Hans efterlämnade anteckningar, som förvaras i Linköpings stiftsbibliotek, innehålla åtskilliga skarpa, för att icke säga hätska, uttalanden om Gustaf III. Bland de i samma bibliotek befintliga breffven till Dalberg, som äfven vittna om hans lärda intressen och förbindelser, märkas flera från Linné och ett från Rousseau.

Reuterholms brev¹ återgifvas här med oförändrad stafning.

I.

Ulricsdal den 15 Julii 1780.²

Den bedröfliga tidningen om vår goda Konungs farliga tillstånd i Damgarten har så helt och hållit occuperat oss alla denna tiden, att vi nästan ingenting kunnat taga oss före. Åtminstone vet jag visst det vara på den räkningen min försummelse att besvara Herr Archiaterns bäge obligeanta brev bör skrivas. Min Archiater torde dock göra mig den rättvisan att tro, det jag med lika ärkänsla emottagit dessa prof af Dess hugkomst, samt att min vänskap håller Herr Archiatern därföre lika fullkomlig räkning.

Jag spar med Edert tillstånd, min bästa Archiater, all beskrifning af den oro och bekymmer, som här vid Hofvet varit vår lott, efter man så lätt kan föreställa sig högden däraf. Det bör jag likväl försäkra Herr Archiatern, att vij under den största känslfullhet af vårt eget öde ej glömt deltaga i horreuren af Dess belägenhet, den jag aldrig utan att rysa kunnat påtäncka. Men så måste jag också säga, att föga någonting olyckeligare kan gifvas änn att i en dödande ovisshet så sväfv mellan hopp och fruchtan, som vij gjort ifrån ena Postdagen till den andra, hälst då stället, Personerna och nästan alt medfört för hvar och en de sensiblaste hugkomster. Döm sielf till hvad point när den lilla Guds Gåfvn, som är van att göra glädjen synbar i allas våra

¹ Om deras historiska bakgrund, konungens resa och orsakerna därtill, hans sjukdom, uppehållet i Damgarten och vistelsen i Spa. m. m. se: F. A. von Persen, Historiska skrifter, D. 4 (Stockholm 1869), G. J. Ehrensvärd, Dagboksanteckningar, förda vid Gustaf III:s hof, D. 2 (Stockholm 1878), A. Body, Gustave III, roi de Suède, aux eaux de Spa (Bruxelles 1879), Hedvig Elisabeth Charlottas dagbok, öfvers. och utg. af Carl Carlsson Bonde, I, 1775—1782 (Stockholm 1902), äfvensom A. Ahnfelt, Ur svenska hofvets och aristokratiens lif, 4 (Norrköping 1881) med där publicerade, under sommaren 1780 skrifna brev från Dalberg till riksrådet Karl Scheffer.

² När detta brev skrefs, befann sig Dalberg i Aachen, dit konungen och hans svit ankommit den 13 juli. Ankomsten till Spa skedde den 22 juli. Brevet har af Dalberg försetts med följande anteckning: »Ank. och besv. d. 3 Aug. och d. 5.»

ögon, nu endast fyllde dem med fårar. . . Dock Gudskielof att vij få glömma dessa bistra dagar. Jag går aldeles inn i min Archiaters idé, att en allmän tacksägelse vore visserligen både anständig och tillbörlig, och skulle jag förmoda, att Rådet därom drager försorg. På Drottningens befallning skiedde den gienast här vid Hofvet och i Staden, så snart de bättre tidningarne ankommo, och Herr Archiatern kan vara försäkrad, att 'Nu tackar Gud alt folck!' ej denna gången söngs utan andacht. Jag ville önska, att Kungen hade sielf kunnat vara vittne till alla de glädjetårar den dagen giötos,¹ så är jag öfvertygad, att han ej för sin Hälsa skulle behöfva resa till Spaa. Och kunde väl någon mera hedrande syn för honom och menskligheten gifvas än denna? . . . Det blir åtminstone alltid af de lyckeligaste momenter jag öfverlevvat.

Min Archiater känner för mycket lokalen för att fordra af mig några interessante nyheter. Sådant vankas sällan för dem, som lefva i retraits. Men hvad som lærer kunna hålla min Archiater skadeslös vid mistningen af alla andra tidningar är att få höra sin lilla Herres välmåga.² Jag måste därjemte säga min Archiater, att han continuërar som han begynt, nemligen att dag från dag blifva alt täckare och täckare och äfven i samma måhn alt mer och mera språksam. Hans böijelse för de militairiska manevrerne varar ännu till märckelig öfning för Gardis-Posterne, och han är äfven nu så långt avancerad, att han sielf kan siunga sin Favorit marche: marchera i tacten lärde Han redan på Giärdet, som min Archiater minns. Han kan också redan gifva svar på frågor. Om någon par exemple vill veta, hvar Pappa är, svarar han straxt *pa*, som på hans lilla språk betyder Spaa. Med ett ord, det är det charmantaste Barn man någonsin kan se. Hvad som dock mäst gläder mig är att ett godt hierta och en vacker Caractere så ofta lyser fram hos den lilla Herren. Jag skall bara däraf förtällja en trait. Häromdagen lekte Essen³ och jag med honom, då Essen en badinant slog mig på armen. Den lilla, som märckte det, sprang straxt till och klappade mig i ansigtet, samt ryckte en Solfiäder ur händerna på någon af de Damerna, som närmast satt, den han också gienast gaf mig att trösta mig med, och alt detta skedde med en sådan vivacité, att man ej hade svårt vid att finna, huru en god siäl där développerade sig. Hvad tycker väl min Archiater om min anecdote? Jag tror ej, att Ni blir missnögd, om jag på sådant sätt betalar de interessante saker Herr Archiaterns resa lemnar honom anledning att gifva mig del utaf. Denna slutsatts bör öfvertyga min Archiater, att jag fullkoml. känner honom både som Svensk och Prinsens Lifmedicus.

Min Archiater gick alltid förr i världen här och småträtte på mig för det anrättsbuden gafs så sent; men nu skulle jag vara Eder bästa vän, om ni vore kvar hos oss, ty vi äta middag kl. $\frac{1}{2}$ till 2 och afton

¹ Jfr Fersen, a. a. sid. 232. »Man gjorde den observationen, att folket, vid detta tillfälle, gaf hvarken sorg eller glädje tillkänna.»

² Dalberg hade före afresan fungerat som ledare af kronprinsens fysiska uppfostran, hvarvid hans ordinationer, i förbigående sagdt, varit väl spartanska. Se därom: Svenska Akademiens Handlingar ifrån år 1796, D. 52 (Stockholm 1877), sid. 93. (C. W. Böttiger, Minne af Nils von Rosenstein.)

³ Hans Henrik von Essen, f. 1755, † 1824. Grefve. Hofstallmästare, slutligen riksmarskalk.

²/₂₁₀ i anseende till Drottningens Brunnsdrinkning. Det är värckl. visst, att man behöfver se de Kongl. Personerne för att komma i hug, att man är i Hofvet, så öfvermåttan ordenteligit går här till, och sällskapet är just eij eller större änn att icke en Particulier kunde bestå sig det, men dessoachtadt roa vij oss ändå bra nog, bara vij slippa flere sådana Poster, som den ifrån Dammgarten. Hvilket kommer att blifva min goda Dalbergs afaire, om han eljest vill väl fara.

De Hälsningar, mig blifvit anförtrodda, har jag richtigt framburit, utom den till Clas Rålamb,¹ hvarföre min Archiater vid detta laget lärer hålla mig ursäktad. Grefvinnan Rosens² och alla andra Hr Archiaterns connoissencers Hugkomst innesluter jag här, nommement Eder Gl. Trätöfrus, och ber min Archiater för öfrigt eij glömma den, som alltid gör sig en heder af att vara Herr Archiaterns tillgifne vän och tienare

Gustaf Ad. Reuterholm.

Om dessa runor kunna déchiffreras är lycka, sådant hastvärck är det.

2.

Ulricsdal den 19 Augusti 1780.³

Min Archiaters interessante bref af den tredje och femte innevarande hade jag med Gårdags Posten den fågnaden emottaga. Mitt öde är att alltid synas lat. Jag måste äfven nu besvara tvänne bref på en gång, men jag hoppas likväl, att min Archiater eij ger mig skulden för det, som bör skrivas på Postens räkning.

De glada underrättelser om H. M:ts välmåga komma aldrig för ofta, och är jag en particulier min Archiater på det högsta förbunden, som så beskedligt gifver mig dem. Den största vänskap, mig kan visas, är att därmed fortfara, och ju oftare det skier, desto mera öfvertygas jag om min Archiaters goda hugkomst, den jag aldrig underlåter att som sig bör värdera.

Jag ser visst på all Beskrifning, att det eij kan vara ledsamt i Spaa, och jag feliciterar Eder samteligen, som få deltaga i nöijena, men som ingenting får vara fullkommeligt här i Världen, lærer Ni ändå, efter min uträkning, någotd hvar hafva momenter, då Ni gierna vore tillbaka i det mindre roliga Sverige. — Den réliche för alla slags tracaserier, som Herrskapet så mycket skryter af, manne den eij till någon del kompenseras af en ifrån aflägsenheten alltid oskillgachtig inquietude, och torde således Debet och Credit temmel. svara emot hvarandra, om räkningen blifver rätt uppgjord. Emellertid är det alltid en lycka, att

¹ Klas Rålamb, f. 1750, † 1826. Hofstallmästare. Sändes den 5 juli af drottningen såsom express till Damgarten för att efterhöra konungens hälsotillstånd, men återvände, då han i Stralsund fick veta, att konungen tillfrisknat och redan lämnat Damgarten.

² Hedvig Sofia von Rosen, f. Stenbock 1734, † 1813. Öfverhofmästarinna hos kronprins Gustaf Adolf.

³ Dalberg har på detta bref antecknat: »Besv. d. 3 Sept.» Afresan från Spaa skedde den 17 september.

vij äga någon Magnet, som drager hemm åt, Herren torde eljest, för att ännu längre undvara dem, blifva bordta hela vintern, och huru grufveligt lång blefve den då ej för oss?

En så brilléante Societé som den Hans Maj:t nu äger lärar han ej i bråkastet få igien. Jag önskar endast, att den ej måtte göra den Hemmavarande mindre rolig. — Duc de Chartres² ankomst har säkert intet minskat plaisirerne i Spaa. Det fattas nu allenast, att Kejsaren³ också kommer dit för att göra den Sejouren fyllest märkvärdig. Äpropos därpå kan jag ej neka, att det oändl. grämer mig att ej hafva fått se den Herren, då vij likväl så nära friserade Hans besök.³ Men det är ännu en ren profit af vår stränga incognito denna sommar.

Att Spel Lyckan varit så gynnande, är ju aldrabäst afpassat under en kostsam resa. Vore jag säker om detsamma, tillfredsställde jag i morgondagen min reselystnad; men som det beror uppå en Blind Gudinns Caprice, präfererar jag raffel om appelsiner här hemma för alla de stora högar med Louis d'ors min Archiater beskriver. Det skall dock vara mig oändligen kärt att få höra min Archiater hafva gripit sig ann och vunnit ett par sådana Banquer. Ingen fortune i världen kan vara lättare giord än denn. Ett enda Banco, så är min Dalberg en richard, om han bara har goda aningar och courage.

Clas Rålamb's tyska resa var visst så snäll, som om både Ramström och Schyttzercrantz⁴ hielpts åt med förlossningen. Han gjorde, tror jag, försigtigast som vände om; men hade Drottningen uppdragit mig den Commissionen, skulle jag åtminstone dessförinnan vetat, huru det ser ut i Spaa.

Så väl till honom som alla de andra i brefven nämde har jag riktigt framburit min Archiaters hälsningar, och är ombeden tillbaka försäkra om deras hugkomst och vänskap. Stierneld⁵ nommement som altsedan den första Julii varit min vagtcammerad härstädes.

När det lider närmare afresan från Spaa, väntar jag mig vissare underrättelse om touren som tages tillbaka. Rychten och Gazetter säga så mycken osanning, att jag ingenting tror så länge. Emedlertid smickrar man sig här med det hopp, att i sidsta dagarne af Septembr. eller de första af Octobr. se Herren på Gripsholm.⁶ Jag önskar det måtte träffa inn och skall göra min högsta flit, att därtill kunna vara tillbaka ifrån min finska resa, hvilcken jag nu, så snart min vagt är all, tänker entamera. Det är just ej någon stor partie de plaisir denna årstiden, i synnerhet då jag ej har mera änn två à tre veckor att dépensera.

² Louis-Philippe-Joseph d'Orléans, sedermera känd under namn af Philippe-Egalité. Afrättad 1793.

³ Josef II. Kejsaren besökte icke Spa förrän 1781. Jfr. Body, a. a. sidd. 22, 68.

⁴ Gustaf III skrifver till grefve Ulrik Scheffer, Aachen den 17 juli 1780: »On dit partout ici que l'Empereur retournera par la Suède. Irez vous le voir en chemin? C'est un homme intéressant à connaître; peut-être ira-t-il à Trollhätta.» Jfr Hedvig Elisabeth Charlottas dagbok, 1. sid. 256.

⁵ Herman Schüttzercrantz, f. 1713, † 1802, och Christian Ludvig Ramström, f. 1740, † 1782, båda kirurger, hade biträdt vid drottningens förlossning 1778.

⁶ Adolf Louis Stjerneld, f. 1755, † 1835. Kammarherre hos drottning Sofia Magdalena.

⁶ Konungen anlände till Gripsholm den 18 oktober.

Men då frågan är om en skyldighets uppfyllande emot en respectable Mor¹ blir det, som vore ännu ledsammare, både roligt och lätt. Jag förmodar likväl, att min Archiater ej låter Ålands Haf blifva någon oöfvervinnerlig barrière för vår Correspondence. Min Archiater täcktes endast lägga mina bref under Rålambens Couvert, så får jag dem riktigt till mig skickandes, ehvarest jag vistas. Jag skall dock visst ännu en gång låta höra af mig, innan jag res[er] härifrån.

Min Herr Doctor bedrager sig märckeligen, då han tror mig ligga siuk i den lilla Gudens Hospital. Han behöfver bara påminna sig, hvad det är för gamla fastrar jag här lefver med för att gienast dömma mig fri från Spa-vattnet; och tror jag knappt, att någon sommar på långlig tid vid Hofvet gått så tyst till i den vägen som denna.

Nyheter äro här inga. Alla må väl, och allting [är] sig eljest oändeligen likt, men goda biten har jag ändå giömt till sluts, neml. att gifva min Archiater tidningar om sin lilla Herre, som till allas vår glädje mår fullkoml. väl. Hans Maj:t hade fått riktig rapport om Hans opasslighet för några veckor sedan, men som den ej på minsta sätt ansågs för att vara betydlig, och jag ej visste om de därmed ville oro kungen, gick jag hela den saken i tysthet förbi. Han är nu dageligen ute och promenerar ännu till fots och ännu i vagn, begynner blifva altmer och mera språksam och kan också redan säga hvad han är eller vill bli, neml. *Bra-kar*, som han alltid gier til svar på den frågan. I allt marquerar han mycken intelligence och godt minne samt förnämligast en god Caractere. Jag är viss på, att det skall blifva en skön scene de reconnoissance mellan Hans Pappa och Honom, när Gud en gång hielper Kungen hem. Hvar dag nämner han honom, och får han [tag] i någodt ridspö, viser han straxt huru Pappa därmed brukade leka för honom på golfvet. Ett stort prof af hugkomst på hans lilla vis.

Jag lämnar nu min Archiater att bäst han kan déchiffrera dessa griffonnager och slutar med försäkran om en oupphörlig vänskap och tillgifvenhet. Adieu.

G. A. R.

Hälsa Wrighten² oändl. ifrån mig, och säg honom, att det ej var synnerligen patriotiskt att vinna sina landsmänns Dukater för att sedan spela bordt dem åt utlänningar, som hafva nog af den sorten förut.

¹ Friherrinnan Maria Reuterholm, f. Gyllenstierna af Lundholm 1716, † 1783. Om Reuterholms förhållande till modern se: O. P. Sturzen-Becker, Reuterholm efter hans egna memoirer. En fotografi (Kjöbenhavn 1862), sid. 14 ff.

² Georg Jonas von Wright, f. 1754, † 1800. Ryttmästare och förste kammarpage (lifpage) hos Gustaf III, slutligen öfverste vid Dalregementet.

En finsk officer på audiens hos Gustaf IV Adolf

Meddeladt af Ivar Hjertén

Grefve Magnus Björnstjerna, som med stor heder deltog i 1808 års finska krig, har i sina posthuma »Anteckningar» (I, 295) lämnat följande mycket uppmärksammade och ofta omtryckta skildring af det sätt, hvarpå han blef mottagen i audiens af sin konung, då han efter Lappo inställde sig hos denne för att framlämna rapport om striden från Adlercreutz, hos hvilken han tjänstgjorde som adjutant. »Vakthafvande kapiten-löjtnanten grefve Carl Piper», skrifer Björnstjerna, »anmälde mig genast vid min ankomst. Ett ögonblick därefter insläpptes jag i ett litet oansenligt rum, hvarest Hans Majestät ensam emottog mig. Stel och fränstötande som vanligt stod han der, klädd i den namnkunniga Carolinska dräkten, handskar och allt. Med handen på värjan, med utskjuten underläpp och stirrande på mig med sina stora, uttryckslösa ögon, ansåg han sig troligen vara högst vördnadsbjudande; men lyckades blott att synas något löjlig. Sedan han kastat en mönstrande blick på min klädsel, nickade han nådigt, emottog depescherna o. började läsa. När detta var slut, nickade han åter och dermed var äfven mitt företräde förbi: jag bockade mig ut ur rummet utan att hafva fått, jag vill ej säga ett ord af beröm eller uppmuntran, men ej ens en enda fråga om kriget, om hären eller fienden. Härom trodde Hans Maj:t sig allt för väl underrättad att behöfva de upplysningar, en stackars stabadjutant kunde lemna. Att Hans Maj:t dock ej var missnöjd med mig, derom öfvertygades jag snart genom den utnämning till major i armén och öfveradjutant hos honom, hvarmed jag hedrades några få dagar härefter. Det är således ej af missbelåtenhet jag omnämner mitt emottagande; blott för att få gifva ett begrepp om det besynnerliga sätt, hvarigenom den olycklige monarken lyckades stöta ifrån sig äfven sina mest tillgifna vänner.» Då en

så nobel och alltigenom hofmannamessig person som Björnstjerna riskerade att bli bemött på detta sätt, och det till på köpet då han kom med den officiella rapporten om en stor svensk seger, hvad skulle då icke kunna vederfaras en person af enklare snitt och med mindre korrekt uppträdande inför majestätet! Som en parallell och ett komplement till ofvanstående välkända skildring synes mig en otryckt berättelse af en finsk officer, meddelad åt Gustaf Montgomery och förvarad bland dennes handskrifna källor på K. Bibl. i Stockholm, ej vara utan intresse. Den belyser drastiskt kungens sannolikt mest olycksbringande svaghet — hans bakvända sätt att behandla folk! Författaren, som signerat sig »J.» och som ej namnges af Montgomery, ehuru denne flitigt begagnat andra partier af hans »relation», kan ej vara någon annan än löjtnanten vid Adlercreutzska regementet Jack, som, med sitt regemente kommanderad till Sveaborg och inbegripen i fästningens dagtingan, sedermera genom rymning beredde sig tillfälle att deltaga i fortsättningen af kriget, med bravur kämpade vid Oravais och sedermera under en kortare period var anställd vid Västmanlands regemente — allt fakta, som återfinnas äfven i »relationen». Denna sistnämnda bibringar läsaren intrycket af en käck och lefnadsfrisk, klok och hederskänslig officer, om också en personlighet utan finare polityr. Mötet mellan den lugne och envise finnen och den koleriske monarken skildras — med bibehållande af urskriftens ortografi — på följande sätt:

»I anledning af det föregående har man trodt, att ett litet bidrag till f. d. Konung Gustaf Adolfs caracteristique angående sättet att någon gång vårda sig om individer, som gjort uppoffringar för Fäderneslandet, icke skulle sakna allt intresse utan måhända förtjena omnämnas. Till exempel: huru författaren blef behandlad.

Wid dess första företräde hos f. d. Konungen på Åland emotogs eller bemöttes han med den största popularitet, och Regenten nedlät sig att ingå uti de minsta détailler, äfven angående författarens enskildte angelägenheter, samt visade honom en ynnest, som skulle anses otrolig, om man référerade allt, som föreföll. Så till exempel: vid den dagen efter dess första audience hållna offentliga Gudstjensten (under bar himmel) och efter afsjungna Te Deum öfver affären vid Lappo, hvarest paradering och defilerings ägde rum, befallde f. d. Konungen Sjelf författaren framkomma ut ur den talrikt församlade folkhöpen till Sig, under det troupperna defilerade, och bevärdigade honom med det mäst nedlåtande samtal; flera liknande ynnestprof att förtiga. Klockan

4 eftermiddagen samma dag var utsatt till nytt företräde, hvarvid den anbefallda skriftliga *rélationen* aflemnades, som innefattade de omständigheter, författaren hade sig bekanta från det land, han på en kort tid måst lemna. — Lika nådigt emottogs han äfven då som vid de förenämnda tillfällena, och sedan f. d. Konungen ögnat igenom skriften, förklarade [han] uti de nådigaste ordalag Sitt välbehag öfver densamma, samt, under fortsatt nedlåtande samtal, spände på sig värjan och tog hatten uti handen. Då detta var gjort, framkom f. d. Konungen och tog författaren på axeln under yttrande: »Ni har uppfyllt en rättskaffens Krigares pligter; — för det nit och den trohet, ni ådagalagt för Wårt och Fäderneslandets bästa, vilja Wi härmed utnämna er till Befälhafware öfver ett Compagnie af Wårt härvarande Landtvärn!! —» hvarpå f. d. Konungen aflägsnade sig ett par steg baklänges under ett allvarligt fixerande af författarens person och med tilltagande synbar förtrytelse öfver den villkorliga tacksägelsen för H. Maj:ts visade nåd. Man gjorde nemligen den underdåniga framställning, »att om H. Maj:t fann hans handling värd Dess Höga åtanke, han endast önskade den nåden att få blifva använd vid den *reguliera* arméen, om det ock vore som blott soldat i ledet;» emedan han i alla händelser hoppades genom sina fortsatta bemödanden icke gifva H. Maj:t anledning till missnöje. — Denna yttrade önskan (som genom sitt framställningssätt troligen ganska mycket skilde sig från det vanliga väljudande hofspråket: blef sålunda äfven i det afseendet ansedd opassande) försatte f. d. Konungen i ögonblicket uti vrede; hvarunder H. Maj:t med häftighet yttrade: — »hvad! — — ni försakar *Wår nåd!* — — gå — — gå — —!» Författaren, som — Gud bättre! — just alldrig heller varit begåfvad med det beprisade »Englatålamodet» eller med den lyckliga fördragsamheten och förmågan att smälta oförrätter! försökte äfven nu att pruta emot. Men sedan monarkens otålighet allt mera ökade sig, fann man rådligast att retirera i god ordning, till yttre rummet, där General-Adjutanten m. m. von Vegesack befann sig. Generalen inbefalldes genast till f. d. Konungen. Samtalet blef ganska högljudt och, som det tycktes, vredgadt. Någon stund därefter utkom Generalen uti yttre rummet, mycket upprörd; under föreställningar uti skarpa ordalag öfver författarens »otacksamhet, oförsigtighet» och mera dylikt, som han förebräddes hafva begått, genom sin vägran att emottaga den »förunnade nåden», som det benämndes. Häruppå androg man såsom skäl till vägran, att han under sitt korta vistande på Åland

redan mera än tillräckligt fåt tillfälle med egna ögon göra det olyckliga Landtvärnets bekantskap och derjemte hunnit få kännedom af det mindre grannliga val som ägt rum vid en stor del af de officerares tillsättande, som tillhörde denna troupe; och med hvilka han således, emot hvilka villkor som helst, icke kunde för-mås deltaga uti Kamratskap. Detta allt bestämde författaren att undanbedja sig den, under motsatta förhållanden visserligen högst smickrande »Nåden». Med denna förklaring ingick Generalen åter till f. d. K:n, och, efter ett långt väntande, öppnades ändteligen dörren, då författaren ur Generalens hand feck emottaga en Order att begifva sig till Norra Finska Arméen.

I glädjen öfver lyckliga utgången af den ojämna striden utropade författaren uti sin hänryckning: »prisadt vare min finska envishet!» — Om det var författarens upprymda glada sinnes-rörelse eller den begagnade termen, nog af; molnen från Generalens ansigte skingrade sig för ett ögonblick, och författaren trodde, att Generalen delade hans fröjd, hvaraf han således njöt dubbelt! Men denna glädje, liksom all glädje i menskligheten, blef korrt! — då författaren framställde till Generalens behjertande den kinkigaste och svåraste af alla saker här i werlden, nämligen penningar. Då antog Generalens anlete åter ett ännu mörkare utseende än det, som nyss förut hade gifvit vika för ljusare blicken: svaren blefvo tvära och eftertänkliga: »Sådant kan ej hjälpas»; »man måste vara nöjd med det som redan beviljats» etc. etc. Förf. genmålte och androg såsom bevekelsegrunder: att man ju icke utan mynt kunde komma ur fläcken under en resa utan att tigga eller stjäla, och slika olater anstå ju en Officer illa? Huru ville man begära, att en cirka 200 mil lång väg skulle tillryggaläggas utan en styfver på fickan, helst då magen redan var så tom, att den beqvämt kunde correspondera med ryggen invändigt? med flera likartade nödspråk. Allt detta ville dock icke hjälpa; Generalen ordade att »sedan man så illa ställt och förbrutit sig mot H. Maj:t K:n och derigenom uppväckt Dess onåd, kunde Generalen icke blottställa sig sjelf för en lika våda, ifall han förnyade någon bön för en så stor »syndare». Då allt hopp om bemedling på denna väg således syntes stranda, grep förf. sig an och gjorde mine af att klifva in till K:n, under yttrande, att man gärna för sin goda saks skull ville blottställa sig för hvad som hända kunde; penningar måste man ha eller vända om till ryssen! — Detta argument grep; Generalen »tog dristigheten på sig», gläntade sakt på dörren och steg varsamt in öfver trösklen till den förtörnade

monarken; som, efter en långvarig öfverläggning, ändteligen låt beveka sig! En månads aflöning i förskott beviljades. Man bugade sig för Generalen! och geck att gripa myntet samt rusade derefter in i första bondstuga för att söka tillfredsställa den révolterande magens behof.»

Det beviljade understödet visade sig naturligtvis alldeles otillräckligt för den långa resan, hvarför författaren, som det heter i anteckningarne, »nödsakades, för att möjligen under en så lång färd kunna subsistera, sälla sig (!) till Kongl. Westmanlands Regemente, som, just vid hans ankomst till Grisslehamn, äfven där inträffade för att embarquera och öfverfara till krigsthéatern

Finland. Dessa nya vapenbröder drogo sedermera ädelmodigt försorg om författarens uppehälle!» Författaren blef alltså äfven hemma på svensk botten på sitt eget lilla vis en exponent för den berömda här, .

»som frös och svalt
och segrade tillika.»

En bortglömd svensk friherrlig ätt

För kort tid sedan mottog jag på omvägar från en änke-friherrinna von Klot-Trautvetter i Berlin en anhållan att söka förskaffa henne en autentisk beskrifning på det von Klot-Trautvetterska vapnet. Ätten, hvars majorat Hohendorf är beläget i Pommern, skulle nämligen räkna sin tillvaro från den 20 april 1752, då Pommern ännu tillhörde Sverige.

Då jag med anledning häraf vände mig till riksarkivet, påträffades också i utrikes-expeditionens registratur för nämnda datum följande kungliga resolution.

Ihro Konigl. May:tt Gnädigste Resolution
wegen Freiherrl:er Würde für den jederzeitigen
besitzer dess von den verstorbenen General Lieute-
nant Baron Trautwetter gestifteten Majorats ge-
geben etc.

Da der verstorbene General Lieutenant Baron Johan Reinhold Trautvetter, mittelst einer sollenen Testamentirlichen disposition, in denen von Ihm acquirirten im Hertzogthum Pommern belegenen gütern, Batewitz und Hohendorf cum pertinentiis ein Majorat Stiftung gemacht: und Ihro Königl. May:tt in gnädiger betrachtung desselben langen und getreuen Dero Reiche geleisteten Dienste nicht allein den gegenwärtigen Besitzer sothane Majorats, nemlich dem Major Reinholdt Wilhelm von Klodt gnant Trautvetter, sondern auch denen darin jederzeit folgenden Possessoribuz für Ihre Personen und so lange sie im besitz ermeldten Majorats bleiben, Freiherrlichen Stand und Würde, mit führung des Namens Trautvetter, hiemit in gnaden schencken geben und beylegen; als haben Ihro Königl. May:tt darüber Dero Gnädigste Resolution ertheilen wollen. Datum etc.

ADOLPH FRIEDRICH.

C. Rudenschöld.

Enligt hvad riksheraldikern herr greve A. Lewenhaupt meddelat, har denna friherrliga ätts tillvaro alldeles fallit i glömska här i landet; den har aldrig blifvit introducerad på riddarhuset och något vapen för densamma har aldrig vunnit fastställelse från svensk sida.

För dem, som möjligen äro närmare intresserade, kan nämnas, att major von Klodts supplik om friherrlig värdighet förvaras i riksarkivets sköldebrefssamling, och att en redogörelse för ärendets behandling i rådet finnes i utrikes rådsprotokollen under den 20 april 1752.

Arvid Lindhagen

Släkten Wertmüller

Uti Sackléns »Sveriges apotekarhistoria» anföres att Johan Ulric Wertmüller var född i Stockholm och son af kamreraren uti det grefliga de la Gardieska huset N. Wertmüller. Förmodligen stöder han sig vid denna uppgift på de anteckningar af Pehr Christoffer Schulzén, som finnas förvarade hos Apotekare-Societeten. Där finnes nämligen under namnet »Johan Ulric Wertmüller» följande anteckning »Född i Stockholm — — Hans Far var Cam. — — ifrån Canton Zürich» och vidare å ett inhäftadt blad (40) angående J. U. W. i kanten »Svensk, född i Stockholm son af Camerer . . . Wertmüller från Sweitz och Canton Zürich bördig».

Då det vore af stort intresse, att erhålla kännedom om i hvad förhållande den svenska ätten Wertmüller står till schweiziska ätten Werdmüller,¹ har jag både i Schweiz och här, sökt efterforska detta mycket sannolika samband, men hittills utan resultat. Hufvudsvårigheten synes ligga däri, att nämnde N. Wertmüller icke kan återfinnas i några andra handlingar än de ofvan angifna. Uppgiften, att N. W. skulle varit kamrerare i grefliga de la Gardieska huset, har gifvit anledning till efterforskningar såväl i Lunds Universitets bibliotek som i Riksarkivet bland de vidlyftiga handlingar, som finnas efter Magnus Gabriel de la Gardie och hvilka genomsökts i de delar där man kunnat vänta att finna någon anteckning om eller af denne kamrerare, dock hittills så länge, förgäves.

När sonen J. U. W. var född, känner man ej. Af en inlaga af honom år 1696 till Kungl. Maj:t med anledning däraf, att han såsom »Studiosum medicine» erhållit uppdrag att för visst ändamål företaga en resa till »Norlanden och Westerbotten» kan man emellertid sluta, att han borde vara född antagligen på 1670-

¹ Oscar Levertin »A. Roslin A.-B Ljus S.» 1901 sid 7. »Modern (Catharina Wertmüller) tillhörde en berömd Schweizerfamilj». Äfven »Wille» anför i sina dagboksanteckningar att familjen härstammade från Zürich.

talet. Då han desslikes angifves vara född i Stockholm och hans fader antagligen sålunda där boende har (under en lös förmodan att fadern tillhört den tyska församlingen) på tyska pastorsexpeditionen i därvarande böcker med vigsel- och dopanteckningar, som omfatta åren 1639—1734, vigselboken genomgåts t. o. m. år 1689 och dopboken till 1680 utan att finna någon anteckning om ifrågavarande namn. Med hänsyn därtill att en del af Magnus G. de la G:s egendomar i Stockholm låg inom Jakobs församling (Makalös) har äfven denna församlings kyrkoböcker, som börja 1643, genomsetts, men intet rörande någon Wertmüller funnits, med undantag af en räkning år 1712 i begravningskostnader för J. U. W. Ytterligare hafva de gamla kyrkoböckerna, som tillhöra Riddarholmsförsamlingen, numera förvarade uti Storkyrkans arkiv, genomgåts. Anledningen till sökandet uti dessa berodde på en af doktor Alfr. Levertin lämnad uppgift, att uti dessa Riddarholmsböcker skulle finnas en anteckning om Catharina Wertmüllers bröllop med Hans Roslin. För nämnda församling finnes dop- och vigsellängder ifrån 1636 jämte begravningslängd alltifrån 1659 och forskningar i desamma hafva benäget utförts af kyrkonotarien i Storkyrkoförsamlingen hr Wilh. Gyllensvärd. Häraf har framgått följande:

»1714 December 23 Christnade Hr Tengmarck skoflickarens »Anders Ahl och dess hustrus barn — — — Maria. faddr — — — jungfru »Wertmöller;

»1715 Octob. d. 14 jordfäste Hr Arenius Badaren Wertmöllers »Sahl. hustru utij Weijlandts graf på k:o gård;

»1716 Martij 2 jordfäste Högv:de Hr k:o herden Ekendahl »Badaren Sahl. Wertmöller; utij Sahl. Weijlandts graf på k:o gård;

»1716 Febr. 23. Efter 3:e ordentel. Lysningar: Här i försambl:n »Copulerade Högwärdie Hr kyrkoherden — — — April 12 sam- »maledes Governaments Doctorn Hr Hans Roslin med jungfru »Catharina Wertmöller i Caution Apotekaren Basilius Tuckter. .

Ifrågavarande jungfru Wertmöller, hvilken stod fadder 1714, är otvifvelaktigt samma jungfru Catharina, som vigdes vid Roslin. Att Basilius Teüchler antecknades som löftesman har sin naturliga förklaring däri, att han, som efter apotekaren J. U. Wertmüllers frånfälle 1712, år 1714 gifte sig med hans efterlevande änka Juliana Brandt, väl var den närmaste anförvant som jungfru Catharina vid sitt giftermål omkring 1 vecka före, enligt all sannolikhet, sin faders död och sålunda såsom brorsdotter till apotekaren Wertmüller, kunde anlitas. Af bouppteckningshandlingen

den 23 febr. 1714 framgår nämligen att badaren Alexander Wertmüller var broder till apotekaren och äfven hade påtagit sig förmyndareskapet för den efterkommande sonen, sedermera apotekaren af lifmedicus J. U. Wertmüller. Enligt Klerkers samlingar i Kungl. biblioteket, där ett utdrag af »Hist. och Statis. Mercurius n:o 39 17¹⁰/₂₇₆» återopas, föddes Alexander Roslin, son af Hans och Cath. W. i Malmö ¹⁷/₆ 1720.¹ O. Levertin, i sin förut återopade uppsats, angifver ²⁵/₇ 1718 såsom födelsetid, hvilket bestrykes af en anteckning uti S:t Petri kyrkas i Malmö kyrkobok nu förvarad i stadens arkiv. Hans Roslin dog som amiralitetsmedicus i Karlskrona 1737 (enl. bigr. lex.) men angående moderns död är intet bekant. Apotekaren Wertmüller d. y. och Catharina Wertmüller voro således kusiner samt målaren Adolf Ulrik Wertmüller, son till sistnämnde apotekare, och Alexander Roslin sysslingar. O. Levertins uppgifter i återopade monografi om A. Roslin å sid. 8 och-31 angående släktförhållandet till Wertmüllers äro sålunda antagligen icke exakta.

Men det synes äfven hafva funnits en tredje broder till J. U. Wertmüller d. ä., vid namn »Gideon», hvilken slutade som kapten vid fortifikationen, blef tillfångatagen vid Narva och dog i Moskwa 1709. Äfven hans födelsetid och -ort äro obekanta. Fullmakten för honom såsom fortifikationslöjtnant finnes i Krigsarkivet och är utfärdad af Carl XII den ²⁴/₅ 1698. Ut i Riksarkivet finnas 3:ne suppliker från denne Gideons hustru »Beata», född Stiernstålpe, af april 1723, juli 1724 och oktober 1728, af hvilka framgå, dels, att hon är hemkommen från en »långlig och trälsam fångenskap», vidare, att hennes sahl. man redan före krigets utbrott tjänste för Lieutnant vid Fortificationen under »Narviska guarniesonen»; blef Capitain und. Gen.-maj. G. Henning Rudolf Horns Infanteri regimente; — — — »och begge dhe Narviska belägringarne uthållit »till dess han uti den sidsta vijd stadsens öfvergång tilijka med »alla andra fångar med mig till Ryssland i fångenskapen släpad »blef, derest han åhret 1709, mig till een obotelig sorg och iämmer »sin lifstijd i störste tattigdomb ändade, lämbnandes mig då een »omyndig sohn af 3 åhr. Men uthi hvad för misere och fattigdomb, som iag sedermera i alla fångenskapsår åhren efter des »död, som war 13 år» — —.

I oktober 1762 dog en Adam Gideon Wertmüller som afskedad sergeant vid Kungl. Maj:ts Lifgarde. Af bouppteckningen ²¹/₅ 1763

¹ I Biografisk lexikon 12 band. 1846 angifvas samma dag och årtal, likaså i Gahm Perssons samling i Uppsala Univ. Bibliotek.

angifves denne vara en son till Capitain Gideon Wertmüller, som var syskonbarn med Lifmedicus Wertmüller, hvadan kaptenen sålunda måste hafva varit broder till apotekaren och badaren.

Angående hustru Beata Wertmüller, född Stiernstolpe, så finnes en Beata S. upptagen uti Anreps ättartaflor för denna ätt, född $\frac{3}{5}$ 1683, † $\frac{2}{9}$ 1737. Denna Beata blef gift den $\frac{23}{2}$ 1721 med en löjtnant Carl Gustaf Uttermark, f. 1691, som efter fångenskap efter slaget vid Pultava, rymde ur densamma och återkom 1716 till fäderneslandet. Det är ju ingalunda omöjligt att Beata Wertmüller och Beata Uttermark varit samma person, då ålders- och tidsförhållanden i öfrigt passa ihop.

I anslutning till hvad ofvan anförts, skulle en släktafla öfver angifna personer se ut som följer.

N. Wertmüller.

(hur namnet skrefs är obekant).

född d. ? i ? † d. ? i ?

Tid för gifte och med hvem obekant.

Enl. Sacklén angifven som kamrer uti det greffliga de la Gardieska huset och bördig från Zürich.

<i>Johan Ulric.</i>	<i>Alexander.</i>	<i>Gideon.</i>
(skref sig Werdtmüller) apotekare på Lejonet i Stockholm, f. ? i Stockholm (enl. Sacklén) † i Stockholm $\frac{27}{2}$ 1712. Gift $\frac{22}{4}$ 1711 med Juliana Brandt, f. $\frac{30}{9}$ 1690 † i Stockholm $\frac{25}{1}$ 1769	(skref sig Wert-Möller.) Badare i Stockholm f. ? i ?, † jordf. $\frac{2}{3}$ 1716 å Riddarholmskyrkogården. Gift med Christina Holm (enl. Alf. Levertin) f. ? † jordf. $\frac{24}{10}$ 1715 å Riddarholmskyrkogården.	(änkan skref sig Wertmüller) Capitain vid Fortifikation, f. ? i ?, † i Moskwa 1709. Gift ? med Beata Stiernstålpe, f. $\frac{2}{5}$ 1683 ?, † $\frac{2}{9}$ 1737 ?.
<i>Johan Ulric.</i>	<i>Catharina.</i>	<i>Adam Gideon.</i>
apotekare och lifmedicus, f. $\frac{12}{4}$ 1712 i Stockholm, † $\frac{12}{1}$ 1780 i Stockholm. G. $\frac{25}{5}$ 1742 i Stockholm med Maria Ravens, f. i Hamburg $\frac{22}{3}$ 1720, † i Stockholm $\frac{27}{4}$ 1786.	f. ? i ?, † ? i ?. G. $\frac{12}{4}$ 1716 med Governaments-Doktor Hans Roslin, f. 1689, † i Karlskrona 1737.	f. i Ryssland, † $\frac{1}{10}$ 1762 i Stockholm, som afskedad sergeant vid Kungl. Lifgardet.
Bland andra <i>Adolf Ulric,</i>	<i>Bengt.</i>	<i>Alexander.</i>
målare f. i Stockholm $\frac{18}{2}$ 1751, † i Wilmington (begrafd i Philadelphia) $\frac{5}{10}$ 1811. G. $\frac{8}{1}$ 1801 med Eliza Hendersson.	f. ? ? handl. i Zejst i Holland.	f. i Malmö $\frac{25}{7}$ 1718. † i Paris $\frac{5}{7}$ 1793, målare. G. 1759 med Maria Susanne Giroust.
Om öfriga barn se Sveriges Apotekarehistoria af Levertin och Schimmelpfennig sid 19.		<i>Ulric.</i>
		f. ? ? Hofjuvelerare Gotha.

Den från Storkyrkans arkiv erhållna upplysningen att badaren Wertmüller och hans fru blifvit begrafna uti Weijlands graf å Riddarholmskyrkogården är rätt märklig. I hvad förhållande

hafva dessa familjer kunnat stå till hvarandra? Om denna graf
omförmäles i kyrkboken vidare

»1703 januarij 21 jordfästes Inspectoren Sahl. Iochim Weiland
»af Pastoren Magister Hr Zacharias Esberg;

»1705 April d. 7 jordfästes inspect:s Jochim Weilands sahl.
»ankia Hustru ... uti Kasten Weilands Graff på kyrchiogården af
»S. Maria Präst».

För alla upplysningar, korrigering och anvisningar för vidare
forskning, synnerligen angående N. Wertmüller, blifver jag mycket
tacksam.

Salberget, Sala i november 1911.

G. A. Granström

Personhistorisk litteratur.

Johannes Rudbeck. Svenska bokband under nyare tiden. Andra delen, 1718—1809. Stockholm, Föreningen för bokhandtverk, 1913. Hög 4:o (XXVII + 87 sid., 45 pl.).

Det allmänna intresse, hvarmed första delen af detta arbete (utgifven i slutet af år 1910) mottogs af publik och forskare, har med berömvärd raskhet gifvits ny näring i och med den nu föreliggande andra delens offentliggörande. Första delen omfattade Vasatiden och Karolinska tiden, 1521—1718 (anmäld i denna tidskrift årg. 1911, s. 68 ff.), den nu utgifna delen meddelar Frihetstidens och Gustavianska tidens bokbinderihistoria i öfversikt, illustrerad af präktiga afbildningar. Liksom i första delen äro dessa senare delvis utförda i färgtryck, och alla vittna de om smakfullt urval och hög teknisk färdighet till heder för utgifvaren och Warner Silfversparres officin, som utfört klichéerna.

Sjuttonhundratalet företer en glansperiod inom bokbinderiet, en lifskraftig renässans efter det förfall, som följde på guldåldern, 1500-talet och början af 1600-talet, då Italien och Frankrike gingo i spetsen och hade att uppvisa sådana lysande namn som firman *Aldus* i Venezia, konstälskarna *Maioli*, *Canevari* m. fl. i det förstnämnda landet, de genialiska bokbindarna *G. Tory*, *Nicolas* och *Clovis Eve*, mecenaten *de Thou*, den under namnet *le Gascon* kände mästaren och framför alla den remarkable bokentusiasten *Grolier* — alla i Frankrike.

Frih. Rudbeck ägnar i den nu utgifna volymen en inledning åt en kortfattad, instruktiv framställning af bokbinderiets allmänna ställning och utveckling i de europeiska kulturländerna under 1700-talet. Frankrike gick alltjämt i spetsen med sådana mästare som (flera) medlemmar af släkterna *Pasdeloup* (ej mindre än 15 bärare af detta namn utöfvade yrket), *Derome* (18 medlemmar), *Lemonnier* (20 d:o), *Douceur*, *Laferté*, *Dubuisson* m. fl. Nämnda historik åtföljes af fem (tyvärr väl starkt förminskade) afbildningar af för tiden karakteristiska bokband.

Följer så framställningen af det svenska bokbinderiets historia under ifrågavarande period i ett urval af tidens bästa och mest betecknande prestationer, illustrerade medelst en serie förträffliga afbildningar. Med sannskyldig tillfredsställelse fördjupar man sig i betraktandet af de dråpliga band, som utgått från sådana mästare som *Kristoffer Schneider*, hvilken arbetade i Stockholm under fyrtio år, däraf 23 år i egenskap af ålderman i skräet, vidare *F. W. Statlander*, *J. K. Caloander*, *H. K. Richter* m. fl. Åtskilliga af denna tidens stora namn på bokbinderiets område äro — liksom i Frankrike — representerade af ett flertal olika mästare. Det var nämligen då för tiden (hur olika mot nu!) inom yrkesvärlden en helt annan syn på liffsuppgiften än i våra dagar. Då ansågs det som en hederssak att sonen uppfostrades för och förbereddes till att en gång öfvertaga fadrens

hedervärda yrke. Att denna berömvärda sed långt ifrån var till förfång för den allmänna yrkesskickligheten säger sig själf. Sålunda finna vi bl. a. ej mindre än elfva medlemmar af släkten Schneidler anställda i bokbinderiyrket i Stockholm, däribland tre söner till den berömlige Kristoffer S. Af namnet Statlander kunna uppvisas ej färre än tretton bokbindare under tiden 1720 till slutet af 1800-talet. Detta har ju en smula släkt- och personhistoriskt intresse! Den nu utgifna volymen är till omfånget något mindre än den första, som innehöll 80 afbildningar, men den står fortfarande lika högt i tekniskt hänseende och hedrar sin officin, Hasse W. Tullbergs aktiebolag. Textutrymmet synes i denna del vara bättre utnyttadt än i den förra. Vi och med oss många intresserade motse den avslutande delen af det ståtliga arbetet, som kommer att ge oss en, efter hvad vi förvänta oss, fylig framställning äfven af 1800-talets svenska bokkonst.

R. Geete.

Axel Gyllenkrook. Relationer från Karl XII:s krig, utgifna af Nils Sjöberg. Stockholm, Bröderna Lagerström 1913. 8:o.

Det nu rådande intresset för historiska dagböcker och memoarverk har lockat Nils Sjöberg, förut väl känd som utgifvare af Johan Ekeblads bref, Carl Tersmedens memoarer m. m., att i nytt tryck framlägga Axel Gyllenkrooks bekanta berättelser om Karl XII:s fälttåg i Ryssland 1708—09. Till dessa ha fogats några hittills otryckta relationer af Gyllenkrook från polska kriget 1701—03, alltsammans under den föga lyckliga titeln: »Relationer från Karl XII:s krig». De förra, som utgöra hufvudparten i föreliggande arbete, äro nämligen inga relationer utan memoarartade skildringar öfver en längre periods tilldragelser, nedskrifna under fångenskapen i Moskwa. De senare, som omfatta 32 af arbetets 134 sidor, kunna möjligen göra anspråk på epitetet relationer, hvarmed man vanligen förstår omedelbart afgifna redogörelser för vissa enstaka händelser. Publikationen gör förlaget all heder men tyvärr kan man ej säga detsamma om utg:s arbete.

Relationerna äro aftryckta efter manuskript i Riksarkivet. På hvilken afdelning man skall söka detta, får man icke veta. I inledningen upplyses läsaren om att det endast är *ett* manuskript; man skulle eljest vänta lika många som relationerna eller fem. Vid en närmare granskning visar det sig genast, att de alla äro skrifna med samma hand och undertecknade af Gyllenkrook, och på samma sorts papper, hvilket är anordnad i ett enda lägg och sammanhäftadt. Det är alldeles tydligt, att de fem relationerna, i den form vi nu ha dem, äro utskrifna och aflämnade på en gång. Öfverst på första sidan står med Olof Hermelins välbekanta stil »Öfwerste lieutenanten Gyllencroks berättelse». Då G. blef öfverstelöjtnant 1706, är det mycket sannolikt, att de renskrifvits först under uppehållet i Sachsen och då aflämnats. Huruvida de först vid den tidpunkten uppsatts, låter sig numera icke med bestämdhet afgöras. Det är väl antagligt att de återgå till några af G. förda primäranteckningar. Sådant, som är af allra största vikt att veta vid bestämmande

af »relationernas» värde som historisk källa, negligerar utg. fullständigt. Stora brister finnas likaledes i de till relationerna hörande anmärkningarna. Så t. ex. läser man på sid. 5—6 med förvåning, att handelserna vid Hummerhjelm's tillfångatagande ägde rum i midten af februari i st. f. mars utan att detta föranleder en enda reflektion af utg. Detta minnesfel af Gyllenkrook tyder ju på att redogörelsen nedskrifvits ganska långt efter tilldragelserna. Däremot innehålla anmärkningarna en del oviktiga saker, som t. ex. hur Nordberg stafvat förekommande ortnamn.

Originalmanuskriptet till Gyllenkrooks berättelse om fälttåget 1708—09 finnes, så vidt man vet, numera icke i behåll. Huruvida det då är riktigt att som utg. gör (s. XIV) tala om flera original mss., får lämnas därhän.² Men berättelsen föreligger i många afskrifter från olika tider, af hvilka endast de i Kungl. Biblioteket, Riksarkivet och Uppsala Universitetsbibliotek varit utg. bekanta. Åtskilliga andra finnas både i offentliga och enskilda bibliotek. Man hade haft rätt att vänta, att utg. underkastat dem alla en jämförande granskning i enlighet med den moderna källkritikens regler, genom en sådan undersökning fastställt ett manuskript som det bästa och lagt detta till grund för editionen. Men alla spår af en kritisk metod saknas. Hit kan icke räknas anförandet af olika läsarter i Uppsalamanuskriptet F 140, då utg. aldrig vågar fälla något omdöme om dessas olika värde. Man får icke ens veta, hvilket mss. utg. följt vid utgifningen, eller de principer som användts vid textens återgifvande. Af många skäl är det alldeles tydligt, att den nya editionen endast är ett direkt omtryck af den dåliga Fantska, hvars värsta felaktigheter i början rättats af herr S. men hvilka sedan i arbetets fortsättning fått stå kvar i texten. Lägg härtill, att denna vimlar af direkta tryckfel, att inledningens språkbehandling är sådan, att redan i dagspressen anställts en vidräkning med den, och man kan tryggt påstå, att herr Sjöbergs edition af 1913 icke är ett dugg bättre än Fants af 1800!

Till ett memoarverk eller en dagbok hör emellertid, om arbetet skall vara lätt användbart som historisk källa, som ett absolut nödvändigt komplement ett personregister. Vi ha — låtom oss hoppas det — den tid bakom oss, då sådana urkunder till Karl XII:s historia som »apten Jefferyes bref, Anders Pihlströms och Carl Pipers dagböcker kunde tryckas utan ett sådant outhärligt bihang. Men å andra sidan är det en oeftergiftig fordran, att personförteckningen skall vara absolut fullständig och i görligaste måtto korrekt. I intet af dessa afseenden fyller Nils Sjöbergs edition af Gyllenkrooks »relationer» ens mycket minimala anspråk. Bortsedt från alla tryckfel, hvilka äfven i personregistret äro många och störande, vittnar detta om en oerhörd hafsighet och stor okunnighet hos utg. Vid dess uppgörande ha sådana första klassens verk som »Leonhards Kaggs dagbok» med Adam Lewenhaupts enastående personregister, Platens ytterst tillförlitliga »Kongl. Skånska dragonregementets historia», Bergströms förträffliga »Bidrag till

² S. XIV »Intet af dessa manuskript är original, dessa tyckas hafva försvunnit»; det är väl »originalen» som åsyftas med dessa, icke afskrifterna?

Kongl. Uplands regementes historia», för att nu blott nämna några, icke rådfrågats. En liten axplockning ur det rika material, som står en granskare till buds, skall till full evidens bevisa mina påståenden.

I personregistret saknas alla sidhänvisningar för Bonnac, Cederhjelms och prins Maximilian Emanuel. Den ryske fältmarskalken Boris Scheremetjev nämnes tre gånger på s. 68 och äfven på s. 86 men hans namn är icke upptaget i förteckningen. Visserligen är det i texten återgifvet under formen Cziermetow, men denna stafning har synnerligen varit utg. en allt för svår nöt att knäcka. Flera personer nämnas på åtskilliga andra ställen än de i registret angifna. Så t. ex. Appelgren å s. 62 men ej å s. 63, August II på s. 34, Funch på s. 124 och 125, Hielm s. 116 men ej 106, Lagercrona s. 133, Lewenhaupt s. 57, 61, 64, 112, Roos s. 53, Roxman s. 6, Sparre s. 132, C. O. Sperling s. 78.

Störande inkonsekvenser och oegentligheter i namnformerna saknas icke heller. Anna Maria Törnflycht, gift med generalmajor Meijerfelt, har fått sitt efternamn normaliseradt och stafvat med ck, men hennes fars har fått behålla sitt ch. Båda återfinnas icke under T utan den förra vid Meijerfelt, hvilket kan försvaras. Borgmästaren Olof Törnflycht skulle väl knappast någon söka under Piper, äfven om han i texten blott står angifven som Pipers svärfar. Det är lika oriktigt, att till Valentin Dahldorffs namn lägga ett von som att beröfva Bernhard von Liewen eller Georg von Buchwald deras rättmätiga von, såsom utg. gör. Kosacköfversten Apostol får i namnregistret behålla den af Gyllenkrook använda formen Apostell, ehuru alla andra arbeten begagna det sedan Nordberg vedertagna skriftsättet. Hvilken skillnad är det mellan Stanislaus Leszczyński och Stanisław Poniatowski? Och hvarför kan icke Gyllenkrook själf få sitt namn stafvadt på samma sätt i arbetets arksignaturer som på dess titelblad?

Den flerstädes i relationerna nämnde Brandt, hvars dopnamn Kristian Fredrik med lätthet kunde supplerats från den tyska öfversättningen af Nordberg, kan möjligen kallas polsk general, bättre hade nog varit polsk-sachsisk. Johan Kasimir Sapieha var storfältherre i Littauen och Sinjowski — hans förnamn Adam Nikolaus, som saknas, kunde hämtats ur en så lätt tillgänglig källa som andra delen af karolinska krigares dagböcker — var underfältherre i Polen och sedermera storfältherre. Det är något helt annat än namnregistrets »polsk fältherre» för båda. Om Dahldorff heter det blott, att han blef »öfverste för Uplands regemente 1705». Det är alldeles riktigt. Men redan följande år, förflyttades han som öfverste till Smålands kavalleri. Det är i den egenskapen han nämnes i Gyllenkrooks berättelse s. 70. Som uppgiften nu står, tror den oinvigde läsaren, att D., då han kommenderades till Hadjatz (Gadjatz) »med sitt regemente och ett regemente infanteri», fortfarande var chef för Uplands infanteri. Uppgifterna om honom kunde fullständigt ur Balincourts »Valentin Dahldorff. Un général de cavalerie sous Charles XII (1905)». Att Hugo Johan Hamilton 1700 blef chef för Lifregementet till häst, är fullkomligt felaktigt. I maj 1700 utnämndes han till öfverstelöjtnant vid Rehnschiölds dragoner (Lifdragonerna) och i oktober s. å. till öfverste. Han var chef för detta

regemente ända till 1708, då han blef generalmajor och fick Östgöta kavalleri. Tillfångatagen vid Poltava, icke Perevolotjna, som S. uppger, hemkom han från Sibirien först 1722. Hos Ennes och i andra källor uppgifves det visserligen, att Carl Cronstedt blef fången vid Poltava. Den uppgiften följer också utg., obekymrad om att Gyllenkrook själf i sin berättelse (s. 128) omtalar, att Cronstedt någon dag efter slaget befann sig vid Dnjepern och undersökte de möjliga öfvergångsställena. Lika häpen blir man, när man i namnregistret läser om öfverstelöjtnanten Johan Reinhold Trautwetter, att han blef fången vid Poltava, och sedan slår upp den sida, där han nämnes (s. 124—125) och finner, att han med Meijerfelts regemente, som icke deltog i slaget, stod vid Novo Senschary ungefär 2 mil söder om Poltava. Om Nils Hammarhielm heter det efter Anrep, att han blef »öfverste och andre löjtnant vid lifdrabanterna 1708». Vid drabantkåren funnos visserligen tvenne löjtnanter men de hade lika rang. Det talas aldrig om den »förste» eller »andre» löjtnanten utan alltid om en af de båda löjtnanterna. Dessa voro dock icke öfverstar vid kåren men de hade lika rang med öfverstar, »skolandes de med dem hafva att alternera allt, som de kunna vara äldre till i tjänsten». Anders Koskull blef major vid Södra skånska kavalleriregementet 1708 ej 1706 och Carl Gustaf Örnstedt öfverstelöjtnant vid samma regemente 1702 ej 1703.

Det skulle föra alldeles för långt att uppräknat alla begångna dylika fel eller utfylla namnregistrets bristande realuppgifter. Blott några rena identifieringsfel skola påvisas. Är ej en persons identitet säkert gifven genom förnamn, titel m. m., bör man vara ytterst försiktig vid dess fastställande. Saknas sådana inre och yttre bestämningsgrunder och kan icke identifieringen med tillgängliga källor fastställas, får man nöja sig med ett »antagligen den och den», »antingen den eller den» o. s. v. Eller också i registret anföra honom i den form han förekommer i texten utan alla vidare tillägg. För stor tveksamhet är många gånger bättre än för stor säkerhet. Herr Sjöberg har en alldeles motsatt uppfattning och hugger därför duktigt i sten. På s. 5 och 6 nämnes en kapten Bure af Upplänningarna, som 1702 var med på tåget till Kovno. Denne identifieras i personförteckningen som »Erik Bure, löjtnant vid Upplands infanteri 1700, kapten» o. s. v. Slår man upp i Bergström, anf. arb., får man där veta, att Erik Bure efter att ha varit volontär vid gardet blef underofficer vid öfverste A. Lewenhaupts regemente i Holland och löjtnant 1708. Först i november 1709 blef han kapten vid Upplands infanteri. Denne kan det således icke vara. Säkerligen är det hans broder Axel, som Gyllenkrook åsyftar. På s. 17 talas om en ryttmästare Rehbinden. Om honom säger registret »Karl Gustaf Rehbinden, f. på 1670-talet, ryttmästare vid Åbo och Björneborgs läns kavalleri- 1701, fången vid Poltava, öfverstelöjtnants afsked 1724, död 1729». Dessa uppgifter gälla emellertid icke Karl Gustaf R. utan enligt Anrep (Tab. 4) hans äldre halfbroder Berndt. Om Karl Gustaf R. har Anrep blott den upplysningen, att han var ryttmästare och stupade vid Ljesna. Enligt Kaggs dagbok var han ryttmästare vid samma regemente som brodern och fann sin död på Poltavas slagfält. Åbo läns kavalleri kom först 1708 till hufvudarmén efter att förut ha be-

funnit sig i Östersjöprovinserna. Det hindrar dock icke, att någon af bröderna varit med om tåget till Krakau 1702 i midten af juni. Berndt kan det knappast ej ha varit, ty enligt Kelch, Liefländische Historia deltog han vid denna tid i striderna i Livland. Det fanns så många andra medlemmar af släkten Rehbinders i Karl XII:s här, att det är mycket möjligt, att det är någon annan än de båda bröderna Berndt eller Karl Gustaf. Om den på s. 52 nämnde »generaladjutant Kaniffer» får man veta, att han hette Martin Fredrik, blef löjtnant vid Tiesenhausens kavalleri 1701, ryttmästare, fången 1708 o. s. v. Anrep, hvarifrån dessa uppgifter hämtats, nämner honom dock icke som generaladjutant. Herr Sjöberg har ingen aning om att Karl XII:s egen generaladjutant hade generalmajors grad och sätter därför likhetstecken mellan den af Gyllenkrook nämnde generaladjutanten Kanefehr och ryttmästaren Martin Fredrik K. Utom Nordberg skilja alla andra källor mycket noga mellan denne, som enligt Kaggs dagbok blef fången i juli 1707, och generaladjutanten och öfverste[löjtnant]en vid voloschern Gabriel Kanefehr, som enligt samma källa och Siltmans dagbok blef tillfångatagen i augusti 1708. Generaladjutanten Duwall (s. 82, 101, 123) likställes med drabantkorporalen Axel Duwall. Denne blef visserligen adjutant i december 1708 men, märk väl, vid drabanterna. Däremot utnämndes hans broder Jakob i september 1708 till generaladjutant. Genom Kaggs dagbok blir det ytterligare fastslaget, att det var han och icke Axel D., som skickades till Zinkowa med den omtalade ordern. Den redan nämnde kosackanföhraren Apostol, som i personförteckningen kallas Andres, stupade enligt Nordberg och Adlerfeldt redan i maj 1706 i Litthauen. Den Apostol, som det 1708 (s. 71) är fråga om, hade till dopnamn Daniel. På s. 114 slutligen omtalas en kapten Rosenstierna, som deltog i slaget vid Poltava. I namnregistret kallas han Karl Gustaf och bl. a. får man den upplysningen om honom, att han dog af sina blessyrer 1708! Men detta spelar ingen roll. Herr Sjöberg låter honom stå upp från de döda och, liksom om Gyllenkrooks berättelse vore en rövvareroman, i spetsen för gardets grenadjärbataljon tåga fram mot de ryska redutterna. Så illa var det ändock icke med karolinerna, att de »gingo igen». Carl Rosenstierna hvilade nog i Litthauens jord men hans kusin Libert förde bataljonen öfver Poltavas blodiga fält.

Herr Sjöberg! Låt för framtiden alla karoliner och deras dagböcker hvila i stilla frid. Kalla dem ej fram igen för den nu lefvande och kommande generationen, förrän resultatet kan bli bättre. Sådana editioner som »Gyllenkrooks relationer» göra bra liten nytta men obotlig skada.

Samuel E. Bring.

Oswald Kuylenstierna. Karl XII, hans öden och hans personlighet. Stockholm 1912.

Många tecken, ej minst bildandet af Karolinska förbundet, tyda på att Karl XII:s historia i våra dagar är i vida kretsar föremål för det lifligaste intresse. Nya källskrifter publiceras årligen, nya utred-

ningar kasta ljus öfver en eller annan mörk punkt. Visserligen återstå ännu många gåtor att lösa, och en sådan personlighet som Karl XII:s kan ej undgå ått af hvarje nytt tidevarf ställas in i ny belysning. Men vår tid torde dock mer än någon föregående genom sitt intensiva forskningsarbete hafva lyckats att ställa hans bild i stora och små drag lefvande för eftervärlden.

Föreliggande arbete, hvars författare tidigare offentliggjort värdefulla bidrag till Karl XII-litteraturen, resumerar på ett liffullt och i god mening populärt sätt hvad senare tidens forskningar bragt i dagen rörande Karl XII. Förf. ger i korta öfversikter det viktigaste af hans historia och genom hänvisningar till den litteratur, på hvilken han stöder sin framställning, leder han en intresserad läsare öfver till ett mera ingående studium. Hufvudvikten lägger han dock vid teckningen af Karl XII:s personlighet, hvarvid han ofta har tillfälle att polemisera mot den uppfattning, som representeras af Fryxell och som ännu har sina förespråkare.

I ett fall, nämligen i fråga om hans barndom, grundar sig denna teckning af Karl XII på förut ej utgifvet material. Hvad förf. meddelar ur de skriftligen affattade och lyckligtvis bevarade frågorna och svaren från Andreas Norcopensis lektionstimmar och ur dagboksfragmenten af hans kunglige lärjunges egen hand är af största intresse. Ur detta material, kompletteradt från andra håll — den ritbok, ur hvilken E. Brunnström i Ord och bild 1904 meddelade utdrag ej att förglömma — är mycket att hämta till belysning af barnet Karl XII, hans intressen, hans utvecklingsgång och de inflytanden, som bestämde den.

Det med ett flertal vackra och instruktiva illustrationer prydda arbetet vittnar alltigenom om författarens entusiasm för sin skildrings föremål, en entusiasm som helt visst skall verka medryckande.

S. L.

Öfversikt af insända böcker.

Helmer Lagergrens upplaga af *Jacob Ingelssons berättelse om Stora Kopparberget år 1716* är en liten bok af stort intresse, omsorgsfullt utgifven och insiktsfullt kommenterad.

Som bilaga till Tidskrift för Landtmäteri 1912 har ett *Supplement* uppkommit till *Svenska Landtmätare 1623—1900*, utarbetadt af Viktor Ekstrand.

Som nummer 2 i serien »Tvänne släkter från Karlskoga bergslag» har *Kexsundssläkten* insändts. Kyrkoherden C. V. Bromander har lofvat anmäla båda arbetena.

Kännaren af Askersundsläkterna, den grundlige genealogen kyrkoherden H. Södersteen har åtagit sig att granska en nyligen utkommen, i många afseenden förtjänstfull genealogisk studie, *Släkten Lundberg*

från Askersund och med densamma befreundade släkterna: Möller, Norselius, Price, Nordgren, Pettersson i Södertelje, Kjellgren, Stenström, Billström, Lybeck, Mellström, Lindström, Levin m. fl.

Af Exlibristidskriften ha hittills utkommit tvenne häften.

Af intresse för våra läsare torde vara den stora dubbelårgången af den förträffliga *Jahrbuch der Genealogie, Heraldik und Sphragistik* för 1909 och 1910 (nyligen utkommen). Särskildt nämnas följande uppsatser: Ein Beitrag zur Güter- und Familiengeschichte Estlands zur schwedischen Zeit von Paul Frh. v. Ungern-Sternberg; Beiträge zur Baltischen Familiengeschichte von Professor M. Frh. v. Taube, där särskildt frågan om Wrangelska släktens ursprung beröres; vidare flera uppsatser angående den Taubska släkten samt »Aus dem Leben eines Livländers zur Zeit des Ringens zwischen Schweden und Polen um den Besitz Livlands in den Jahren 1600—1621 von Paul Frh. v. Ungern-Sternberg.

Med verklig glädje kunna alla konstvänner hälsa Ludvig Looströms publikation *Kungl. Akademiens för de fria konsterna samlingar af målning och skulptur*. Aldrig har hittills dessa konstskatter blifvit återgifna bättre (det är Cederquists grafiska aktiebolag) och aldrig ha de beskrifvits så som här. För den personhistoriskt intresserade allmänheten torde detta stort anlagda arbete bli en verklig skatt med alla dessa porträtt af utomordentligt intresse. Hittills föreligga tvenne häften af de 10 eller 12 utlofvade.

Riksdagsmotioner och anföranden af Hans Hierta, hvaraf första delen 1828—41 nu föreligger, utgifven efter allt att döma på ett särdeles förtjänstfullt sätt af Gustaf A. Aldén, kommer i denna tidskrift anmälas af O. Wieselgren.

Helt nyligen har O. G. v. Heidenstam låtit trycka en liten volym: *Marie-Antoinette, Fersen & Barnave*. Det är två brefsamlingar förvarade på Löfsta, som här gifvits ut, den ena innehåller bref från Axel Fersen till dennes syster Sofi, gift Piper; den andra fyrtiofyra bref från Marie Antoinette.

I 200 numererade exemplar har en gårds- och släkthistorisk studie utkommit under titeln »*Thorönsborg från 1300-talets forra hälft till år 1913*», utarbetad af Louise Stenbock, född Mörner.

Rudolf Björkman har samlat uppgifter om *Tenhults herrgård* dess ägare och snart sagt allt som kan ha samband med denna gård i en smakfullt utstyrd, af ägaren E. L. Hartman i 150 numr. exemplar bekostad volym. Af alldeles särskildt intresse är Björkmans bilaga Mickel i Tenhult.

En god akademisk afhandling med förtjänsten att vara lättläst är H. Rosengrens »*Karl X Gustaf före tronbestigning*».

Generalregister till svenskt porträttgalleri, biografisk handbok omfattande 20,602 personer har nyss utkommit. Albin Hildebrand äro alla tack skyldiga för detta föträffliga arbete.

28 oktober 1913.

C. M. S.

Frågor och svar.

1. Porträtt sökes af kammarherren hos Karl XII, *Gustaf Adlerfelt* och af kornetten *Hård*, som 1709 var anställd vid skånska ståndsdragonerna. Uppgifter härom emottages tacksamt af

Max Schürer von Waldheim.

Regementsintendent.

Hälsingborg.

2. Porträtt sökes af majoren *Olof Rosenberg* f. 1670 d. 1748. Upplysningar motses tacksamt af

Max Schürer von Waldheim.

Regementsintendent.

Hälsingborg.

3. Porträtt sökes af generalmajoren, friherre *Anders Lagercrona*. Vänersborg den 30 augusti 1913.

W. Silfversparre.

Vice Häradshöfding.

4. I. Finnes porträtt af friherre *E. J. Creutz* (friherre 1654) f. 1619 † 1684. Landshöfding, Riksråd och President. (Bror till Riks-amiralen.)
 II. Finnes porträtt af friherre *Johan Lorentz Creutz*, öfverste, den föregående äldsta son † 1701.
 III. Finnes porträtt af friherre *Clas Creutz* (son till Lorentz Creutz d. y.) och † 1706 i slaget vid Frauenstadt. (Hans hustru, en friherrinna Wachtmeister af Björnö, är i min ägo.)

Ernst Creutz.

Saltsjöbaden.

5. Undertecknad vore tacksam erhålla uppgifter om följande barn (och deras efterkommande) till landtmätaren *Magnus Morén* och hans hustru *Elisabeth Sofia Kjellson* nämligen:

1. *Sofia* död ¹²/₄ 1878. Gift med garfvaren Sven Theorin.
 2. *Elisabeth* f. ²²/₉ 1830. Gift med hemmansägaren Carl Persson i Olofsbol.
 3. *Carin* f. ²¹/₄ 1833.

C. G. Björkenheim.

Finland. Bjärnå- & Näse-Gård.

6. Undertecknad vore tacksam för upplysningar rörande *Johan Erik Rydqvist*, särskildt bref och andra manuskript af och om honom.

O. Walde.

Andre Bibliotekarie.

Ö. Slottsgatan 30, Uppsala.

7. Finnes något porträtt af Chefen för Kungl. Fortifikationen, öfversten och riddaren af svärdsordern med stora korset, andra klassen, *Nils Cedergren*, död i Stockholm 1825 ²³/₄ i dess 73:e år?

Hvar och när föddes han?

Enligt bouppteckning 1825 ⁶/₆ afled han ogift och utan kända arfvingar. Boet uppgafs af demoiselle *Sophia Magdalena Köllerfeldt*, som på grund af testamente erhöll kvarlåtenskapen. Hon var dotter af borgaren i Tavastehus *Mathias Köllerfeldt* och syster till *Anna Catharina Vilhelmina, Adolph Fredrik*, student i Åbo 1792, och *Henric Johan Köllerfeldt*, student i Åbo 1803, apotekare i Tavastehus och Åbo och 1850 ombudsman för finska landtm.-handeln i Petersburg.

Svar emottages tacksamt af tidskriftens redaktion.

8. *Danckwardsättlingar*. Borgmästaren Joachim Danckwards afkomlingar, ett försök till utredning, utkommer under året.

Första delen innehåller c:a 500 sidor och omfattar i c:a 350 tabeller endast svenska adliga, å Riddarhuset introducerade ätter till ett antal af c:a 275, hvaraf medlemmar härstamma från ofvannämnda Joachim Danckwardt, »den vidtfamnande ättefadern», som han af Örnberg benämnes.

Andra delen omfattar ofrälse ätter, svenska adliga, ointroducerade ätter, finska adliga ätter samt utländska adliga ätter. Denna del kommer att omfatta c:a 250 tabeller och c:a 350 sidor med tillägg angående de släktmedlemmar, om hvilkas afkomlingar utredning ej kunnat vinnas.

Första delen har redan utkommit, den andra utkommer senast vid jultiden.

Upplagan blir 1,000 exemplar. Priset är 5 kronor för hvarje del för bundet exemplar jämte porto. Rekvisition sker hos undertecknad eller hos Härnösandspostens tryckeriaktiebolag under adress Härnösand.

Härnösand i maj 1913.

Gustaf Tengvall.

Vice Häradshöfding.

9. *Svar å frågan nr 6 af »C. B.» i Personhistorisk Tidskrift häft. 4, 1912.*

Borgmästarens i Falun *Johan Holenius* hustru i 1:a giftet *Brita Zachrisdotter Troilius* afled 1702 ⁶/₈. Hans 2:a hustru *Margareta Terserus* afled 1709 ²⁰/₃.

Helmer Lagergren.

10. *Svenska Släktkalendern 1913.* En rättelse och ett tillägg.

Släkten Ullman. I historiken till denna släkt uppgifvas en Östen i Holerud och dennes son *Sven Ullholm* vara släktens första kända stamfäder. Detta motsäges af den omständigheten att rådmannen och handlanden i Kristinehamn, *Gustaf Ullman* som hittills gällt och än en tid torde få gälla som sin släkts äldsta kända stamfader, hette *Gustaf Uddesson Ullman* och således icke gärna kunde vara son af förenämnda *Sven Ullholm*. Att denna hette så, bekräftas af ett rådstufvurättsprotokoll för den 10 maj 1709, däri det heter: »S. d. inkom unge personen, arrendatoren välaktad *Gustaf Uddesson Ullman* och begärde blifva antagen till Stadskassör, som honom beviljades.»

Släkten Wising och Vising. Som denna släkts äldsta med med säkerhet kända stamfader angifves kvartermästaren vid Lifregementet till häst *Gabriel Wising*, f. 1699, † 1742. För att gifva intresserade en ledning, då meddelaren icke haft tillfälle utsträcka undersökningen, ber han få upplysa, att bemålde *Gabriel* var son af bokhållaren *Lorentz* eller *Lars Wisingh* († efter 1709) i Stockholm. Om honom är endast känt, att han gifte sig 1:o 1687 den 3 november i Nicolai förs. i Stockholm med jfr *Ester Bänge*; 2:o 1698 den 8 september i samma förs. med *Anna Christina Lin(d)man*, f. o. 1672, † 1722 ²⁷/₁₀ i Arboga. Den sen. hustrun gifte om sig med handlanden och rådmannen i Arboga *Johan Schaeij* d. ä. (gift 1:o med *Margareta Ahlman*), fader till hofrättsrådet *Peter Schaeij*, adlad von Schaeij. *Johan S:s* andra gifte omnämnes icke i Anreps ättartaflor, ej heller tiden för hans död, som inträffade 1735 ¹²/₁. Som dennes svärmoder omtalas i Arboga ministerialböcker *Christina (de) Besch(e)*, f. o. 1640, † 1724 ⁹/₅.

Af *Lars Wisings* barn äro följande i 2:a giftet kända: *Gabriel*, se ofvan; — *Lars*, f. o. 1706, † 1719 ²⁴/₃ i Arboga; — *Axel*, f. o. 1709, † 1728 ²⁶/₂.

Kvartermästaren *Gabriel Wising* hade följande barn, födda i Arboga: *Beata Christina*, f. 1723 ²²/₁, † ung; — *Lars Gustaf* f. 1726 ²¹/₁₀, † 1728 ²³/₁₂; — *Carl Ullrik*, f. 1729, † 1802, rådmän i Arboga och stamfar för nu lefvande släktgren; — *Beata Stina*, f. 1731 ²⁵/₇, † s. å. ¹²/₈; — *Gustaf*, f. 1732 ³²/₁₀; — *Abraham Julius*, f. 1735 ²⁵/₁₁, † s. å. ³⁰/₁₁; — *Greta Kajsa*.

Helmer Lagergren.

- 11 »Östgöta nation i Lund 1668—1913» är under utgifning. I början förekommer historik öfver nationen med biografier öfver hedersledamöter, inspektorer, m. fl. Därpå biografier öfver alla landsmännen omkr. 1,500. För hvar och en finnas uppgifter om giftermål. Vidare släktöfversikter öfver mera framstående släkter. Studenter »utanför nation» äro ock medtagna. Subskribenterna torde anmäla sig hos undertecknad. Priset blir 10 kronor, i bokhandeln 15 kronor.

J. F. Setterdahl.

Slaka, Malmslätt.

12. Det torde möjligen intressera Personhistoriska Samfundets medlemmar, att ett antal ex. af *Stockholms kommunalkalender*, årgångar 1908 och 1909, innehållande förutom kortfattade historiker öfver kommunala institutioner m. m. äfven en biografisk afdelning rörande kommunala befattningshafvare m. m. i hufvudstaden, ännu finnas att tillgå, efter rekvisition hos aktiebolaget H. Klemmings antikvariat, till ett nedsatt pris av 50 öre pr ex. (ursprungligt boklädspris 4 kr.).

Sten S. Leijonhufvud.

Förste aktuarie i Stockholms stads statistiska kontor.

13. Som tillägg till den i h. 1 och 2 införda uppsatsen »Bidrag till släkten Montgomerys historia» meddelas här en stamtafla öfver släkten.
-

Stamtafla öfver

Roger I sire de

Hugo greffe af Mont

Roger II greffe af Montgomery, Exmes, Alençon

Arnulf Montgomery f. d.

Robert Montgomery

Alan

Sir Joh

Sir Al

Sir Joh

Sir Jo

Sir Alex

Sir Jo

Sir Jo

Robert greffe af Mont-
gomery, Ponthieu och
Alençon († 111[4]).
Wilhelm († 1172).
Gui († 1147 v. p.). Jean (†
1191). Roger
Mont-
gomery
greffe
af La
Marche
(† 1123).

Alexander lord Montgomery († 1470).

Alexander master of Montgomery († 1452).

Alexander lord Montgomery († 1483).

Robert af

Hugo greffe af Eglinton († 1545).

John lord William Sir Neill af Lainshaw († 1547).

montgo- af Greenfield Sir Neill (1560).

mery († 1520 v. p.). (1522). Sir Neill (1590) lord Lyle.

William af Brigend (1613). James († 1613). John af Cockilbie (1613).

Grefvar af
Montgomery
och Ponthieu,
† 1221
(Frankrike).

Grefvar
af Alen-
çon,
† 1219
(Frank-
rike).

Grefvar
af La
Marche,
† 1180
(Frank-
rike).

Grefvar
af Eg-
linton,
† 1612
(Skott-
land.)

Greenfield
(Stane) † i
början af
1600-talet
(Skottland).

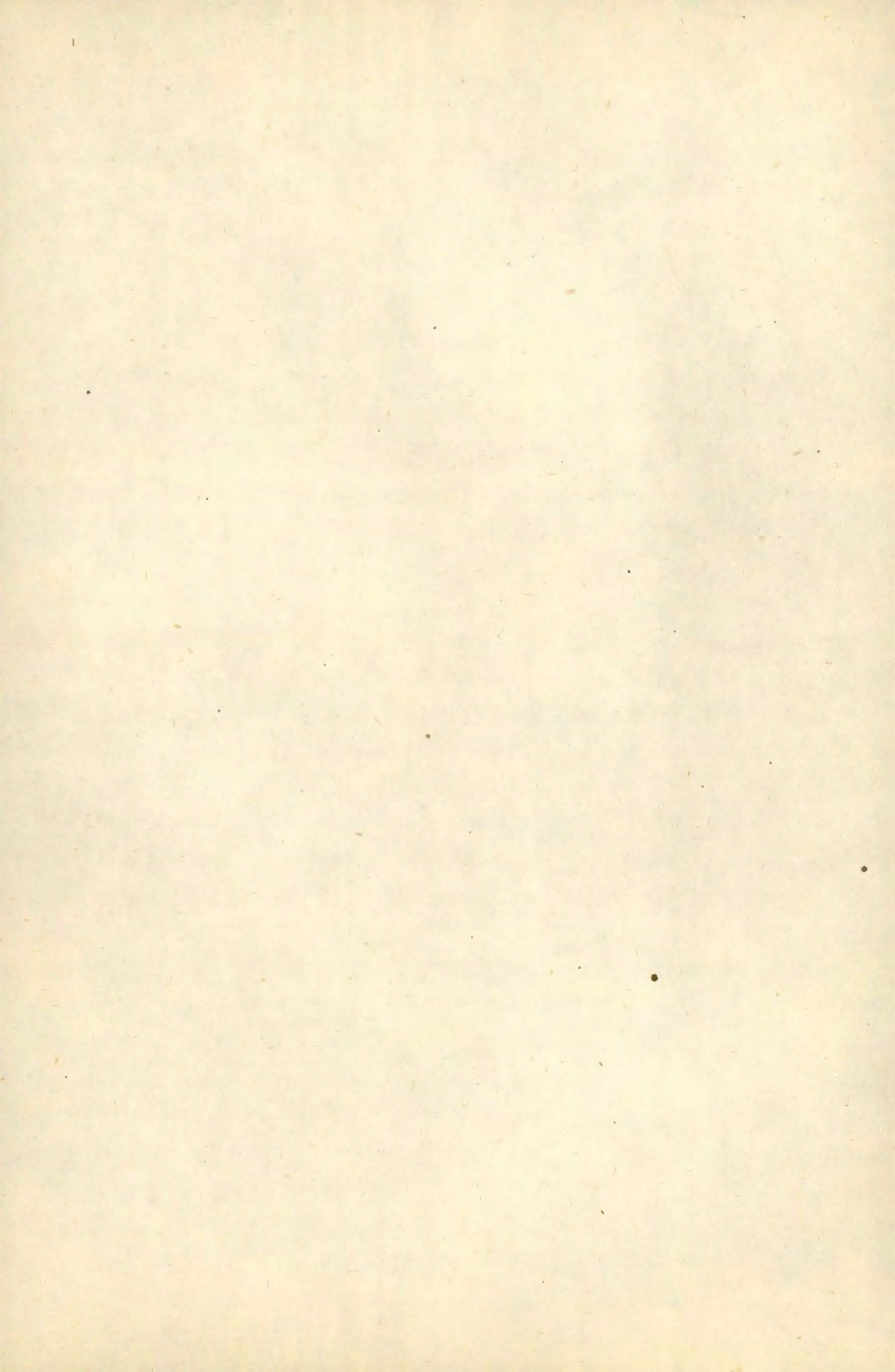
Grefvar af
Montgomery
och Fer-
vacques
(Frankrike).

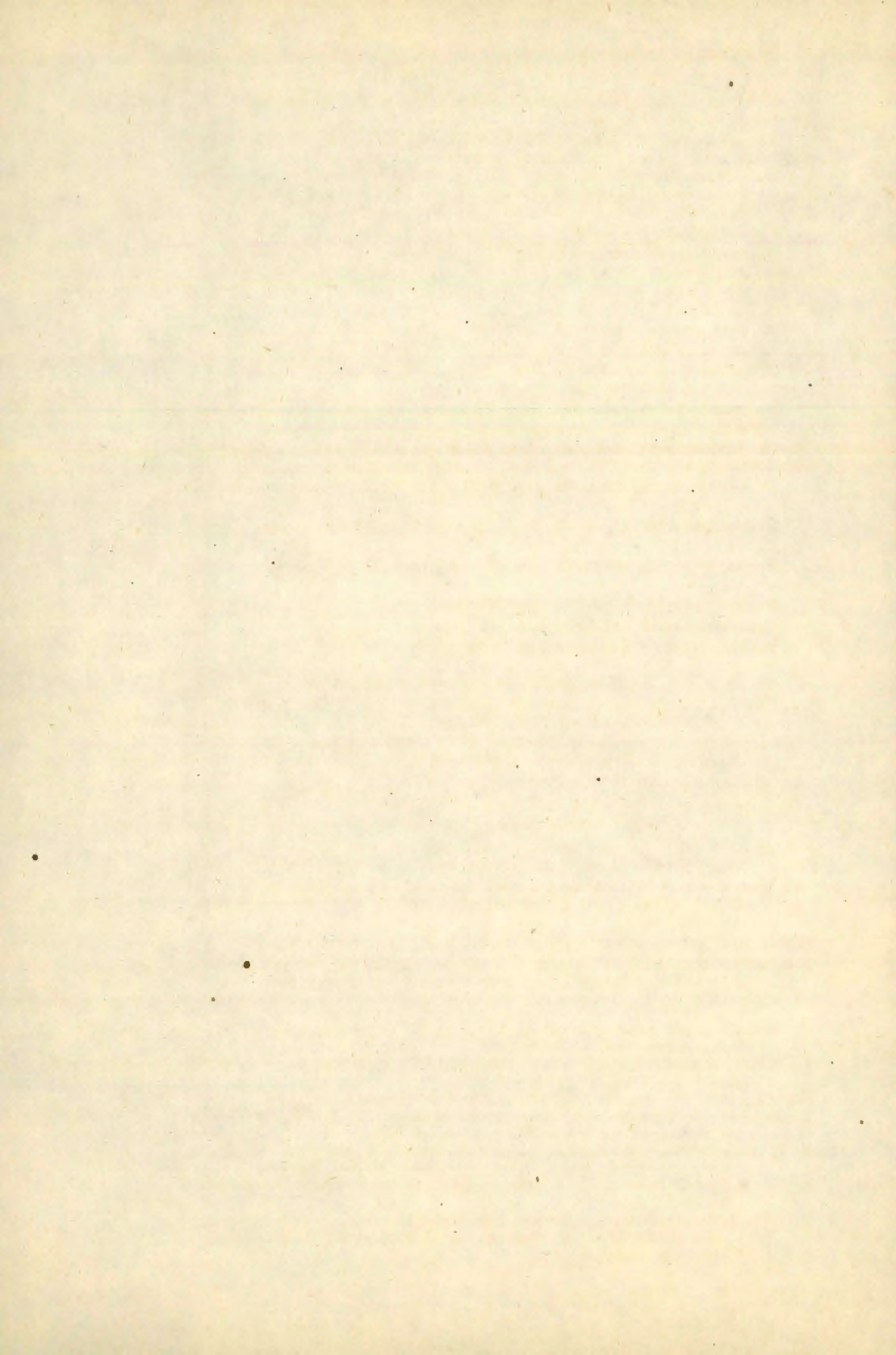
Adl. ätten
Mont-
gomery
(Sverige och
Finland).

Yngre
Lainshaw,
† 1726
(Skottland).

Grefvar af
Mont-
alexander,
† 1757
(Irland).

Stair och
Cassilis.
† f. 1400
(Skottland).

Följande af samfundets skrifter utlämnas åt *ledamöter i samfundet*, efter rekvisition hos skattmästaren, adr. Riksarkivet, till nedannämnda pris nämligen:

Svenska autografsällskapets tidskrift, Del I, n:r 1 samt 3—12 årg. 1879—1888, dock saknas n:r 2), per n:r	kr. 1.
Svenska autografsällskapets tidskrift, Del II, n:rs 1—12 (årg. 1889—1896, 346 sid.), lämnas fullständig till nedsatt pris af allenast	kr. 6.
Lösa häften för 1 kr. för hvarje häfte; dubbelhäftet n:rs 11—12 för 2 kr. Ex. tryckt på <i>bättre papper</i> (däraf några få fullständiga årg. äro tillgängliga) jämte <i>Register</i> till delarne I och II, äfven på <i>bättre papper</i>	kr. 15.
Personregister till delarne I och II (44 sid.)	kr. 2.
Personhistorisk tidskrift, årg. II (1900, 180 sid.) med 24 porträtt och register samt Dödslista för 1900, 53 sidor	kr. 5.
Årg. I och III slutsålda. Däraf finnas endast I h. 3 o. 4 samt III h. 4 å 1.25 per häfte.	
Personhistorisk tidskrift, årg. IV (1902, 166 sid., med 24 porträtt och register samt Dödslista för 1902, 43 sid.	kr. 5.
Personhistorisk tidskrift, årg. V (1903, 222 sid., med 25 porträtt och register samt Dödslista för 1903, 37 sid.)	kr. 5.
Personhistorisk tidskrift, årg. VI (1904, 164 + 23 sid., med 22 porträtt och register)	kr. 5.
Personhistorisk tidskrift, årg. VII (1905, 167 + 56 sid., med 19 porträtt och register)	kr. 5.
Personhistorisk tidskrift, årg. VIII (1906, 133 + 106 sid., med 17 porträtt och register)	kr. 5.
Personhistorisk tidskrift, årg. IX (1907, 111 + 160 sid., med porträtt och register)	kr. 5.
Personhistorisk tidskrift, årg. X (1908, 203 sid. med 22 porträtt och register)	kr. 5.
Personhistorisk tidskrift, årg. XI (1909)	kr. 5.
Personhistorisk tidskrift, årg. XII (1910)	kr. 5.
Personhistorisk tidskrift, årg. XIII (1911)	kr. 5.

Handlingar, utg. genom samfundet:

I. S:t Nikolais kyrkas i Stockholm vigselbok, I. 1604—1650 och 2. 1651—1700 (182 sid.), utg. af F. U. Wrangel	kr. 3.
II. En adlig och furstlig hofpredikant under 1600-talets senare hälft, P. G. Öjer; utg. af Karl af Schmidt (82 sid.)	kr. 1.50.
III. Släkten Aminoff (85 sid. + 1 tab.)	kr. 5.
IV. Klosterfolket i Vadstena; af C. Silfverstolpe (168 sid.)	kr. 3.
Dio d:o tryckt på <i>bättre papper</i> (i få ex.)	kr. 5.
V. Svenska porträtt i samlingarna vid Uppsala universitet, förteckn. af N Sjöberg (6 + 87 sid.) med 31 porträtt, ingår som bilaga i årg. III och IV.	
VI. Svenskarne under dannebrogen 1848—50, med tillägg (102 + 24 sid.), af B. Schöldström, med 97 porträtt. Erhålles gm C. E. Fritztes bokhandel, Stockholm.	
VII. Svensk genealogisk litteratur, förtecknad af J. A. Almquist (80 sid.) . .	kr. 2.
VIII. Porträttsamlingarna å Edsberg och Hedensberg (23 sid. och 14 porträtt + 56 sid. och 3 porträtt), ingå som bilagor i årg. VI och VII.	

Ny serie:

1. Köpings stads tjänstemän 1605—1905, af G. Elgenstierna (106 sid.); ingår som bilaga i årg. VIII, h. 3—4.	
2. Kalmar regementes chefer 1623—1907, af F. Rudelius (160 sid. + 23 porträtt); ingår som bilaga i årg. IX, h. 3—4.	
Dödslistor från och med år 1899 till och med år 1903 å	kr. 1.
3. Register till Personh. Samfundets porträttsamligar årg. I—III (1906—08); ingår som bilaga i årg. XI, h. 2—4 och XII, 1—2	kr. 2.
4. Personhistoriska anteckningar rörande Kristianstads magistrat och andra stadens tjänstemän under åren 1700—1800. Af Karl Enghoff	kr. 2.
5. V. Millqvist, Svenska Riksdagens Borgarstånd 1719—1866. Personhistoriska anteckningar	kr. 3.
6. Erik XIV:s almanacksanteckningar, hans dagböcker, ritningar och musiknoter i urval utgifna af C. M. Stenboeck (år h. 2—3 af årg. XIV). (Äfven i lyxupplaga; utgången).	

Antika och moderna målningar

Köpas och säljas
Tafvelhallen
Jakobsbergsgatan 1
(Hörnet af Birger Jarlsgatan)
Allm. tel. 126 92.

(A. F. 703)

POSTMÄSTARE

i Sverige och Finland från äldre till närvarande tid.
Biografiska anteckningar af *Otto Kugelberg*. Af detta
arbete kunna i mån af tillgång fullständiga exemplar
ännu erhållas till pris af 4 kronor stycket jämte postporto
hos författaren, adress Karlavägen 17 A, Stockholm Ö.

N. BERNH. ANDERSSON

Allm. tel. 7486

BOKBINDARE

Riks tel. 9384

OXTORGET 29 Etablerad 1887 STOCKHOLM

MEDALJER och DIPLOM: Chicago 1893, Stockholm 1897, 1909

Allt slags bokbinderiarbete för ÄMBETSVERK, OF-
FENTLIGA och PRIVATA BIBLIOTEK.

Lyxband för amatörer. Adresspärmar i olika genres.

Som specialité dessutom:

Montering af Skrif- och Spelbord.

Omfärgning och putsning af skinn å möbler.

(A. F. 689)